

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΓ'.

ΙΟΥΝΙΟΣ 1960

ΑΡΙΘ. 212

ΤΟ 13ον ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΤΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

Ἡ διεθνὴς ἰατρικὴ Ὀμάς τοῦ Bossey θὰ ἔχη τὸ 13ον διεθνὲς συνέδριον τῆς ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος κατὰ τὸ ἐρχόμενον θέρος. Ἡ ὀνομασία τῆς Ὀμάδος αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὸν πύργον τοῦ Bossey, ἔδραν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον χώραν τὰ περισσότερα τῶν συνεδρίων. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1958 τὸ συνέδριον συνεκροτήθη εἰς Γαλλίαν εἰς τὰς Βερσαλλίας⁽¹⁾ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὴν Γερμανίαν εἰς Bad Boll⁽²⁾. Ἐφέτος ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ Bossey ἀπὸ 15 ἕως 20 Αὐγούστου 1960.

Ἡ Ὀμάς ἀσχολεῖται μὲ τὴν σπουδὴν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τὴν ἰατρικὴν τῆς σημασίας περισσότερον τῶν δώδεκα ἐτῶν. Ἐπιδιώκει δὲ ὄχι μόνον νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συνθέσεως τῶν συγχρόνων δεδομένων τῶν διαφόρων σχολῶν τῶν ἀποδεχομένων τὸν ψυχροσωματικὸν παράγοντα καὶ τῆς ἰατρικῆς τῆς ἐμπνεομένης ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παυλῶφ, ἀλλὰ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρωταρχικὴν ὀλότητα καὶ ἐνόητά του.

Σκοπὸς τῆς Ὀμάδος εἶναι ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀνθρώπου ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἀντικειμένου, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς μελέτης τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῆς

ἀμοιβαίας τῶν ἐπιδράσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ὑποκειμένου ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν προσωπικῶν σχέσεων πρὸς τὸν συνάνθρωπον, τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεὸν εἰς μιαν ἀποδοχὴν ἐλευθέραν καὶ ὑπεύθυνον.

Αἱ θεμελιώδεις στάσεις τοῦ ἀνθρώπου τάσεως ἢ ἐγκαταλείψεως, ἀγάπης ἢ ἀντιθέσεως, ἐπαναστάσεως ἢ ἀποδοχῆς, προθυμίας ἢ χαλαρώσεως δὲν εἶναι κυρίως εἰπεῖν σωματικαὶ ἀντιδράσεις ἢ ψυχικαὶ οὔτε ἀπλοὶ ψυχροσωματικοὶ μηχανισμοί, ἀλλὰ συμπεριφορὰ τῆς προσωπικότητος, τῆς ὁποίας ἢ ἐπίδρασις εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν θεραπείαν εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς ἰατροὺς.

Συμφώνως πρὸς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς ἐμελετήσαμεν τὴν σημασίαν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ κυρίως τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς ἰατροῦ καὶ ἀσθενοῦς, ὡς καὶ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, τὰς ψυχικὰς συγκρούσεις πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν ὑγείαν. Πρὸ δύο ἐτῶν ἠρενήσαμεν τοὺς ἀντικτύπους τῶν συγχρόνων παγκοσμίων μεταβολῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐνετοπίσαμεν τὸ θέμα μας εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ προβλήματά της.

Ἡ προσοχὴ μας ἐστράφη ὄχι μόνον εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἰατροῦ, ὡς ἐπιστήμονος καὶ ἐν ταύτῳ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ὁποίου ἢ στάσις εἰς τὴν ζωὴν προσδιορίζει τὴν ἀσκουμένην εἰς τὸν ἀσθενῆ ἐπίδρασιν. Καθ' ὃ μέτρον γινόμεθα ἡμεῖς αὐτοὶ πληρεῖς ἄνθρωποι, δυνάμεθα νὰ βοηθήσω-

(1) «Au service de la personne», Paris 1959, Nouvelles Editions Latines.

(2) Dr. H. Huebschmann: «Der Mensch und die Arbeit», Köln 1959, Aertzliche Mitteilungen.

μεν καὶ τοὺς ἀσθενεῖς μας εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ἐπιδιώξεις τῶν συνεδριῶν μας εἶναι ἡ ἐπίτευξις προσωπικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐν γένει ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὰ ἱατρικὰ συνέδρια. Ἐπιθυμοῦμεν ἀντιμετώπισιν τῶν ἰδίων δυσκολιῶν καὶ πόνων, στάθμισιν τῶν ἰδίων ἀγῶνων καὶ ἔκφρασιν τῶν ἰδίων στοχασμῶν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἐξ ἡμῶν μετέχουν εἰς τὰ συνέδρια μετὰ τῶν συζύγων των, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των νὰ ἔχουν κοινὴν μετ' αὐτῶν πείραν.

★

Ἡ ὑπεύθυνος στάσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία τὸν καθιστᾷ προσωπικότητα, ἡ κλήσις εἰς μίαν ἀνθρωπίνην ὀλοκλήρωσιν συνθέτουν τὴν οὐσιώδη ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιοῦται ἀπὸ τὴν Βίβλον. Εἰς αὐτὴν ἀναζητοῦμεν τὴν ἔμπνευσίν μας, χωρὶς νὰ παραμελῶμεν τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς καὶ θρησκευτικὰς διαφορὰς. Ἀγωνιζόμεθα ἐπομένως κατὰ παντὸς δυνάμει, κατὰ πάσης ἀντιθέσεως πνεύματος καὶ ὕλης, ἐπιστήμης καὶ πίστωσης. Ἀκόμη καὶ ὅσοι ἀντικρούουν μονομερῆ θεώρησιν τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τοῦ συνδεδεμένου στενωῶς πρὸς αὐτὴν ἐπιστημονικοῦ ὕλισμοῦ, μεγαλοποιούν συχνὰ τὴν σημασίαν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ περιπίπτουν εἰς τὴν ἀντίθετον προκατάληψιν, τὴν στενωῶς συνδεδεμένην μὲ τὸ πνεῦμα καὶ ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν περιφρόνησιν τῆς ἀξίας τοῦ σώματος.

Ἡ προσωπικότης δὲν εἶναι μία ἀφαιρετικὴ σύλληψις, ἰδέα ἢ καθαρὰ θέλησις. Ἔχει φυσιογνωμίαν, ἔχει βλέμμα, ἐκδηλώσεις σωματικὰς. Ὁ ἄνθρωπος δεσμεύεται διὰ τοῦ σώματος. Διὰ τοῦ σώματος γεννᾶται, ἀπολαύει, ὑποφέρει καὶ ἀποθνήσκει. Ὁ πνευματικὸς του προορισμὸς συνδέεται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μὲ τὸν βίον τοῦ σώματος. Παρὰ ταῦτα αἱ ἀντιλήψεις μας εἶναι ἀκόμη ἐπηρασμένοι ἀπὸ τὸν δυνισμὸν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποχωρίζεται τοῦ σώματός του καὶ τὸ θεωρεῖ ὡς τι ξένον. «Τὸ σῶμα μου δὲν εἶμαι ἐγὼ» γράφει ὁ Jean-Paul Sartre.

Ὁρισμένοι καθιστοῦν εἰδῶλον τὸ σῶμα. Ἄλλοι τὸ περιφρονοῦν. Τοιαύτη ὅμως περιφρόνησις (ἂν καὶ διαδεδομένη μεταξὺ

τῶν θρησκευτικῶν κύκλων) εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν βιβλικὴν ἀποκάλυψιν, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὸ σῶμα ὡς ἀληθῆ ἐκδήλωσιν τῆς θείας δημιουργίας. Ἐπομένως εἶναι ριζικῶς ἀντίθετος ἡ ἀποψις ἢ χαρακτηρίζουσα τὸ σῶμα ὡς ἀπλοῦν ἔνδυμα, πρόσκαιρον καὶ ἀμελητέον, ἢ ἀκόμη χειρότερον, ὡς ἐχθρὸν καὶ ὀχληρὰν πέδην, πηγὴν πόνων καὶ θλίψεων, πειρασμῶν καὶ ἁμαρτημάτων. Οἱ περισσότεροι τῶν ἀσθενῶν μας λαμβάνουν στάσιν ἀρνητικὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ περιφρονοῦν. Τοιαῦται ὅμως ἀντιλήψεις ἔχουν πρακτικῶς σημαντικὴν ἀξίαν ὅχι μόνον διὰ τὸ ἠθικὸν τῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γέννησιν καὶ ἀνάπτυξιν πολλῶν ἀσθενειῶν.

Κατὰ ταῦτα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὡς θέμα πρὸς συζήτησιν κατὰ τὴν σύνοδόν μας τοῦ 1960 «τὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ», ἂν τοιαύτη ἔκφρασις δὲν ὑπεδήλου, κατὰ τινα τρόπον, τὴν δυσιστικὴν πλάνην, τὴν ὁποίαν ἀπορρίπτομεν. «Δὲν τίθεμαι ἐνώπιον τοῦ σώματός μου», γράφει ὁ Marlean-Ponty, «ἐυρίσκομαι ἐντὸς τοῦ σώματός μου, ἢ μᾶλλον εἶμαι τὸ σῶμά μου». Δι' αὐτὸ ἐξελέξαμεν ὡς θέμα τῶν συζητήσεών μας εἰς Bossey: Τὴν σημασίαν τοῦ σώματος.

Εἶναι προφανές ὅτι δὲν σκεπτόμεθα νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀνατομοπαθολογικῶν βλαβῶν. Αὐτὴ βεβαίως εἶναι σημαντικὴ καὶ ἡ ἀξία τῆς ἐπαρκῶς ἀπεδείχθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Ἡμεῖς προτιθέμεθα νὰ καταστήσωμεν σαφῆ μίαν ἄλλην αἰτιότητα περισσοτέρων βαθεῖαν τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις τῆς προσωπικότητος ἐκφράζονται διὰ τῶν βλαβῶν καὶ τῶν λειτουργικῶν διαταραχῶν τοῦ σώματος.

Τὸ οὐσιώδες ἐπομένως εἰς τὴν ἔρευνάν μας δὲν ἔγκειται εἰς ὀρισμένην βλάβην ἢ ὄργανον, ἀλλ' εἰς τὴν σπουδαιότητα τοῦ σώματος, θεωρουμένου ὡς ὅλου καὶ ἀποτελοῦντος τὴν σωματοποίησιν τῆς προσωπικότητος. Τὸ οὐσιώδες ἔγκειται εἰς μίαν ἀποκατάστασιν τοῦ σώματος, τῆς ὑψηλῆς σημασίας του εἰς τὸν προσωπικὸν προορισμὸν. Διότι τὸ σῶμα εἶναι διὰ τὴν προσωπικότητα ὄργανον ἐξατομικεύσεως καὶ συγ-

χρόνος κρίσιος συναφείας μετὰ τῶν ἄλλων προσωπικοτήτων.

Ἦδη τὸ παιδί διὰ τοῦ σώματός του ἀνακαλύπτει τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτόν του, τὸ πεπερασμένον τῆς ὑπάρξεώς του παρὰ τὴν ὁρμὴν πρὸς ἐπέκτασιν, ἀνευρίσκει τὸν πόνον καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἐνώπιον τῶν πρώτων ἀσθενειῶν. Εἰς κατάστασιν πλήρους ὑγείας τὸ σῶμα σιγῶ, ὅποτε ὁ ἀνθρώπος ἐνδέχεται νὰ λησμονήσῃ αὐτό. Ἀλλὰ θὰ ἐνθυμηθῇ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ σώματος, ὅταν ἀσθενήσῃ βαρέως, ὅταν δοκιμάσῃ ὀξὺν τὸν χειρουργικὸν πόνον.

Εἰς χρονίᾳς πάλιν περιπτώσεις αἱ λειτουργικαὶ καὶ ψυχροσωματικαὶ διαταραχαὶ χρησιμοποιοῦν μίαν «διάλεκτον τοῦ σώματος», συμβολικὴν εἰκόνα ἐσωτερικῶν καὶ μυχίων ἀντιδράσεων. Τὸ σῶμα ἐπίσης ἐπιβάλλει ἀναποφεύκτους περιορισμούς, ὅταν ἡ γυναῖκα ἀνακαλύπτῃ τὸ γῆρας, ὅτι παρῆλθεν ἡ ἡλικία τῆς γονιμότητός της, ἢ ὅταν ὁ ἄνδρας διαπιστώνῃ τὴν παῦσιν ὀρισμένων λειτουργῶν, ὅταν ὁ γέρον βλέπῃ τὰς δυνάμεις του μειουμένας. Ἀντιθέτως, ἡ εὐεξία ἢ ὀφειλομένη εἰς φυσικὴν ἀσκήσιν ἢ ἡ εὐάρεστος ἐκπλήρωσις ἐνδογενῶν ἔξεων, ἀποτελοῦν θετικὴν πείραν τῆς ἀξίας τοῦ σώματος καὶ ἔχουν τὸν ἀντίκτυπον τὸν εἰς τὴν συνόλην προσωπικότητα.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω υἰοθετήσαμεν τὸ ἀκόλουθον πρόγραμμα διὰ τὸ συνέδριον τοῦ Bossey. Κατὰ πρότον θὰ γίνῃ μία εἰσαγωγικὴ διάλεξις, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα ἐν τῷ συνόλῳ του. Θ' ἀκολουθήσουν δὲ ταύτην μικραὶ εἰσηγήσεις κλινικοῦ χαρακτήρος, αἱ ὁποῖαι θ' ἀναφέρονται εἰς τὰς διαφό-

ρους θέσεις, τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Δευτέρα 15 Αὐγούστου 1960.

Ἐναρξίς τοῦ συνεδρίου μὲ δεῖπνον, ὥρα 19.00. Τὴν ἑσπέραν ἀμοιβαῖαι συστάσεις.

Τρίτη 16 Αὐγούστου.

Ἡ σημασία τοῦ σώματος: Εἰσαγωγικὴ διάλεξις ὑπὸ τοῦ Dr. Jacques Sarano (Valence).

Ἐπακολουθεῖ γενικὴ συζήτησις.

Τὰς ἐπομένας ἡμέρας συμπληρωματικαὶ σύντομοι εἰσηγήσεις:

Τετάρτη 17 Αὐγούστου.

Ἡ σημασία τοῦ σώματος διὰ τὸ παιδί ὑπὸ τοῦ Dr. Pierre Robert (Marseille).

Ἡ σημασία τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν συζύγων ὑπὸ τοῦ Dr. Théo Bovet (Basel).

Ἡ σημασία τοῦ σώματος διὰ τὸν γέροντα ὑπὸ τοῦ Καθ. Karl Stoevesandt (Bremen).

Πέμπτη 18 Αὐγούστου.

Ἀτμοπλοικὴ ἐκδρομὴ εἰς Evian. Πίζ-νιζ καὶ σίντομοι εἰσηγήσεις:

Ἡ σημασία τοῦ σώματος διὰ τὸν ἀδύνατον ὑπὸ τῆς δίδος Suzanne Fouché (Paris).

Ἡ σημασία τοῦ σώματος κατὰ τὴν ὀξείαν νόσον καὶ τὸν πόνον ὑπὸ τοῦ Dr Ernest Irrmann (Strasbourg).

Παρασκευὴ 19 Αὐγούστου.

Ἡ σημασία τοῦ σώματος διὰ τὴν ψυχροσωματικὴν ἱατρικὴν, κατὰ τὴν χρονίαν νόσον ὑπὸ τοῦ Dr. Roland Pierloot (Louvain).

Ἡ σημασία τοῦ σώματος διὰ τὴν γυναῖκα ὑπὸ τοῦ Dr. Max Vallet (Paris).

Σάββατον 20 Αὐγούστου.

Συμπληρωματικαὶ συζητήσεις. Λήξις τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸ τέτιον, ὥρα 16.00.

Ἐπὶ πλέον, ὡς κατ' ἔτος ὁ Dr. Paul Tournier (Genève) θὰ ὁμιλῇ τὴν πρωΐαν μὲ θέμα: Ἡ σημασία τοῦ σώματος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Βίβλου.

(Ἀπόδοσις Γ. Μ.).

Dr PAUL TOURNIER

ΠΩΣ ΒΛΕΠΕΙ Ο GUARDINI ΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Α'.

Ι. Δέν είναι άγνωστος ό καθηγητής Guardini στό αναγνωστικό κοινό τών «Ακτιώνων». Άποσπάσματα από έργα του ή αναλύσεις βιβλίων του παρουσιάσθηκαν κατά καιρούς άπ' τις στήλες τους. Ίδιαίτερα όμως είναι γνωστός άπ' τή μετάφρασι του περίφημου έργου του «Ο Κύριος» πού τή φιλοτέχνησε ό π. Ίερώνυμος Κοτσώνης και κυκλοφόρησαν οι έκδόσεις «Λαμασκός».

Ο Guardini είναι Ιταλικής καταγωγής, μεγάλωσε όμως στη Γερμανία, όπου υπηροετούσε ό πατέρας του ως πρόξενος. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου πολιτική οικονομία, χημεία και Ιατρική. Όστερα όμως από μιá θρησκευτική κρίσι, πού πέρασε, προσανατολίσθηκε προς τó Χριστό. Αυτό στάθηκε άφορμή για να στραφή προς τή θεολογία. Σπούδασε διαδοχικά στις θεολογικές σχολές του Tübingen, Freiburg και Mainz και τό 1922 όνομάσθηκε καθηγητής τής καθολικής φιλοσοφίας στο Βερολίνο. Γρήγορα έγινε όνομαστός. Ένα πλήθος φοιτητών, καθολικών και προτεσταντών συνωθούντο στο άμφιθέατρο, πού δίδασκε, για να τόν άκούσουν. Αυτό, ένέβαλε σε άνησυχία τó χιτλερικό καθεστώς πού του άφήρεσε τήν καθηγητική έδρα. Ο Guardini ίδρυσε τότε ένα είδος λαϊκού πανεπιστημίου σε ναούς. Άλλά και άπ' αυτό τόν σταμάτησαν. Τέλος υπό τήν πίεσι των γεγονότων και τής λυσσαλέας αντίδράσεως του χιτλερικού καθεστώτος, καταφεύγει στη Schwaben όπου νικήθηκαν οι Ναζί. Κατόπιν ό Guardini δίδαξε στην Τυβίγγη. Όπως μās πληροφορήσαν και δικοί μας επιστήμονες πού τόν άκουσαν, ό Guardini έξακολούθησε να είναι ό καθηγητής πού σαγήνευε τα πλήθη με τή θαυμάσια και πρωτότυπη διδασκαλία του. Τα μαθήματά του τα έκανε στη Maxima Aula του Πανεπι-

στημίου. Κάθε φορά είχε πάνω από χιλίους άκροατάς.

Για τó θαυμάσιο ύφος του ό Guardini χαρακτηρίσθηκε σαν ένας από τούς σπάνιους Γερμανούς στυλίστες τής έποχής μας. Η έπιτυχία του όφείλεται στο γεγονός, ότι δέν του άρέσει ή μοιμοποιημένη ζωή, αλλά ή δυναμική παρουσίασις της.

Σημαντική είναι ή συμβολή του Guardini στη λειτουργική ζίνησι, τή «λειτουργική άνοιξι» (Liturgischer Frühling), πού άφχισε να αναπτύσσεται εδώ και μερικές δεκαετίες στη Γερμανία. Ο Guardini υπήρξε ένας άπ' τούς πρώτους άρχηγούς τής κινήσεως αυτής και ό πύθ διεισδυτικός στην άνάλυσι του πλούτου πού κρύβει ή χριστιανική λατρεία. Προχείρως αναφέρουμε τέσσαρα βιβλία του αξιόλογα γύρω από θέματα τής λατρείας.

α) Die heiligen Zeichen. (Τα ιερά σημεία).

β) Die Liturgische Bildung. (Η λειτουργική μόρφωσι).

γ) Die Messe. (Η λειτουργία).

δ) Vom Geist der Liturgie. (Περί του πνεύματος τής λατρείας).

Άπ' τó τελευταίο βιβλίο θά παρουσιάσωμε στη συνέχεια μερικές αξιόλογες και βαθύτατες άπόψεις του γύρω από τή θεία λατρεία.

★

ΙΙ. Τό πρώτο θέμα, πού έξετάζει και αναλύει, είναι ή κοινή προσευχή.

Η φύσις και ή χάρις έχουν τούς δικούς τους νόμους. Οι νόμοι αυτοί μπορούν να παραβιασθούν σε ειδικές περιπτώσεις κάποιου ιδιαίτερου σκοπού, μās μεγάλης θλίψεως, μās υπέρμετρης πείσεως ή συγκινήσεως. Άν όμως παραβιάζονται συνεχώς

οί νόμοι αυτοί μπορεί να οδηγήσουν σε μαρasmus. "Αν το σώμα π. χ. δεν συντηρηθεί σύμφωνα με τους ουσιώδεις όρους της αυξήσεώς του, κινδυνεύει να χάσει τη ζωή που το ζωογονεί. Το ίδιο συμβαίνει και με το πνεύμα και τη θρησκεία. Χάνουν την υγεία τους, τη δροσιά και τη δύναμή τους, όταν παραβιάζονται συνεχώς οι νόμοι της πνευματικής τους λειτουργίας.

Για την ύπαρξη πνευματικής ζωής στη μάζα απαραίτητη είναι η τήρηση ωρισμένων κανόνων. Δεν πρόκειται εδώ για μερικούς στιγμιαίους τρόπους πνευματικής στάσεως του πλάσματος έναντι του Θεού, ούτε περι εκφράσεως ιδιαίτερων προσωπικών συναισθημάτων. Πρόκειται για τη μέση πνευματική ζωή, για την πνευματική ζωή ενός συνόλου ανθρώπων, στην οποία και αναφέρονται οι κανόνες και οι νόμοι, για τους οποίους ο λόγος.

"Όπου η θρησκευτική πνευματική ζωή εκδηλώνεται συνεχώς, έχουμε και έντονότερη εκδήλωσι των νόμων αυτών. Με τη ροή του χρόνου κάθε τι το περιπτωτικό και έπουσιώδες εξαφανίζεται για να παραμείνη το ουσιώδες. Έτσι η πνευματική στάσις που προκύπτει χάνει τον υποκειμενικό της χαρακτήρα και γίνεται αντικειμενική και θετική.

"Ο άποτελεσεμένος τύπος της αντικειμενικής πνευματικής ζωής που προκύπτει με τον τρόπον αυτόν, είναι η λατρεία της Έκκλησίας μας. Η λατρεία ανεπτύχθη «καθολικώς», δηλαδή σύμφωνα με τους όρους του χρόνου, του τόπου και όλων των ιδιαίτερων μορφών του ανθρώπινου πολιτισμού. Η λατρεία διδάσκει κατ' έξοχήν την via ordinaria της ομαδικής ευσεβείας.

Οί παρὰ πάνω σκέψεις μας οδηγούν αναγκαστικά σ' ένα καλύτερο προσδιορισμό της λατρείας.

"Ο σκοπός της κοινής λατρείας δεν είναι κατ' αρχήν η λατρεία του Θεού από το άτομο καθ' έαυτό. Δεν έχει σκοπό της η λατρεία την πνευματική οικοδομή και την πνευματική ανάτασι του ατόμου ως ατόμου. Το υπόβαθρο της δράσεως και της προσευχής στη λατρεία δεν είναι το άτομο ούτε η αριθμητική προσθήκη πολλών πιστών σ' ένα ναό, όπως την βλέπουμε εν χρόνω, εν

χώρω και εν αίσθηματι. Βάσις της λατρείας είναι το λειτουργικό πρόσωπο, είναι η ένότης της πιστής κοινότητος. Σάν τέτοια η κοινότης είναι ανεξάρτητη από τον αριθμό των πιστών που την αποτελούν.

Η λατρευτική συνάντησις, που προσφέρεται από την Έκκλησία, αποτελεί τη δημόσια λατρεία της και προσφέρεται διά των λειτουργών της έξ ονόματος και από ολόκληρη την πνευματική ένότητα που αποτελούν οι πιστοί. Έδώ ακριβώς είναι και η διαχωριστική γραμμή με τον προτεσταντισμό που υπερτονίζει το πρόσωπο (*).

Μέσα όμως στους κόλπους μās τέτοιας πνευματικής ένότητος, αντίθετα προς ό,τι θα νόμιζε κανείς εκ πρώτης όψεως, μέσα στους κόλπους μās ευρύτερης και υψηλότερης και υπερατομικής ένότητος βρίσκει το άτομο την ελευθερία του και την έσωτερική του μόρφωσι. Οί διάφορες λιτανείες και διάφορες περιστατικές λαϊκές εκδηλώσεις, που ποικίλλουν κατά τόπους και εποχές, αποτελούν το πρώτο βήμα έξω και πάρα πάνω απ' την ατομική πνευματικότητα και οδηγούν στο αντικειμενικό και συνολικό. Έκείνο όμως που αποτελεί την «lex grandis», τον ρυθμιστικό νόμο, κάθε έξωλατρευτικής προσευχής είναι η επίσημη λατρεία της Έκκλησίας, επί τη βάσει της οποίας πρέπει να ρυθμίζεται, για να μένη ζωντανή.

Η σχέσις της επίσημης λατρείας και της λαϊκής λατρείας (ό σ. όμιλει έχοντας υπ' όψει καθολικές λαϊκές λατρευτικές εκδηλώσεις) είναι ανάλογη με τη σχέσι του δόγματος και της ατομικής πίστεως. Η επίσημη λατρεία είναι ο κανών που θα ξαναφέρη σέ περίπτωσι λοξοδρομήσεως στη via ordinaria. Η λατρεία της Έκκλησίας πρέπει και μπορεί να προσδιορίζη τους κανόνες της οποιασδήποτε λατρευτικής εκδηλώσεως. Ποιοί νάνα αυτοί;

Αναγκαίο πνευματικό υπόβαθρο της λατρείας είναι ο λόγος, το δόγμα, που τη διαποτίζει και τη ζωοποιεί. Βεβαίως δεν λεί-

(*) "Ο αναγνώστης πρέπει νάχη υπ' όψει του πώς ο συγγραφεύς είναι καθολικός και πώς θεωρεί τα πράγματα απ' την καθολική σκοπιά.

πουν ἀπ' τὴν κοινὴ προσευχὴ καὶ λατρεία ἢ καρδιά, τὸ συναίσθημα, ἢ εὐαισθησία. Εἶναι ἀνάγκη δὲ νὰ ὑπάρχη μία συναισθηματικὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν καρδιά, πού ξεπήδησε ἡ λειτουργικὴ προσευχὴ καὶ στὴν καρδιά πού τώρα προσεύχεται. Ἀλλοιώτικα θὰ γινόταν κίβδηλος ὁ συναισθηματικὸς μηχανισμὸς μας.

Ὅμως κυρίαρχη θέσι στὴ λατρευτικὴ προσευχὴ ἔχει ὁ λόγος. Στὸ τέλος ἡ lex orandi εἶναι lex credendi. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι διαποτισμένη ἡ λατρευτικὴ προσευχὴ πλοῦσια μὲ τὸ δόγμα, ἀπ' τὴ διαυγὴ δογματικὴ σκέψι.

Γιατί ἀρᾶ γε; Ἡ σκέψις εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς ὄρος τῆς πνευματικῆς ὑγείας. Ἡ μόνη καλὴ προσευχὴ εἶναι αὐτὴ πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Τὸ δόγμα δίνει ζωντάνεια στὴν προσευχὴ. Ἡ κοινὴ λατρευτικὴ προσευχὴ πρέπει νὰ ἐκφράζῃ ὅλη τὴν ἀλήθεια. Ἐὰν περιοριζόταν στὸν τονισμὸ π. χ. μόνο τοῦ θείου μεγαλείου, δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ μᾶς ἰκανοποιήσῃ ὅλους. Τονίζει γι' αὐτὸ καὶ τὴ θεία ἀγάπη, τὸ θεῖο ἔλεος κλπ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θεία λατρεία εἶναι διδάσκαλος τῆς ὅλης χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἰκανοποιεῖ, διότι περιλαμβάνει ὅλες τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ ὄχι μερικῆς. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν σημαίνει ὑπερφύρωσι τῆς κοινῆς λατρείας μὲ ὅλες τὶς δυνατῆς καὶ φανταστῆς περιπτώσεις. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ τονισμὸς τῆς λογικῆς καὶ δογματικῆς σκέψεως δὲν σημαίνει παραγνώρισιν τοῦ πλοῦσιου συναισθηματικοῦ στοιχείου πού κρύβεται στὴν κοινὴ προσευχὴ, ὅπως π.χ. τὶς ἀκολουθίαι τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ τοῦ Πάσχα. Ἡ λειτουργικὴ ὁμως προσευχὴ γνωρίζει τὸ μέτρο, τὴν ἐσωτερικὴν ἰσορροπία, τὴ συγκρατημένη συγκίνησι. Ἰδιαίτερο οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸ τῆς λατρείας εἶναι τὸ ἠθικὸ. Ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ τῆς λατρείας δὲν εἶναι ξερὴ, ἀτεγχετὴ καὶ ἀπόρρωπη προστακτικὴ. Εἶναι ἀνθρώπινη. Δὲν εἶναι ἕνας ὀρμαθὸς ἀπὸ πρέπει, ἀλλὰ μιὰ ταπεινὴ δέησις πρὸς τὸν Κύριο. Εἶναι πραγματικὴ καὶ ταπεινὴ καὶ γι' αὐτὸ συγκινεῖ.

Μὲ ἰδιαίτερο πάθος, θὰ ἔλεγε κανεὶς, τονίζει ὁ συγγραφεὺς τὴ σημασία τῆς γενικότερης πνευματικῆς καλλιέργειας (Kultur) γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ. Εἶναι γνω-

στὸ πόσο κατηγορήθηκε ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως ἡ γενικότερη μόρφωσις γιὰ νὰ σοθῆ δῆθεν ἡ ἀγνότητά της καὶ ἡ καθαρότητά της. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Guardini ἐπιμένει. Καὶ τὸ ἀποδεικνύει μπαίνοντας πῶς βαθεῖα στὸν πλοῦτο τῆς λατρείας.

Ἄν προσέξουμε, λέει, τὴ λατρεία, θὰ ἰδοῦμε πὼς κρύβεται μέσα τῆς ἀνεκτίμητος πνευματικοῦ πλοῦτος: ποικιλία στὴ σκέψι, εὐλυγισία καὶ λάμπρι ἀρχιτεκτονικὴ στὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀκολουθιῶν, ποικίλες μορφῆς ὅπως ἡ ποίησις, ἡ διήγησις, οἱ μεταπτώσεις τοῦ ὕφους κ.λ.π. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς ἔρχεται νὰ δώσῃ στὴ λατρεία καὶ στὴ θρησκεία πλοῦσια δῶρα.

Ἄν θέλῃ, τονίζει, ἡ χριστιανικὴ ζωὴ νὰ μὴ μεταπέσῃ σὲ μιὰν ἀσφυκτικὴν ἀποκλειστικότητα δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῖ τὴν Kultur. Μόνον ἔτσι θὰ εἶναι γόνιμη καὶ διαυγὴς καὶ θάξῃ ἐπαφὴ μὲ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον.

III. Μετὰ τὸν καθορισμὸ τῆς κοινῆς προσευχῆς ὁ Guardini ἐπιχειρεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀναγνώστη του νὰ κατανοήσῃ τὴ σημασία τῆς λειτουργικῆς κοινότητος. Ἡ λατρεία δὲν λέγει ἐγώ, ἀλλὰ ἡμεῖς. Στὴ λατρεία προσεύχεται ὄχι τὸ ἄτομο, ἀλλὰ τὸ σύνολο. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ σύνολο ἀποτελεῖ μιὰν ἐσωτερικὴν ἐνότητα, ἕνα συνολικὸ ἐγώ, τὸ λειτουργικὸ πρόσωπο. Τὸ σύνολο τῶν πιστῶν εἶναι κάτι πάρα πάνω ἀπ' τὸ ἀριθμητικὸ ἄθροισμά του. Ἀποτελοῦν ἐνότητα ἐν Χριστῷ. Ἡ λατρεία εἶναι ὁ ὄρος πού καθιστᾷ συνειδητὴ τὴν ὑπαρξί αὐτῆς τῆς ἐνότητος. Ἐτσι στὴ λατρεία ὁ πιστὸς δὲν προσεύχεται σὰν ἄτομο, ἀλλὰ μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν προσεύχεται κατὰ τὴν λατρεία, ἀλλὰ κάμνει προσευχὴν τοῦ τῆ λατρεία. Καὶ ἀπαιτεῖ μὲν ἡ κοινότης αὐτοεγκατάλειψι ἀπ' τὸ ἄτομο μὲ τὴν προσφορὰ σ' αὐτὴν τμήματος τῆς αὐτονομίας του καὶ ἀκόμη ἀπαιτεῖ ζωντανὴ συνεισφορὰ καὶ θετικὴ συμβολή. Ἀλλὰ ἀντίστοιχα προσφέρει καὶ πολύτιμα ἀνταλλάγματα ἢ λατρεία. Μᾶς προσεγγίζει μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μᾶς ὀδηγεῖ ἀπ' τὴν ταπεινώσι τῆς θυσίας, πού τόσο φοβάται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, στὴν ὑπερβασι τοῦ ἐγώ, στὴν ἐνταξί στοῦ ἐμεῖς. Ἐφόσον δὲ ὁ κοινὸς σκοπὸς εἶναι ἡ μυστικὴ ἐνωσι μὲ τὸ Χριστό, ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος

νά χαθή ή προσωπικότης μέσα στο πλήθος και τή μάζα. Ο Χριστός αποτελεί έγγυήσι τής προσωπικῆς ζωῆς του ἀτόμου μέσα στην κοινότητα των πιστών.

★

IV. Ίδιαίτερα ἀριστοτέχνης και πολύ διεισδυτικός είναι ο Guardini στην παρουσίασι του αισθητικού πλούτου τής λατρείας, που δέν τον φανταζόμαστε εύθως έξ άρχῆς είτε από συνήθεια, είτε κι' από αδυναμία και έλλειψη σχετικῆς προπαίδειας.

Στή λατρεία ύπάρχει, άρχεί να τὸ προσέξῃ κανείς, τὸ λει το υ ρ γ ι κ ὸ ὕ φ ο ς. Ὅμως τί είναι ὕφος; Ὑφος είναι τὸ εἰδικὸ χαρακτηριστικὸ πὸν διακρίνει κάθε ἰδιαίτερο μορφή π. χ. ἓνα ἔργο τέχνης, ἓνα ἄνθρωπο κ.λ.π. Εἶναι ἡ ἔξωτερικὴ ἐρημνεία μᾶς ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς. Κάθε ἀτομικὴ ζωὴ ἔχει δύο χαρακτηριστικά. Εἶναι ἀνεπανάληπτη. Ἔχει ὁμως και γενικὰ χαρακτηριστικά ἄλλων ὁμοίων φύσεων. Τὸ μέτρο τῆς τελειότητος, τῆς ἐννοίας ἑνὸς ἰδιαίτερου ὄντος εἶναι ἡ πρωτοτυπία του και συγχρόνως ἡ ἰκανότης του νὰ ἀποκαλύψῃ τὴ γενικὴ οὐσία τῆς κατηγορίας του. Ὑφος ἔχει ἓνα πρόσωπο, μὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ὅταν ἐκδηλώνῃ με τὴν παρουσία τῆς και τὴν ἐνέργειά τῆς και τὸ οὐσιώδες τῆς μέρος και συγχρόνως ὅταν δέν παρουσιάζεται στην ἰδιαίτερή τῆς φύσι σὰν κάτι τὸ αὐθαίρετο, ἀλλὰ δείχνει σχέσι με τὴ ζωὴ. Τὸ μέτρο αὐτῆς τῆς διπλῆς ἰκανότητος εἶναι τὸ μέτρο τοῦ ὕφους τῆς. Τὸ ὕφος εἶναι δεκτικὸ και στενωτέρας ἐννοίας. Γιατί αισθανόμαστε π. χ. μπροστὰ σ' ἓνα ἑλληνικὸ ναὸ πὸν πολλὸ τὸ ὕφος ἀπὸ ἓνα γοτθικὸ ναὸ; Καὶ ὁμως μιλῶν και οἱ δύο εἴγλωττα. Ὁ κάθε ναὸς μεταφράζει στὸν ἑαυτὸ του μίαν ἰδιαίτερη προσωπικότητα ἑνὸς λαοῦ και ἀνοίγει μίαν βαθειὰ προοπτικὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ και τὸν κόσμον. Καὶ ἐνὸ ἐκπληρώνουν τοὺς δύο ὄρους περὶ ὕφους, ὁμως μᾶς μιλάει πὸν πολλὸ ὁ ἑλληνικὸς ναὸς. Τὸ ἴδιο μᾶς ξυπνᾷ πὸν πολλὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ὕφους ὁ Giotto παρὰ ὁ Grünewald. Γιατί; Γιατί τὸ στῦλ ἐδῶ παίρνει μίαν εἰδικὴ σημασία. Ἐξαφανίζεται τὸ μερικὸ, τὸ τυχαῖο, τὸ συνδεδεμένο στενά

με τὸ χρόνο, τὸ διάστημα, ὅτι ἰσχύει γιὰ ἓναν ἄνθρωπο, και προσλαμβάνει ἀξία ὅτι ἀναγκαῖο, ὑπέρχονο, πὸν ἰσχύει γιὰ κάθε τόπο και ἄνθρωπο. Τὸ ἰδιαίτερο ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸν τύπο. Π. χ. ἓνας λόγος τῆς καρδιᾶς ἐνσαρκώνεται σ' αὐτὴν τὴν κίνησι, τὴν χειρονομία κ.λ.π. Ἐξαφανίζεται τὸ παροδικὸ στοιχείο και μεταβάλλεται σὲ τύπο. Ἀπὸ τὸ μεμονωμένο ἱστορικὸ γεγονός βγαίνει ἡ αἰώνια και γενικὴ σημασία. Ἡ βία κινήσις πὸν προκάλεσε μίαν συγκεκριμένη αἰτία, καθαρίζεται και ἡρεμεῖ και ἐκτελεῖται ἀπὸ τὸν καθένα. Παράδειγμα οἱ τύποι τῆς εὐγενείας.

Ἡ ἀπλὴ πραγματικότης πὸν εἶναι ἀπὸ τὴ φύσι τῆς μερικῆ, ὑφίσταται μίαν ἀνανηλάφῃσι και ἐπεξεργασία, ἡ ὁποία ἐλευθερώνει τὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ τύπου. Ἐχομε τὴν αἴσθησι τοῦ ὕφους κάθε φορὰ πὸν βλέπομε τὴν συγκεχυμένη πολλαπλότητα τῆς ζωῆς νὰ ὑποτάσσεται σ' αὐτὴν τὴν διαδικασία (processus) τῆς ἀπλοποιήσεως, ὅπου τὸ μερικὸ ἀννυφώνεται σὲ γενικὸ. Εἶναι δύσκολος βέβαια ὁ διαχωρισμὸς ἀνάμεσα στὸ στῦλ και τὸ σχῆμα. Ὅταν ὁμως τονίζεται ὑπερβολικὰ ἡ «stylisation», ὅταν σπᾶνε τὰ δεσμὰ με τὸ συγκεκριμένο και τὸ ἀντικαθιστᾷ ἡ ξηρότητα τῶν ἀφηρημένων κανόνων, τότε δέν ἔχομε ὕφος και στῦλ, ἀλλὰ νεκρὰ ἔργα, κούφια ἀπὸ πραγματικὸ περιεχόμενο. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχομε τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ κλασικὸ και στὸν κλασικισμό.

Ἡ λατρεία ἔχει κι' αὐτὴ τὸ ὕφος τῆς με τὴν αὐστηρὴ ἐννοια τοῦ ὄρου. Ὁ χρόνος, και ἡ θεολογικὴ σκέψις ἔχουν ἐξευγενίσει και ἔχουν ἀναγάγει σὲ γενικότητες ἐκεῖνα πὸν ἦταν ἐκδηλώσεις ἐπὶ μέρους. Με τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις πὸν ἐπέδρασαν πάνω στη λατρεία προσέλαβε τὸ γιγάντιο στῦλ τῆς ὄχι πιά στη ζωὴ και τὴ σφαῖρα ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἐκκλησία. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ σκέψεις, οἱ λέξεις, οἱ κινήσεις, οἱ εἰκόνες, ἡ αὐστηρὴ μεγαλοπρέπεια, ἡ σοβαρότητα τῆς λατρείας, πὸν εἶναι ἀνυπέρβλητα.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΩΡΓΙΑΝ

Εἰσαγωγή: Ἐνῶ εἰς τὸ παρελθὸν ἡ γεωργία εἶχε τὴν μορφήν τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, σήμερον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν ὡς ἐκ ταύτης εὐχερεστέραν τεχνικῶς καὶ οἰκονομικῶς μεταφορὰν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, τὸν ἐκχρηματισμὸν τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς ἀγορᾶς παρατηρεῖται ἀποφασιστικὴ στρόφη πρὸς τὴν κατευθύνσιν τῆς ἀνοικτῆς οἰκονομίας. Πρὸς ταύτην ὠθεῖ καὶ ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἰκονομικὴ διάρθρωσις τῆς γεωργίας τῶν χωρῶν τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομικῆς κοινότητος καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ζώνης ἐλευθέρων συναλλαγῶν, ὥστε νὰ ὀδηγοῦμεθα προοδευτικῶς εἰς τὴν εἰδικευσὶν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἡ νέφωσις ὅμως τοῦ διεθνοῦς ὁρίζοντος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ὀλοκληρωτικὴ εἰδικευσὶς τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον τῆς διεθνοῦς ἢ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἀπαιτεῖται τοῦλάχιστον ἐν minimum αὐταρκειᾶς δυνάμενον νὰ μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν πρὸς ἀποφυγὴν οἰκονομικῶν διαταραχῶν.

Ὁ βαθμὸς οὗτος αὐταρκειᾶς πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ πλευρᾶς ἀγροτικῆς μακροοικονομίας καὶ ὄχι ἐξ ἐπόψεως ἀγροτικῆς μικροοικονομίας. Πράγματι, ἡ προοδευτικὴ μείωσις τοῦ βαθμοῦ αὐταρκειᾶς μικροοικονομικῶς αὐξάνει μὲ τὴν συνεχιζομένην σμίκρυνσιν τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας. Συνεπῶς, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνωτέρω προϋποθέσεως ἐπιβάλλεται ἡ στρόφη τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας πρὸς ἐκεῖνας τὰς παραγωγικὰς κατευθύνσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπορροφῶν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον κεφάλαιον καὶ ἰδίως ἐργασίαν μὲ σκοπὸν τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ οικογενειακοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος.

Ἐπὶ τὴν ἐπήρεια τῆς τάσεως ταύτης διενεργήθη μακροχρόνιος (1954-1958), συστηματικὴ καὶ ἐνδελεχῆς οἰκονομικὴ ἔρευνα ἐπὶ 50 καὶ πλέον γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐπιλογή τῶν παραγωγῶν ἐβασίσθη εἰς τὴν δυνατότητα παροχῆς λογιστικῶν στοιχείων ἀξιοπιστῶν καὶ μεγίστης, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἀκριβείας, δεδομένου ὅτι ἡ τήρησις λογιστικῶν βιβλίων ὑπὸ τῶν γεωργῶν τῆς μελετηθείσης περιοχῆς καὶ γενικῶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γεωργίᾳ εἶναι ἄγνωστος. Ὡς ἐκ τούτου τὰ κατωτέρω δίδόμενα στοιχεῖα, ἂν καὶ δὲν εἶναι πλήρως ἀντιπροσωπευτικὰ οὔτε τῆς περιοχῆς, οὔτε πολὺ περισσότερον ὀλοκλήρου τῆς χώρας, ἐν τούτοις δίδουν παραστατικὴν εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς θέσεως ἐκάστης παραγωγικῆς κατευθύνσεως ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ. Ἡ ἀνωτέρω ἔρευνα περιελάβε τὰς παραγωγικὰς κατευθύνσεις: ἴσποκαλλιέργεια, καλλιέργεια βάμβακος (ξηρικοῦ, ποτιστικοῦ), καπνοκαλλιέργεια, καλλιέργεια κηπευτικῶν, ἀμπελοργία καὶ ὄπωροκομία (ροδάκινα, μήλα). Τὰ περιθώρια τοῦ περιοδικοῦ τούτου δὲν ἐπιτρέπου ἐξονυχιστικὴν οἰκονομικὴν ἐξέτασιν καὶ κριτικὴν τῶν προαναφερθεισῶν παραγωγικῶν κατευθύνσεων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ παρὸν ἄρθρον περιορίζεται εἰς τὴν συγκριτικὴν ἀνάλυσιν βασικῶν τινῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων. Τὸ θέμα εἶναι ἐπίκαιρον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ λόγῳ τοῦ προσφάτως ἐκδηλωθέντος ζωηροῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος περὶ ἀναδιαρθρώσεως τῶν καλλιεργειῶν μας.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα ἀποτελοῦν τὸν καθρέπτην οἰασδήποτε προσπαθείας εἰς τὸ πλαίσιον τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἐκ παραλλήλου δεικνύουν τὸ μέτρον ἐπιτυχίας ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παραγωγι-

κῶν συντελεστῶν εις ἐκάστην παραγωγικήν κατεύθυνσιν. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τούτων καὶ ἀμέσως ἐνδιαφέροντα τοὺς παραγωγοὺς εἶναι τὰ κάτωθι: α) Ἀκαθάριστος πρόσοδος: Αὕτη ἀντιπροσωπεύει τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς ἐκπεφρασμένης εις χρῆμα, ἔχει δὲ εις τὰς συγκεκορμέναις παραγωγικὰς κατευθύνσεις ὡς ἀκολούθως:

Παραγωγικαὶ Κατευθύνσεις (Π/Κ)	Δραχμαὶ ἀνά Στρέμμα (Δ/Σ)
Σίτος	620
Βάμβαξ ξηρικός	580
Βάμβαξ ποτιστικός	1.332
Καπνὸς	2.356
Κηπευτικά	3.223
Ἄμπελος	1.984
Ροδακινέα	4.514
Μηλέα	4.844

Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἀκαθάριστος πρόσοδος προσδιορίζει τὴν παραγωγικότητα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, συνάγεται ὅτι ὅσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἀκαθάριστος πρόσοδος, τόσο ὑψηλότερα εἶναι καὶ τὰ προκύπτοντα ἐκ ταύτης οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν προκειμένου περὶ χωρῶν μὲ στενότητα γῆς δυναμένης ν' ἀξιοποιηθῆ γεωργικῶς ὡς ἡ Ἑλλάς. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὑπερνικᾶται ἡ περιορισμένη γεωργικὴ ἔκτασις διὰ τῆς στροφῆς πρὸς παραγωγικότερας γεωργικὰς κατευθύνσεις.

β) Κόστος παραγωγῆς: Τοῦτο ἀντιπροσωπεύει τὰς πάσης φύσεως καὶ μορφῆς δαπάναις πρὸς ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν παραγωγήν τοῦ προϊόντος, ἡ δὲ γνῶσις αὐτοῦ ἀποτελεῖ σήμερον τὸ πρῶτον μέλημα ἐκάστου παραγωγοῦ, καθόσον ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ κόστους καὶ ἰδίως ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ ἐξαρτᾶται κατὰ ἕνα μέρος ἡ κατάκτησις τόσο τῆς ἐσωτερικῆς ὅσον καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀγορᾶς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐπίτευξιν ὑψηλοῦ κέρδους καὶ εἰσοδήματος. Τὸ κόστος παραγωγῆς εις τὰς μελετηθείσας παραγωγικὰς κατευθύνσεις ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Π/Κ	Δ/Σ
Σ.	498

Βξ.	558
Βπ.	1.119
Κα.	2.308
Κη.	2.521
Α.	1.402
Ρ.	3.430
Μ.	3.656

Ἡ σπουδαιότης τοῦ κόστους παραγωγῆς καθίσταται πλέον ἐμφανῆς, ἂν τοις ἰσθῆ ὅτι εἰς πολλὰς χώρας ἡ ἀνάγκη ὑπολογισμοῦ τούτου ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴν διὰ τὴν πρῶτην συστηματικὴν συγκέντρωσιν δεδομένων ἐρεῦνης.

γ) Κέρδος: Τοῦτο προερχόμενον ἐκ τῆς συγκρίσεως ἀκαθάριστου προσόδου καὶ κόστους παραγωγῆς δεικνύει τὴν οἰκονομικότητα ἐκάστου κλάδου τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Τὸ κέρδος εις τὰς ἀνωτέρω παραγωγικὰς κατευθύνσεις ἔχει:

Π/Κ	Δ/Σ
Σ.	122
Βξ.	22
Βπ.	213
Κα.	48
Κη.	702
Α.	582
Ρ.	1.084
Μ.	1.188

Παρατηρεῖται ὅτι, ὅσον μεταφερόμεθα ἐκ τῶν σιτηρῶν πρὸς τὰ ὀπωροκηπευτικά, τὸ κέρδος αὐξάνει εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὰ τελευταῖα, μόνον τὸ κέρδος νὰ ὑπέρκειται καὶ αὐτῆς τῆς ἀκαθάριστου προσόδου τῶν πρῶτων. Κατὰ συνέπειαν τὸ κέρδος ἀποτελεῖ ἕνα ἐκ τῶν κυρίων συστατικῶν τῆς ἐννοίας τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως.

Τὸ κέρδος ἀποτελεῖ τὴν ἐπιβράβευσιν τῆς ἀρμονικῆς διαρθρώσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὡς αὐτοτελὲς δὲ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα ἐνδιαφέρει τὴν ἰδανικὴν ἐκείνην περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παραγωγὸς ἐνοικιάζει τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὴν πρᾶξιν ὅμως οἱ γεωργοὶ διαθέτουν ἐξ ἰδίων ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, ὁπότε περισσότερον ἐνδιαφέρον δι' αὐτοὺς παρουσιάζει τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα.

δ) Γεωργικὸν εἰσόδημα: Τοῦτο περιλαμβάνει τὴν ἀμοιβὴν τῶν τριῶν

συντελεστών τῆς παραγωγῆς, καλεῖται δὲ νὰ καλύψῃ τὰς πάσης φύσεως ἀνάγκας τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελεῖ τὸ μέτρον τῆς οἰκονομικῆς εὐμάρειας ἢ δυσπραγίας ταύτης. Συνεπῶς τὸ μέγεθος τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος καθορίζει τὸ ὕψος τοῦ βιοτικῆς ἐπίπεδου τῶν γεωργῶν. Τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα εἰς τὰς ἀνωτέρω παραγωγικὰς κατευθύνσεις ἔχει:

Π/Κ	Δ/Σ
Σ.	356
ΒΞ.	485
Βπ.	898
Κα.	1.970
Κη.	2.631
Α.	1.385
Ρ.	2.705
Μ.	2.975

Ἄν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἀπ' ἑνὸς μὲν τὸ στρεμματικὸν γεωργικὸν εἰσόδημα ἐκάστης παραγωγικῆς κατευθύνσεως, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὸ ὕψος τοῦ ἀπαιτουμένου γεωργικοῦ εἰσοδήματος πρὸς κάλυψιν τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῆς μέσης γεωργικῆς οἰκογενείας, εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ τὸ ἀναγκαῖον μέγεθος τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐξ ἐκάστης παραγωγικῆς κατευθύνσεως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εἰσοδήματος τούτου. Ἄν ληφθῇ ὡς βάσις διὰ τὴν στοιχειώδη διατροφὴν καὶ διατήρησιν τῆς μέσης σημερινῆς γεωργικῆς οἰκογενείας τὸ ποσὸν τῶν 30.000 δραχμ. ἐτησίως, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τὴν κάλυψιν τῶν δαπανῶν τούτων ἀπαιτεῖται μέγεθος ἐκμεταλλεύσεως 84,3 στρεμμάτων, προκειμένου περὶ σίτου, 70,6 στρεμμάτων προκειμένου περὶ βάμβακος ξηρικοῦ, 33,4 στρεμμάτων προκειμένου περὶ ποτιστικοῦ βάμβακος, 15,2 στρεμμάτων προκειμένου περὶ καπνοῦ, 11,4 στρεμμάτων προκειμένου περὶ κητεντικῶν, 21,7 στρεμμάτων προκειμένου περὶ ἀμπέλου, 11,0 στρεμμάτων προκειμένου περὶ ροδακινέας καὶ 10,1 στρεμμάτων προκειμένου περὶ μηλέας. Παρατηρεῖται ὅτι ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἐκτακτοῦ πρὸς ἐντακτοῦ κλάδου παραγωγῆς συνεπάγεται μειωμένον μέγεθος ἐκμεταλλεύσεως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ αὐτοῦ ὕψους εἰσοδήματος. Ἡ στενότης συνεπῶς τῆς γῆς παρ' ἡμῖν ὁδηγεῖ εἰς

τὴν στροφὴν πρὸς ἐντακτωτέρους (ἀπὸ ἀπόψεως κεφαλαίου καὶ ἰδίως ἐργασίας) καὶ ἀποδοτικωτέρους κλάδους παραγωγῆς.

ε) **Δαπάναι οἰκογενείας:** Αὗται ἀποτελοῦν τὸ ἐπίκεντρον τῆς προσπαθείας τῶν γεωργῶν. Τὸ ὕψος τῶν καθορίζει τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῆς μελετωμένης περιοχῆς ἢ χώρας. Ἀπὸ γενομένην μακροχρόνιον ἔρευναν, ἐπὶ περιορισμένου ὅμως ἀριθμοῦ γεωργικῶν οἰκογενειῶν, διέπιστώθη ὅτι αἱ πάσης φύσεως δαπάναι μιᾶς πενταμελοῦς οἰκογενείας ὑπερβαίνουν τὰς 30.000 δραχμὰς ἐτησίως. Τὸ ἐτήσιον ποσὸν δραχμῶν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν πάσης μορφῆς ἀναγκῶν θὰ εἶναι διὰ τὴν μέσην γεωργικὴν οἰκογένειαν ὀλοκλήρου τῆς χώρας ἀσφαλῶς μικρότερον τοῦ ἀνωτέρω προσδιορισθέντος. Περισσότερον ὅμως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σύνθεσις τῶν δαπανῶν τούτων ὡς ἐμφαίνεται κατωτέρω:

Εἶδος δαπάνης	%
διατροφή	62,9
κατοικία, θέρμανσις, φωτισμὸς	11,8
ἐνδυσις, ὑπόδησις	7,9
μόρφωσις, ἐκπαιδευσις	0,6
ἰατρικὴ περίθαλψις	2,7
προσωπικά, κοινωνικὰ ἔξοδα	14,1

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὑψηλὴ ἀναλογία τῶν δαπανῶν διατροφῆς, ἡ ὁποία δεικνύει χαμηλὸν σχετικῶς βιοτικὸν ἐπίπεδον. Καὶ εἰς τὰς μελετηθείσας ἐκμεταλλεύσεις παρατηρεῖται ὅτι ὅσον αὐξάνει τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα, τόσον ἡ ἀναλογία τῶν δαπανῶν διατροφῆς μειοῦται καὶ ἀντιστρόφως (νόμος τοῦ Engel). Δηλαδή τὸ εἰσόδημα καὶ ἡ ἀναλογία τῶν δαπανῶν διατροφῆς εὐρίσκονται εἰς ἀρνητικὴν συσχέτισιν. Ἐπίσης ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ χαμηλὴ ἀναλογία τῶν δαπανῶν μόρφωσις καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀγροτῶν μας, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

στ) **Καθαρὰ πρόσοδος:** Αὕτη ἀντιπροσωπεύουσα τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικῶς τοὺς ἐπιχειρηματίας. Ἡ καθαρὰ πρόσοδος τῶν μελετηθεισῶν παραγωγικῶν κατευθύνσεων ἔχει:

Π/Κ	Δ/Σ
Σ.	264
Βξ.	142
Βπ.	406
Κα.	407
Κη.	1.162
Α.	957
Ρ.	2.087
Μ.	2.239

Οί γεωργοεπιχειρηματίαι ενδιαφέρονται διά την απόδοσιν του κεφαλαίου και όχι της εργασίας, επειδή αἴτη καταβάλλεται εις ξένους εργάτας, επενδύουν δὲ τὰ κεφάλαιά των εις εκείνους τοὺς παραγωγικοὺς κλάδους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀναμένουν ὑψηλοτέραν καθαρὰν πρόσοδον. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εις τὴν πρᾶξιν, ἀφοῦ πλεῖστοι επενδύουν κεφάλαια εις τὴν ὀπωροκαλλιέργειαν καὶ ὄχι εις τὴν καπνοκαλλιέργειαν κλπ.

Ἐκ τῆς γνώσεως τῆς καθαρᾶς προσόδου ὀδηγοῦμεθα ἀφ' ἐνὸς μὲν εις τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ κεφαλαίου (ἀναγωγή καθαρᾶς προσόδου ἐπὶ τοῖς % τοῦ συνολικῶς επενδεδυμένου εις τὸν κλάδον παραγωγῆς κεφαλαίου), ἀφ' ἑτέρου δὲ εις τὴν εὐρεσιν τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ κλάδου παραγωγῆς (κεφαλαιοποίησις καθαρᾶς προσόδου). Οὕτω ἡ ἀποδοτικότης τοῦ κεφαλαίου ἀνέρχεται: εις τὸν σίτον εις 10,6%, εις τὸν ξηρὸν βάμβακα εις 6,7%, εις τὸν ποτιστικὸν βάμβακα εις 11,3%, εις τὸν καπνὸν εις 9,8%, εις τὰ κηπευτικά εις 13,7%, εις τὴν ἀμπελον εις 11,6%, εις τὴν ροδακινέαν εις 12,9% καὶ εις τὴν μηλέαν εις 14,2%. Αἱ ὀπωροκηπευτικαὶ καλλιέργειαι προτιμῶνται ὡς κλάδοι επενδύσεως κεφαλαίου ὄχι μόνον λόγῳ τοῦ ὕψους τῆς ἀποδοτικότητος ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ μεγέθους τῆς στρεμματικῆς καθαρᾶς προσόδου ἕνεκα τῆς ἐνσωματώσεως εις τὴν ἰδίαν ἔκτασιν περισσοτέρου κεφαλαίου. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν χώραν μας πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ στενότητα γεωργικῆς ἐκτάσεως.

ζ) Προῦδὸν ἐργασίας: Τοῦτο ἐκφράζει τὴν ἀπόδοσιν τῆς εργασίας, ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν τοῦ εισοδήματος τῶν οἰκογενειακῶν ἐκμεταλλεύσεων, διότι τὸ πρόβλημα τούτων εἶναι κυρίως ἡ ἀπασχό-

λησις τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ ὄχι ἡ ἀξιοποίησις τοῦ κεφαλαίου. Δύναται μάλιστα νὰ λεχθῆ ὅτι εις τὴν χώραν μας τὸ γεωργικὸν πρόβλημα εἶναι κυρίως πρόβλημα ἀπασχολήσεως, διότι ὁ ὑψηλὸς βαθμὸς ὑποαπασχολήσεως εἶναι ἡ αἰτία τοῦ χαμηλοῦ γεωργικοῦ οἰκογενειακοῦ εισοδήματος. Τὸ προῖδον ἐργασίας εις τὰς δεδομένας παραγωγικὰς κατευθύνσεις ἔχει:

Π/Κ	Δ/Σ
Σ.	214
Βξ.	314
Βπ.	705
Κα.	1.606
Κη.	2.171
Α.	1.010
Ρ.	1.702
Μ.	1.924

Ὁ συνδυασμὸς μάλιστα τοῦ γεωργικοῦ εισοδήματος καὶ τοῦ προῖοντος ἐργασίας πρὸς τὸν βαθμὸν ἀπασχολήσεως τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας δύναται ν' ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ μεγέθους τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως, τοῦ ἀναγκαιοῦντος εις τὴν οἰκογένειαν τοῦ γεωργοῦ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν στοιχειώδους διαβιώσεως.

Ἡ ἔρευνα βεβαίως τῶν οικονομικῶν ἀποτελεσμάτων καὶ ἰδίως τοῦ κόστους παραγωγῆς δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται μόνον εις τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ τὴν σύγχρονον παροχὴν ἀναλυτικῶν στοιχείων πού ἐπιτρέπουν τὴν λεπτομερῆ διερεύνησιν αὐτῶν. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀνάλυσις καὶ ἡ διερεύνησις θ' ἀποκαλύψῃ τὰ ἀσθενῆ καὶ παθολογικὰ σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ στηριχθῆ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν κλάδων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Οὕτως ἡ ἀνάλυσις τοῦ κόστους παραγωγῆς, ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῶν φορέων τῆς παραγωγικῆς δαπάνης ἢ τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν ἢ τῶν κυριωτέρων στάσεων τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, κρίνεται ὡς ἀναγκαία καὶ σκόπιμος. Ἐπίσης ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῆς σταθερότητος ἢ μεταβλητότητος, τῆς ἐνεργητικότητος ἢ παθητικότητος καὶ τῆς χρηματικότητος ἢ μὴ χρηματικότητος διάκρισις τῆς παραγωγικῆς δαπάνης ὀδηγεῖ εις λιαν ἔν-

διαφέροντα σημεία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ κόστους παραγωγῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται τὰ πλεῖστα τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων.

Συμπέρασμα: Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ μελετωμένη ἀναδιάρθρωσις καὶ ὀργάνωσις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς δέον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ πραγματικῶν γεωργοοικονομικῶν στοιχείων, ἅτινα δέον νὰ προσέλθουν ἐκ συνεχοῦς καὶ σοβαρᾶς ἐρεῦνης. Ἐκ τοιούτων στοιχείων ἔχει ἀνάγκη καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς διαθέσεως, ἥτις εἰς τὴν χώραν μας ὑστερεῖ ἔτι περισσότερον τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς. Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται ν' ἀρχίσῃ ἡ γεωργοοικονομικὴ ἔρευνα τῶν διαφόρων παραγωγικῶν κατευθύνσεων διὰ μεθόδων μὴ περιουσιζομένων εἰς τὴν ἐπιφανειακὴν μόνον μελέτην τῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγικῆς διαιδικασίας καὶ μὴ στηριζομένων ἀποκλειστικῶς εἰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐπιπολαίας γνώσεις ταύτης, ἀλλὰ διὰ μεθόδων ἰκανῶν νὰ εἰσδύσουν ὅσον τὸ δυνατόν βαθύτερον καὶ νὰ διαγνώσουν ὅσον τὸ δυνατόν ὀρθότε-

ρον τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν προβλήματα. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ θὰ ἔξῃ ὡς σκοπὸν τῆς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ χαμηλοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν μας, εἶναι δὲ πρότερον καὶ δικαία, διότι ἡ γεωργικὴ τάξις εἶναι ἡ πολυπληθεστέρα ἐξ ὄλων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ διότι τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελῇ τὴν βᾶσιν τοῦ Ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος. Ἡ ἄνοδος βεβαίως τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου ἐνὸς λαοῦ δὲν συνεπάγεται αὐτομάτως καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ. Ἡ χαρὰ, ἡ εὐτυχία, ἡ εἰρήνη καὶ γενικῶς τὸ «τὰ ἄνω φρονεῖτε» τόσον εἰς τὴν ἀτομικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἔθνικὴν ζωὴν ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἐπιδράσεως πνευματικῶν παραγόντων. Ἡ ἐπίδρασις ὁμως αὐτὴ καθίσταται περισσότερον εὐκόλος ἀλλὰ καὶ γόνιμος, ὅταν ἀπευθίνεται πρὸς ἓνα λαὸν ἐξασφαλισαντα τὰ στοιχειώδη διὰ τὴν διαβίωσίν του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΙΤΣΟΠΑΝΙΔΗΣ

Ἐφηγητῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΤΟΥ ΗΓΑΠΗΜΕΝΟΥ

*Προσκύνημα στὸ Σπῆλαιον
τῆς Ἀποκαλύψεως.*

Τῶν ζουρασμένων γηρατειῶν σου τὸ κλι-
νάρι
πέτρινο, καὶ πέτρινο τὸ μαξιλάρι.
Ἐδῶ στῆς ἐξορίας σου τὸ σπῆλαιον
«ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ».

Κήρυκα τῆς Ἀγάπης, γέροντα λευκὸ
πῶς τὸ κεφάλι
πού ἦταν γιὰ τῆς στοργῆς τοῦ Διδασκάλου
τὴν ἀγκάλη
στή σκληρὴ πέτρα ἀπόθεσις;

Ὅταν μὲ πόνο τῶγερον
σκοῦρο, δασὺ γιὰ νὰ ρωτήσης
«Κύριε, τίς ἐστίν;»
τῶλεγε πῶς στὸ κοίλωμα τοῦ βράχου
—ἀπ' τὸ δικό σου μαθητὴ γιὰ χάρη σου
σκαμμένο—

θὰ τ' ἀκουμποῦσες πιά γυμνὸ
καὶ λευκασμένο...

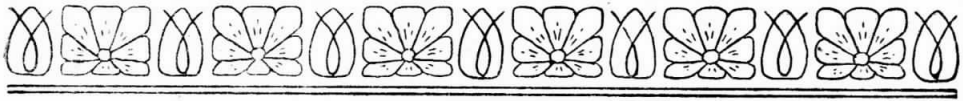
Στὴν προσμονὴ δὲν λύγισες «πιστὸς ἄχρι
θανάτου»
καὶ ἀποκάλυψεν «ὁ Ὡν» σὲ σὲ τὰ κρύφια
Του.
«Καινὸ οὐρανὸ καὶ γῆν καινὴν» μακάριος
ἐσὺ εἶδες

«Φωνὴ μεγάλη ὡς σάλπιγγος»
κι' ἄνοιξαν διάπλατα γιὰ σὲ
οἱ θεόγραφτες σελίδες.

Ἄπ' τὰ μικρὰ σου χρόνια ὡς τώρα διαλε-
χτός.

Σύννορα ἡ Ἀγάπη—ὁ Θεός—δὲν ἔχει.
Ὁλάκερο ἓνα νησί
μοσχοβολάει τὴν παρουσίαν σου.
Ὁλάκερος ὁ κόσμος
σὲ κατέχει.

ΧΑΡΑ ΚΡΙΣΠΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ⁽¹⁾

Υπάρχουν έννοιες που τις αισθανόμαστε κι' όμως δεν μπορούμε να τις ορίσουμε. Καταλαβαίνουμε ή ζούμε την ουσία τους, αλλά αδυνατούμε να τις αναλύσουμε και να δείξουμε τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα ή να τις εκφράσουμε με ακρίβεια και αποφθεγματική λιτότητα.

Κάτι τέτοιο συμβαίνει και με την πρωταρχική έννοια, τον χρόνο. Σαν το νερό μας γλιστράει από τα δάκτυλα, την στιγμή μάλιστα που είμαχε την βεβαιότητα πως τον πιάναμε. Νάναι τάχα έννοια ανεξάρτητη από μας, όπως πιστεύουν οι οπαδοί του ρεαλισμού; ή μήπως προσδιορίζεται από την παρουσία του ύποκειμένου, όπως ισχυρίζονται οι ιδεοκράται;

Πέρα όμως από την διαμάχη, βέβαιη είναι η αίσθησις του άσταμάτητου μέσα μας και γύρω μας. Η κίνησις του ποταμού μας δίνει την αίσθησι του χρόνου. Όλα κυλάνε, τίποτε δεν μένει το ίδιο. Παράλληλο μήνυμα μας δίνει το σώμα μας με τα όργανά του και τις λειτουργίες του' έχομε την πληροφορία πως αλλάζομε, μεγαλώνομε ή γερνάμε. Άλλά και ή ψυχική μας έμπειρία διακρίνεται από ρευστότητα' γελάμε ή κλαίμε, σκεφτόμαστε ή αισθανόμαστε αλληλοδιάδοχα.

Κι' όμως κάτι μένει μέσα μας στερεό και άμετακίνητο, ανάλλακτο και άμετάβλητο' το ίδιο μας το έγω. Έμεις οι ίδιοι είμαστε τώρα που σκεφτόμαστε, έμεις και όταν αναπολούμε την παιδική μας ήλικία των πέντε ή δέκα χρόνων. Άλλαξε ή έμπειρία μας, πλατύνηκε και πλουτίσθηκε, όχι όμως και το υπόβαθρο του έγω.

Κι' αΐξια έχει το έγω μας, που έχει νόη-

μα, γιατί έγκλείει δυνατότητες. Ο χρόνος μόνος του δεν λέει τίποτε' δείχνει μία κίνησι, μία μεταβολή, ένα διάστημα μεταβάσεως από το ένα γεγονός στο άλλο, ποτέ όμως δεν δηλώνει ένα νόημα. Η ανθρώπινη παρουσία δίνει το νόημα⁽²⁾.

Έζησα μερικές καταστάσεις και τις έχω αποθησαυρίσει στη μνήμη μου και στις ίνες μου. Τώρα που τις σκέφτομαι, τις αναπλάθω, ίσως και τις ξαναζώ. Έχω το παρελθόν μου που εισχωρεί και έπηρεάζει την παρούσα μου στιγμή και φτερώνει την φαντασία μου στο μέλλον. Βλέπω προς τα εμπρός. Φαντάζομαι τον σταθερό έαυτό μου να ζη νέες καταστάσεις, να θέτη όρόσημα και να προχωρή, να σημαδεύη σκοπούς και να τείνη στην πραγμάτωσί τους⁽³⁾.

Ο άνθρωπος θέλει να ελευθερωθή από τα δεσμά του πετώντας. Όμως ο σωματικός του οργανισμός είναι μία πραγματικότητα, που τον δένει με την έπικαιρότητα, με τον χώρο, τον φυσικό κόσμο⁽⁴⁾. Το γύρισμα του ήλιου, ή διαδοχή τής μέρας και τής νύκτας τον υποβάλλουν σε μία αναγκαιότητα. Οι καιρικές συνθήκες, το φθινόπωρο ή το θέρος, είναι παράγοντες που έπηρεάζουν την δραστηριότητα και αναγκάζουν,

(2) Τον τρόπο μας τον δείχνει ο Μελίτης. Βλ. «Για ν' ανοίξη ο δρόμος», Άθήναι 1957, σ. 35-49.

(3) Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου: «Το πρόβλημα τής φιλοσοφίας τής ιστορίας», Άθήναι 1932.

(4) Άπό δώ γεννήθηκε το έρώτημα, αν ο άνθρωπος είναι ελεύθερος ή υπόκειται σ' απόλυτη νομοτέλεια, κι' έπομένως αν ή ιστορία είναι έκφρασις ελευθερίας ή ανάγκης. Βλ. Ν. Βλάχου: «Θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα έν τή ιστορία», Άθήναι 1925, 138-154. Του ίδιου, «Η γενετική ή εξελικτική μορφή τής ιστορίας», έναρκτηριον μάθημα, Άθήναι 1937. Κ. Βουρβέρη: «Το πρόβλημα του μαθήματος τής ιστορίας έν τοίς σχολείοις τής μέσης εκπαίδευσεως», Άθήναι 1936, σ. 25-41. Arnold Toynbee: «A Study of History», London 1954, vol. IX, σελ. 220-394.

(1) Ι. Ι. Κ.: «Υπάρχει νόημα εις την ανθρωπίνην ιστορίαν;», «Άκτίνες» 1944, σ. 151-156. D. Rops: «Τί διδάσκει ή ιστορία;», «Άκτίνες» 1951, σ. 150-152. Βλ. κυρίως Α. Ν. Tsirintanes: «Towards a Cristian Civilization», Athens 1950, σ. 157-165.

ἄς ποῦμε, τὸν ἀγρότη νὰ στείρη ἢ νὰ θερίσει.

Τὸ πνεῦμα ὁμως ἔχει μέσα μας τὴν δυνατοτητα τῆς ἐλευθερίας. Γιατί μπορεί νὰ βάζει σκοπούς καὶ νὰ τείνη στὴν πραγμάτωσί τους. Νιώθω πὼς μπορῶ μὲ χρώματα νὰ μιμηθῶ ἢ ἀκόμη περισσότερο ν' ἀναπλάσω δημιουργικὰ τὴν φύσι καὶ βάζω σκοπὸ μου καὶ γίνομαι ζωγράφος. Ἀγωνίζομαι γιὰ τὸν σκοπὸ μου. Μπορεῖ νὰ μὴ φτάσω στὴν τελειότητα πὸν ὀνειρεύτηκα, ὁμως καταλαβαίνω πὼς ὁ χρόνος μοῦ γίνεται πολὺτιμος, γιατί μὲ ὠριμάζει. Ὁ χρόνος ἔχει τότε γιὰ μένα ἀξία.

Ἄν παραμερίσω τὸν ἑαυτό μου καὶ συγχωνευθῶ μὲ τὴν πανανθρώπινη προσωπικότητα, ἂν λησμονήσω τὴν συγκεκριμένη μονάδα καὶ στραφῶ στὸ πανανθρώπινο σύνολο, κάνω τὴν ἴδια διαπίστωση. Ἡ ἀνθρωπότης περνάει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀνάγκης, τῆς φυσικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ δίνει καὶ τὴ μάχη τῆς ἐλευθερίας βάζοντας σκοπούς καὶ τείνοντας νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ. Ἔτσι φτιάχνει πολιτισμὸ.

Κάθε πολιτισμὸς στάθηκε κονίστρα γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τῶν ἀναγκῶν τοῦ πνεύματος. Σὲ καθένα ἀπὸ αὐτοὺς ἀνακαλύπτουμε τὴν ἀναζήτησι γιὰ τὴν ἐνσάρκωσι τοῦ ὠραίου, τὸν θρησκευτικὸ πόθο γιὰ λύτρωσι, τὴν ἀφωγία τοῦ μυαλοῦ γιὰ τὴν καθάρισι τῶν φυσικῶν μυστηρίων, τὸν μόχθο τῆς θελήσεως νὰ νικήσῃ καὶ ὑποτάξῃ τὸ πάθος καὶ τὴν ὕλη.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα πὼς τὰ ἀπολιθώματα τοῦ παρελθόντος ἢ τὰ γραπτὰ μνημεῖα ἢ γενικότερα τὸ πέρασμα ἑνὸς πολιτισμοῦ κλείνει μέσα του ἕνα νόημα. Καὶ ὁ φιλόσοφος τῆς ιστορίας προσπαθεῖ πίσω ἀπὸ τὴν μορφὴ καὶ τὸ ὕφος, τὴν δεῖνα δράσι ἢ ἐξέλιξι, νὰ σταθμίσῃ τὰ κίνητρα καὶ τὶς ιδέες, νὰ διαπιστώσῃ ἢ νὰ ἐξηγήσῃ.

Ὁ Ἐγγελοσ ἀπὸ τοὺς πρώτους⁽⁵⁾ θέλει μὲ τρόπο αὐστηρὰ λογικὸ καὶ φιλοσοφικὸ νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῆς ιστορίας⁽⁶⁾, πὸν

εἶναι ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῆς ιδέας. Ἐνα μόνο ὑπάρχει, ἡ ιδέα. Αὐτὴ αἰσθητοποιεῖται σὲ ὕλη, αὐτὴ προχωρεῖ καὶ γίνεται πνεῦμα νικώντας τὴν ὕλη.

Μέσα στὸ σύστημά του βλέπει ὁ Ἐγγελοσ ἕνα ἰδεολογικὸ μηχανισμό πὸν σημειώνει συνεχῆ πρόοδο μέσα στὴν ἱστορία. Κάθε ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ μεγαλοφυῖα, ὑπηρετεῖ, δὲν ἀλλάζει ἢ τροποποιεῖ τὴν ἰδεολογικὴν πραγμάτωσι. Ἔτσι ὁμως ὁ Ἐγγελοσ δίνει τὴν προτεραιότητα στὴ νομοτέλεια τῆς ἀνάγκης. Οὐσιαστικὴ ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει. Γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα ἐκλογῆς. Δὲν μπορεί ν' ἀλλάξῃ τὸ ἱστορικὸ ρεῦμα. Ἡ ἐλευθερία συνίσταται στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ροῦ.

Ὁμοια ντετερμινιστικὴ εἶναι ἡ ἐρμηνεία τοῦ Spengler⁽⁷⁾. Δὲν πιστεύει στὸν ἄνθρωπο καὶ τὶς δυνατότητές του. Ὁ ἄνθρωπος ὑπηρετεῖ τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὴν μοῖρα. Ἡ ἱστορικὴ πορεία θὰ πραγματοποιῆθῃ. Οἱ πολιτισμοὶ μοιάζουν μὲ τὰ φυτὰ, πὸν ἔχουν τὴν ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τους. Ὅταν ὁ πολιτισμὸς βρεθῇ στὴν φάσι τοῦ μαρasmus, ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεί νὰ κάνῃ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποταχθῇ στὸ μοιραῖο. Καὶ σημάδι ἀναντίρροτο παρακμῆς, κατὰ τὸν Spengler, εἶναι ἐπίδοσις τοῦ τεχνικοῦ μέρους τοῦ πολιτισμοῦ. Γι' αὐτὸ ἀπορρίπτει τὸ ἐνδεχόμενον ἐπιβίωσσεως τοῦ δυτικοῦ μας πολιτισμοῦ. Τὴν σειρὰ του ἔχει τώρα ὁ ἀσιατικὸς κόσμος.

Ἀναφέραμε τὶς δύο αὐτὲς φιλοσοφικὲς θέσεις ἐνδεικτικὰ (ἐπειδὴ ἔκαναν μεγάλη αἴσθησι στὴν φιλοσοφικὴ σκέψι), γιὰ νὰ δείξωμε τὴν μηχανιστικὴ θεώρησι τῆς ἱστορίας (αἰσιόδοξη ἢ ἀπαισιόδοξη), πὸν παραγνωρίζει τὶς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Μποροῦμε ὁμως νὰ κάνωμε καὶ δευτέρη διαπίστωση, ὅτι καὶ οἱ δύο οἱ φιλόσοφοι στὸ κοίταγμα τῆς ἱστορίας χρησιμοποιοῦν μεταφυσικὰ κριτήρια. Τὸ πᾶν εἶναι ιδέα καὶ λογικὴ, μᾶς λέγει ὁ Ἐγγελοσ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα σαρκοδόρο μὲ πολλὰς καταστροφικὲς δυνάμεις, πὸν τὴν

(5) Οὐσιαστικὰ πρῶτος στάθηκε ὁ Αὐγουστίνος μὲ τὸ «De Civitate Dei».

(6) Jacques Maritain: «Pour une philosophie de l'histoire», Paris 1959, σελ. 33-45.

(7) «L'homme et la technique», traduit de l'allemand par A. Petrowsky, Paris 1958.

δρασι του ρυθμίζει όχι η άγαπη, αλλά το μίσος, ισχυρίζεται ο Spengler.

Έδώ όμως φθάνομε σε μία μεγάλη αντίρρηση: μπορεί να είναι σωστή η άποψις ότι κάθε πολιτισμός έχει νόημα, αν δεχθούμε ότι είναι πραγμάτων σκοπού ή σκοπών, αλλά αποτελεί αυθαίρετη γενίκευσι ή τάσις έρμηνείας της Ιστορίας, ή προσπάθεια αναζητήσεως γενικώτερου σχεδίου ή νοήματος. Η Ιστορία, μπορούν να μās πούν, δεν έχει νόημα ή δεν μπορούμε να ξέρωμε, αν έχει. Κοιτάξτε τί έκανε ο Έγγελος, ή ο Spengler, προέβαλε τις δικές του φιλοσοφικές θέσεις στην κατανόησι της Ιστορίας. Δεν μπορούμε άρα ν' αναζητήσωμε καποιο νόημα, γιατί έτσι κάνομε μεταφυσική, πού είναι στοιχείο υποκειμενικότητας.

Αλλά τέτοια φιλοσοφική απόφανσις έχει και αυτή μεταφυσικό χαρακτήρα, και μάλιστα αυθαίρετο, γιατί μās βεβαιώνει, ότι ο κόσμος δεν έχει νόημα ή ότι η μεταφυσική έχει μόνο υποκειμενικότητα.

Σε κάθε μεταφυσική έρμηνεία υπάρχει το στοιχείο της πίστεως και των άπριοριστικών φιλοσοφικών θέσεων. Ο άθεος βρίσκει τον κόσμο άδειο από αξίες και άρα οι ιστορικές πραγματώσεις του φαίνονται άμήχανη συγκυρία και όχι λογικοί στόχοι, πού εγκλείουν σκοπούς και πού ύπηρετούν ένα ενύστερο σχέδιο, όπως νομίζει ο πιστός.

Όμως τούτη η περιοριστική δυνατότης δεν μās φέρνει σ' άδιέξοδο, γιατί το ζήτημα, όσο κι' αν φαίνεται μεταφυσικό, δεν στηρίζεται μόνο σε βάσι υποκειμενική, αλλά βρίσκει έρείσματα στο έπιστημονικό και φιλοσοφικό πεδίο. Άς άποχωρίσωμε λοιπόν από την μεταφυσική θεώρησι της Ιστορίας το προσωπικό μας πιστεύω και άς σταθούμε στο ψηλαφητό μέρος.

Αν λοιπόν στρέψωμε έξεταστικό το βλέμμα στην διερεύνησι των πολιτισμών του παρελθόντος, θα διαπιστώσωμε πώς καθέννας από αυτούς έχει την δική του φυσιογνωμία. Ο αιγυπτιακός π. χ. διακατέχεται από το μυστήριο και το θάμβος της αιωνιότητας, ο μινωϊκός από την χαρά της ζωής, ο ελληνικός από την αναζήτησι της αλήθειας και της έλευθερίας, ο βυζαντινός από την φλόγα της θεώσεως κλπ.

Όμως ενώ καθέννας πολιτισμός εγκλείει ώρισμένα πνευματικά και ύλικά έπιτεύγματα, πού τον κάνουν μοναδικό μέσα στην ιστορική ροή, υπάρχουν παράλληλα άρχές και τάσεις, πού συνθέτουν κοινό υπόστρωμα. Πέρα από την μοναδικότητα και την ιδιομορφία βρίσκονται άφρετηρίες κοινές και περιγράμματα όμοια.

Αν με τον προβολέα της έρεύνης φωτίσωμε τα ίχνη του κινεζικού ή του ινδικού ή του περσικού πολιτισμού, αν στραφούμε στους αρχαίους Έλληνας της κλασσικής έποχής ή στους Ρωμαίους της έποχής του Κικέρωνος και του Αυγούστου, θα παρατηρήσωμε την άγωνία, αλλά και τον άγώνα του ανθρώπου για την πραγμάτωσι των αξιών εκείνων, πού έχουν υπερχρονικότητα.

Το θάμβος της όμορφιάς, η πραγματώσις του ώραιου άπασχολεί κάθε λαό πού έφτιαξε πολιτισμό: μπορεί να δώση ιδιαίτερη σημασία στην πέτρα ή το ξύλο, τα χρώματα ή τους ήχους, μπορεί η τεχνοτροπία και η τεχνική να ποικίλλη, μπορεί ο Αιγύπτιος να έντυπωσιάζεται από την αισθησι του μεγαλεπήθολου και μνημειακού, ο Έλληνας από την αναλογία και την συμμετρική διάταξι των μερών, μπορεί ο βυζαντινός να εικονίζει το ανθρώπινο σώμα σαν όργανο έξεαυλώσεως και πνευματικής ανατάσεως, αλλά στο βάθος και αυτός και ο αρχαίος Έλληνας και ο Αιγύπτιος δονούνται από την μαγεία του ώραιου. Ωραιός είναι ο ταφικός ναός της Χατσεψούτ, Ωραιός είναι ο Παρθενών ή ο Έρμής του Πραξιτέλους, ώραια είναι και η σταύρωσις της Μονής του Δαφνιού. Άλλα τα ύλικά, τα μέσα, οι προθέσεις, κοινή όμως η έκστασις της όμορφιάς.

Την ίδια άναφορικότητα μπορούμε να κάνωμε στην αξία του άληθινού. Ο Κομφούκιος⁽⁸⁾ γυρίζει από πόλι σε πόλι, έπισκέπτεται μονάρχες, έρχεται σ' έπαφή με διανοούμενους, γιατί διακατέχεται από την άρχη της αλήθειας και μάλιστα της ήθικης αλήθειας. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρούμε στον Σωκράτη ή τον Πλάτωνα, πού πάσχουν για την αλήθεια και την βάζουν

(8) Karl Jaspers: «Le sens de l'histoire», «La Table Ronde» 1953, σελ. 110-111.

ιδεατό όρόσημο της πνευματικής των πορείας: «σμικρόν φροντίσαντες Σωκράτους, της δέ αληθείας πολύ δέ μάλλον».

“Άλλοτε ή αλήθεια παίρνει τό περιεχόμενο μαθηματικού λογισμού, άλλοτε τεχνικών κατασκευών ή υπερνικήσεως φυσικών φαινομένων, άλλοτε βαθαίνει μέσα μας και γίνεται αυτόσυνειδησία' πάντα όμως σε κάθε πολιτισμό γίνεται κεντρικός στόχος.

Ίδιαίτερα τούτο φαίνεται στο μεταφυσικό άγχος. Τό μυαλό αναλυτικά προχωρεί ως τις έσχατες άρχές, αναζητεί την πρωταρχική αλήθεια, «τό πρώτον κινούν», την πηγή των αιτιών. Ο άνθρωπος αγωνίζεται να δώσει μια στέρεη λογική επιχειρηματολογία, πού να πείθη για την προέλευσι του κόσμου. Καταλαβαίνει όμως πως πολλές φορές γίνεται Σίσυφος. Έτσι οι μεγάλοι πολιτισμοί τείνουν σε θρησκευτικότητα.

Είναι αξιοπαρατήρητο πως φυτώριο αρχικό της σοφίας ήταν ή θρησκεία. Από τις θρησκείες ξεκίνησαν οι φιλοσοφίες. Κι' όταν ο στοχασμός πήρε δική του ανάπτυξη και αυτοτέλεια, πάλι ξαναγύρισε στη θρησκεία. Τα έπη του Όμηρου έδιναν θεολογική έρμηνεία του κόσμου. Ο Σωκράτης έδειχνε πως κατάλυε εκείνη τή μυθολογία, αλλά δέν την καταργούσε. Στη θέση της έστηνε μια θρησκευτικότητα πλατύτερη και βαθύτερη.

Ακόμη και ή εποχή μας (19ος και 20ός αιώνας) πού χρωματίζεται σε μεγάλο βαθμό σαν άθεη, έχει την θρησκεία της. Τί είναι ο ρασιοναλισμός ή ο έπιστημονισμός παρά θέσεις της λογικής και της γνώσεως; Τί άλλο σημαίνει κομμουνισμός παρά φανατική θρησκευτική προσκόλλησις στο Θεό-Κράτος; Ο φροϋδισμός πάλι είχε σαν θεωρητικό σχήμα είτε σαν έμπορική εκμετάλλεσις της φιλοδοξίας της μάξης ύψώνεται σε μέγεθος θρησκευτικού ταμπού.

Η θρησκευτικότης, λοιπόν γίνεται κύτταρο του πολιτισμού, γιατί είναι κύτταρο του ανθρώπου. Με σοφία ή σύγχρονη ψυχολογία του βάθους μās μίλησε για τον αρχέτυπο του Θεού. Καθένας μας άργά ή γρήγορα, θετικά ή άρνητικά έχει την αγωνία του Θεού και της λυτρώσεως. Καθένας νιώθει πως, όσο αιθέρια κι' αν γίνει ή τέχνη του, δέν θα του δώσει τα φτερά, για να πε-

τάξει στο ουράνιο ύπερέραν, όσο διεισδυτική κι' αν είναι ή έπιστήμη και ή λογική του, δέν θα του προσφέρει κάποιο μήνυμα στο έρώτημα του θανάτου.

Έτσι ο πολιτισμός γίνεται τάσις πραγματώσεως των ύπερχρονικών αξιών, άκόμη και των οικονομικών, πού δέν είναι ή ρίζα των άλλων, όπως πίστεψε ο μαρξισμός. Η οικονομική άκμή σημαδεύεται με την πνευματική ώριμότητα της φυλής πού φτιάχνει τον πολιτισμό. Η πραγματώσις της οικονομικής αξίας δέν είναι αυθυπόστατη ούτε πρωταρχική, αλλά παράλληλη κι' επικόλουθη της ψυχικής ρώμης.

Τούτη όμως ή ιδέα της πραγματώσεως των αξιών, δείχνει και μια άλλη αντίρροπη τάσι, πού αποδιοργανώνει και διαλύει. Είναι παρατηρημένο πως μέσα στα σπλάγχνα ενός πολιτισμού υπάρχουν αντίθετες ιδέες πού με την πάροδο του χρόνου παίρνουν έπίδοσι και τείνουν στον χαλασμό και την αποδιοργάνωσί του(9).

Διαπιστώνει κανείς πως μία μάχη συνάπτεται δημιουργίας και καταστροφής. Στην εποχή του Αύγουστου και του Τιβερίου, περίοδο ήθικης εκλύσεως, παρουσιάζεται καινούργια θρησκεία, πού εγκλείει μεγαλειώδες ήθικό φέγγος, την άγάπη. Λίγο άργότερα, όταν ο Χριστιανισμός νομιμοποιείται και γίνεται καθεστώς, ξεπηδούν οι διχόνοιες και οι αίρέσεις. Έκει πού θαυμάζεις τό δημοκρατικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας του Σόλωνα, του Κλεισθένου ή του Περικλέους, εκεί διαπιστώνεις πως τό ίδιο σύστημα έγινε τό σάβανο της έλευθερίας.

Μία σκληρή, όμη, άνηλεής πάλη γίνεται μέσα στην ιστορία. Πάλη δημιουργίας και φθοράς, άκμης και παρακμής, ειλικρινείας και κακοπιστίας. Και παρατηρεί κανείς πως όταν ή φυλή ή τό έθνος έχει την ώριμότητα και ψυχική ποιότητα να πραγματοποιή τις ύπερχρονικές αξίες, τότε παίρνει άνοδική πορεία και οδηγείται στην άκμή. Όταν όμως ή ψυχική του συγκρότησις και άντοχη λυγίξει, κάμπτεται και ό πολιτισμός.

Η ίδια λοιπόν ή παρατήρησις των πολιτισμών μās φέρνει στην ιδέα όμοκέντρων

(9) Jacques Maritain, έθ' άνωτ., σ. 57-75.

κύκλων, πὸν ἔχουν ἀκτίνα διαφορετικοῦ μήκους, ἀλλὰ καὶ κοινὴ περιοχὴ, πὸν συντίθεται ἀπὸ τὴν πραγμάτωσι τῶν ἀξιῶν καὶ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν πάλη τῆς δημιουργίας καὶ τῆς φθορᾶς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Μέσα σὲ κάθε πολιτισμὸν ὑπάρχει ἕνας κοινὸς σκοπὸς, ἢ πραγμάτωσις τοῦ Πολιτισμοῦ⁽¹⁰⁾, ἢ ἐνοάρκωσις τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὰ ἀξιολογικὰ καλύτερο. Ἄρα ἡ ἱστορία πὸν δείχνει τοῦτον τὸν ἀγῶνα εἶναι γεμάτη νόημα.

Τοῦτο φαίνεται πὸ καθαρά, ἂν σκεφθοῦμε τίς τάσεις τῆς φιλοσοφίας φυσικῆς. Οἱ φυσικοὶ σήμερα βλέπουν τὸ σύμπαν πὸν πολὺν σὰν μία μεγάλη σκέψι παρὰ σὰν μία μεγάλη μηχανή⁽¹¹⁾. Κι' ἂν τὸ σύμπαν ἔχῃ νόημα, γιατί δὲν ἔχει νόημα καὶ ἡ ἱστορία, πὸν εἶναι ἕνα ἀγωνιστικὸ πεδίο πραγματώσεως ἀξιῶν.

Ἔτσι ὁ ἐπαγωγικὸς τρόπος ἐρεύνης μᾶς ἔφερε σὲ μία διασταύρωσι καὶ σ' ἕνα ἄλλο δρόμο, τὴν παραγωγικὴ θεώρησι τῆς ἱστο-

(10) Οὐσιώδη κριτήρια γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ Πολιτισμοῦ βρῖσκομε στό: «Towards a Christian Civilization».

(11) Δ. Κωτσάκη: «Sir James Jeans «Ἀκτίνες» 1947, σελ. 110.

ρίας. Ὁ Χριστιανισμὸς α priori μᾶς ἔλεγε πὸς μέσα μας καὶ γύρω μας ὑπάρχει διχασμὸς καὶ διαμάχη τοῦ κατώτερου πρὸς τὸ ἀνώτερο, τοῦ γήινου πρὸς τὸ οὐράνιο, πὸς ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα καὶ τὸ χρέος γιὰ τὴν μάχη τῆς ἐνότητος τοῦ πνεύματος, τὴν μάχη τῆς θεώσεως.

Οἱ διάφοροι πολιτισμοὶ μπορεῖ νὰ πεθαίνουν, ἀλλ' ὁ Πολιτισμὸς προχωρεῖ διαρκῶς σὲ νέες κατακτήσεις⁽¹²⁾. Ὁ ἄνθρωπος ὄλο καὶ πὸν πολὺ γίνεται πλούσιος σὲ πείρα, ἀναζητήσεις καὶ ἐπιτεύξεις. Καταλαβαίνει πὸς οἱ δυνατότητες ὑπερνικήσεως τῆς ἀποδιοργανώσεως καὶ τῆς φθορᾶς εἶναι μεγαλύτερες. Ἡ αὐτοσυνειδησία του ὠριμώτερη τώρα τὸν ὀδηγεῖ σὲ βεβαιότερες ψηλαφήσεις. Μέσα του βρῖσκει τὴν ἀλήθεια, τὴν ὁμορφίαν, τὸ ἦθος σὰν χρονοῦς εὐτυχίας. Ὁ Θεὸς δὲν ἦλθε μόνο ἀπ' ἔξω μας, ἀλλὰ εἶναι καὶ μέσα μας. Χρειάζεται ὁμοῦς ἀγωνας γιὰ τὴν προσέγγισί μας στὴν φωτεινὴ τούτη πηγὴ, πὸν λούζεται στὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀγάπη.

Γ. ΜΠΟΖΩΝΗΣ

(12) Arnold Toynbee: «Civilization on trial», Loudon 1957 σελ. 24.

ΠΟΥΝ' Η ΑΓΑΠΗ

Δὲς τὸν Σταυρό:

«Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην...».

Ἦ, νὰ μποροῦσαν, ἐδῶ, οἱ καρδιές
νὰ ζοῦν στὴν ἀγάπη.

Μέρη ἀφιλόξενα,
γύρω μας δῆς,
δάση ἀνήλια κι' ἔρημοι, λῆς,
πόλεις μὲ λάμπεις καὶ λάμπεις, κι' ἀπει-
ρα χρώματα: —δόξες τοῦ κόσμου—
τυφλές, σκοτεινές...
πόλεις τοῦ κόσμου.

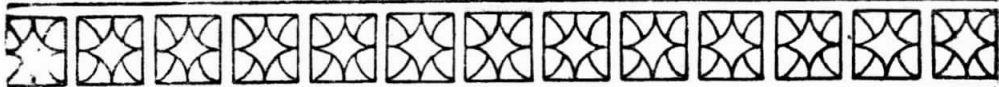
Ποῦν' ἡ ἀγάπη;

Κάθε μας σήμερα
σὰν κάθε μας χτές,
σὰν κάθε προχτές,
σὰν κάθε μας αὔριο...

Ποῦ ἡ ἀγάπη;

Δὲς τὸν Σταυρό...
Δὲς στὴν καρδιά σου βαθιά...
Ποῦν' ἡ ἀγάπη;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ - ΕΡΓΑΤΗΣ - ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ (*)

Α) ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἐν ἓκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου καὶ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι ἡ μεγάλη, ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, μάλιστα δὲ ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων.

Συναφῆς καὶ σύγχρονος μὲ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς πολυπληθοῦς κατηγορίας ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ἄμεσον καθοδήγησιν, ἐξάρτησιν καὶ ἐποπτεῖαν τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἐπιχειρήσεων ἢ τῶν ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἐντεταλμένων διευθυντῶν, παρέχουν εἰς αὐτὰς τὰς προσωπικὰς τῶν ὑπερησίας ἔναντι ἀμοιβῆς. Εἶναι ἡ ἐργατικὴ τάξις.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ τεραστία αὐτὴ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐγένετο ὑπὸ τὴν πνοὴν καὶ τὴν ὄθησιν τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ «Laissez faire-laissez passer», ἔπειτα μάλιστα ἀπὸ τὴν περὶ ἐλευθερίας διακήρυξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλα ἡ ἐλευθερία αὐτὴ, δὲν ἦτο ἡ ἐλευθερία ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔγιναν τόσοι ἀγῶνες καὶ θυσίαι, ἀλλὰ μία κατὰχρησις τῆς ἐλευθερίας, μία ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας ἀδέσμευτος ἐπικράτης τοῦ ἰσχυροτέρου εἰς βάρος τοῦ ἀσθενεστέρου. Ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας ἄτομα προικισμένα μὲ ἰδιαίτερα προσόντα ἢ εὐνοηθέντα ἀπὸ διαφόρους περιστάσεις ἔγιναν οἱ αὐθένται πλήθους ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἔκαναν δούλους. Καὶ τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν δούλων τῆς νεωτέρας ἐποχῆς ἦσαν οἱ ἐργάται.

Εἶχε μείνει βεβαίως καὶ δι' αὐτοὺς ἡ ἐλευθερία. Ἦσαν ἴσοι ἀπέναντι τοῦ ἐργο-

δότου καὶ ἐλεύθεροι νὰ συνάψουν ἢ ὄχι μετ' αὐτοῦ τὴν σύμβασιν ἐργασίας. Ὅποια ὅμως παραμόρφωσις τῆς ἐλευθερίας! Περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς εἰς τὴν συναψιν τῶν συμβάσεων ἔχουν ἐφαρμογὴν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα γράφει ὁ διάσημος Γάλλος νομικὸς Ripert: «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δίδει τὴν ἀνωτερότητα εἰς τὴν σύμβασιν εἶναι ἡ ἐλευθερία συζήτησις, ἡ θέλησις τῆς ἀνταλλαγῆς ἢ τῆς ἐνώσεως, ὁ σεβασμὸς τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ἀνέλαβε καθεὶς διὰ τῆς συμβάσεως. Τίποτε ὅμως ἐξ ὧν αὐτῶν δὲν ὑπάρχει, ὅταν ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆ τὸν ὅρον τοῦ ἄλλου, νὰ ὑποταχθῆ ἐξ ἀνάγκης καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀναληφθεῖσας ὑποχρεώσεις ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ νόμου»⁽¹⁾.

Ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ, εἰς τὴν σχέσιν ἐργοδότη καὶ ἐργάτου, ὁ δεῦτερος δὲν ἀντιμετωπίσθη ὡς ἀνθρωπίνη προσωπικότης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀροῦζον ὠρισμένα συνθῆκαι ζωῆς, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ἐξασφαλίζονται εἰς πᾶν ἀνθρώπινον ὄν, ἀλλ' ἀντιμετωπίσθη ἀπλῶς ὡς φορεὺς ἐνὸς οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ἐργασία ἐθεωρήθη ὡς ἐμπόρευμα ὑπαγόμενον εἰς τὸν σκληρὸν καὶ ἀκαρδὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναφερθοῦν καὶ περιγραφοῦν αἱ συνθῆκαι ἐργασίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἢ καὶ προηγουμένως, διατὶ ὄχι καὶ τὸν 20όν⁽²⁾. Σημειώονμε μόνον τὰ ἐξῆς ὄλγα: Κατ' ἀρχὴν εἰς ἐργασίας ἐγένετο λόγος μόνον περὶ δικαιωμάτων τοῦ ἐργοδότη καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ ἐργάτου. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅταν ὁ ἐργαζόμενος ἀντιμετωπισθῆ ὡς φορεὺς ἐμπορεύ-

(*) Ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος τῆς ἐργασίας ἔχουν γραφῆ εἰς τὰς «Ἀκτίνας» καὶ τὰ ἀ) Π. Μελίτη: Ἡ χριστιανικὴ θεωρία τῆς ἐργασίας, «Ἀκτίνες» Φεβρουάριος 1950 καὶ β) Γ. Ράμμου: Ἡ ἐργασία ὡς κοινωνικὸν λειτουργημα, «Ἀκτίνες», Νοέμβριος 1959.

(1) G. Pipert: «Les forces créatrices du droit», Paris 1955 σ. 271.

(2) Διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος καὶ τὰς συνθήκας βλ. Herkner—Καλλιτσουανάκι «Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα», Ἀθῆναι 1919.

ματος (τῆς ἐργασίας) ἔχει καὶ τὰς ἐξῆς δυσκολίας: Εὐρίσκεται εἰς μειονεκτικώτερον θέσιν ἀπέναντι οἰουδήποτε ἄλλου κατόχου οἰουδήποτε ἐμπορεύματος, διότι τὸ οἰονδήποτε σχεδὸν ἐμπόρευμα εἶναι εὐκολώτερον νὰ μετακινηθῆ διὰ τὸν ὁδηγηθῆ εἰς τόπον ὅπου ὑπάρχει ζήτησις αὐτοῦ, ἐνῶ ἡ ἐργασία, οὕσα ἀχωρίστως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ φορέως τῆς, εἶναι ἐξαιρετικῶς δύσκολον νὰ μεταφερθῆ. Διότι ὁ ἐργαζόμενος καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος στερεῖται ἐργασίας, ἀφ' ἑνὸς στερεῖται τῶν ὑλικῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν μετακίνησίν του, ἀντιμετωπίζει δὲ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ἀπασχολήσεώς του εἰς τὸν νέον τόπον καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς νέας μετακινήσεώς του, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου ἀντιμετωπίζει τὴν σκληρὰν ἀνάγκην τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ πλέον προσφιλῆ πρόσωπα τῆς οἰκογενείας του. Καί, κατὰ ἄλλο ἀκόμη. Ἐὰν δι' οἰονδήποτε ἄλλο ἐμπόρευμα ὑπάρχῃ μεγάλη προσφορά καὶ κατὰ συνέπειαν πτώσις τῆς τιμῆς, εἶναι δυνατόν μία ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς του καὶ τῆς προσφορᾶς του νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν καὶ νὰ αὐξήσῃ τὴν ζήτησιν. Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ φαντασθῶμεν παρόμοιον τι διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐργασίας;

Ἐπὶ τὴν πλείον τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης καὶ πραγματικότητος, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας καὶ ὑπὸ τὴν πνοὴν διαφόρων ἀνθρωπιστῶν ἠναγκάσθησαν τὰ διάφορα κράτη νὰ θεσπίσῃ διατάξεις προστασίας τοῦ ἐργαζομένου. Αἱ διατάξεις αὐταὶ ὀλίγα κατ' ἀρχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς μέγεθος προστασίας τοῦ ἐργαζομένου, ἠδῆξαντο διαρκῶς καὶ εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς μέγεθος προστασίας αὐτοῦ. Τὸ σύνολον αὐτῶν ἀπετέλεσε τὸ σύγχρονον Ἐργατικὸν Δίκαιον εἰς τὸ ὁποῖον πλέον ὑπάρχει σαφὴς ἡ τάσις τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς προστασίας τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου.

Β) Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Σήμερον πλέον ἡ ἐργασία δὲν θεωρεῖται ὡς ἐμπόρευμα ὑπαγόμενον εἰς τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἀλλὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς ἀδιασπᾶστος ἡνω-

μένη μετὰ τοῦ φορέως τῆς καὶ ὡς ἀντλοῦσα ἀξίαν ἀπὸ αὐτόν, τὸν ἄνθρωπον, ἔχοντα ἀνυπολόγιστον ἀξίαν, ὡς ἀνθρωπίνην προσωπικότης. Ἡ ἀρχὴ αὕτη διακηρύσσεται ἐπισημῶς εἰς τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Διεθνοῦς Ὄργανώσεως Ἐργασίας. «Ἡ ἐργασία πλέον δὲν εἶναι ἐμπόρευμα τὸ ὁποῖον πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται» γράφει ὁ Ἄντεισαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Ἀ. Τοῦσης⁽³⁾.

Ὁ Γάλλος καθηγητὴς P. Durand, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1947 καὶ μέχρι σήμερον ἔχει γράψῃ τρίτομον ὀγκῶδες Ἐργατικὸν Δίκαιον, γράφων διὰ τὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ζητήσεως καὶ εὐρέσεως ἐργασίας, τὸ ὁποῖον ὡς ὑπόλεμμα τῆς παρελθούσης νοστορίας ὀνομάζεται «ἀγορὰ τῆς ἐργασίας» κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἀγορῶν διαφόρων ἄλλων ὑλικῶν ἀγαθῶν, σημειώνει: «Ὁ ὄρος ἀγορὰ τῆς ἐργασίας εὐρέως χρησιμοποιηθεὶς ὑπὸ τῆς φιλελευθέρας σχολῆς ἔχει δικαίως ἐπικριθῆ ἀπὸ τὴν νεωτέραν σύγχρονον ἐπιστήμην. Ἀπὸ ἀτόφως ἠθικῆς παρουσιάζεται καταδικασμένον ὑπὸ τῆς ἀρχῆς καθ' ἣν ἡ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐμπόρευμα. Ἀπὸ ἀτόφως οἰκονομικῆς, καὶ ἂν ἀκόμη τὸν δεχθῆ τις ἀνεπιφυλάκτως, παραγνωρίζει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἀχωρίστος ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ἐργάτου»⁽⁴⁾. Πολὺ χαρακτηριστικὰ συνεχίζει καὶ ἐπεξηγεῖ τὴν ἔννοιαν αὐτήν, ὅτι δηλαδή ἡ ἐργασία εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ἐργάτου, τονίζον τὸν λόγον διὰ τῶν ἐξῆς: «Προέκτασις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἡ δύναμις τῆς ἐργασίας εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος τὴν παρέχει. Ἐχει παύσει νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελῆ τὸ ἀντικείμενον μιᾶς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐργοδότη. Προσέτι ἐν γένει ἔχει ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς διαθέσεώς τῆς ἐκ μέρους τοῦ κράτους. Αἱ ἐπιστρατεύσεις χειρωνακτῶν ἀποτελοῦν ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις»⁽⁴⁾. Τονίζον ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τὴν γενικὴν πλέον πεποιθη-

(3) Α. Τοῦσης: «Ἐργατικὸν Δίκαιον», τόμος Α', σελ. στ'. Ἀθῆναι 1957.

(4) P. Durand: «Traité de droit du travail» 2 τόμος σελ. 11, Paris 1950.

σιν καὶ γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ γράφει: «Ἡ σύγχρονος κοινωνία δὲν ἀνέχεται, ὅπως ἡ ἐργασία θεωρεῖται ὡς ὑλικὸν ἀγαθὸν ὑπαγόμενον εἰς τὸν νόμον τῆς ἀγορᾶς»⁽⁵⁾. Μεγαλύτερα καὶ ἐντονότερα ἐπεξηγήσεις τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆται ὡς ἐμπόρευμα ἀποτελοῦν τὰ ἐξῆς λίαν χαρακτηριστικά: «Εἶναι ὅλη ἡ ζωὴ ἡ ὁποία προσδιορίζεται μὲ τὸν ὄρον ἐργασία καὶ ἐπειδὴ ὁ μισθωτὸς δὲν ἔχει κεφάλαια, τὰ ὁποῖα νὰ τοῦ ἐπιτρέπουν τὴν ἀναμονήν, εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ζῆσιν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογενεῖα τοῦ διὰ μιᾶς ἐργασίας ἀμειβομένης καθημερινῶς. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον συμβάσεως ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ»⁽⁶⁾.

Παρομοίως περίπου ἐκφράζεται καὶ ὁ αἰμίμητος X. Ἀγαλλόπουλος, ἐργασθεὶς μετὰ πολλοῦ μόχθου καὶ μελετήσας τὸ Ἐργατικὸν Δίκαιον καὶ τὸ Δίκαιον τῶν Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων⁽⁷⁾. «Ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα κατέληξεν εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν, εἰς τὴν σύμβασιν μισθώσεως ἐργασίας, ἀλλὰ περὶ σχέσεως βαθέως ἐπηρεαζούσης τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἡ ἐργασία εἶναι μία ἐμφάνισις καὶ μέρος τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου»⁽⁸⁾.

Γ) ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ἐκ τῆς ἀξίας, ἡ ὁποία δίδεται εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν παρέχοντα τὴν ἐργασίαν ἀνθρώπον, λαμβάνει καὶ τὸ Ἐργατικὸν Δίκαιον ἓνα ἐντελῶς ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρα, ὁ

ὁποῖος φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ προστάσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργάτου. Ὁ Durand γράφει διὰ τὴν προέλευσιν καὶ τὴν γένεσιν τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου ἦτοι τοῦ συνόλου τῶν διατάξεων αἱ ὁποῖαι ρυθμίζουν τὰς σχέσεις αἰτινες προέρχονται ἐκ τῆς παροχῆς ἐξηρημένης ἐργασίας ἐναντι ἀμοιβῆς⁽⁹⁾. «Ἡ δρασὶς ἡ ὁποία λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Ἐργατικοῦ Δικαίου εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία ἀποκλειομένης τῆς δράσεως τῶν ζώων ἢ τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Οἱ κανόνες οἱ ὁποῖοι ἀφοροῦν τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν διέπουν ἐπίσης τὴν χρῆσιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Τὸ Ἐργατικὸν Δίκαιον ἐγεννήθη ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐφαρμογῆς ἐπὶ μιᾶς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος κανόνων νομικῶν, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν χρῆσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν»⁽¹⁰⁾.

Τόσαι διατάξεις ἀπαρτίζουν τὸ ἐργατικὸν δίκαιον. Τὸ πλῆθος δὲ τῶν διατάξεων αὐτῶν ἔχει τὸν ἐξῆς σκοπὸν κατὰ τὸν Fr. Perroux, καθηγητὴν τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. «Τὸ ἐργατικὸν δίκαιον ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζεται νομικῶς ἡ προσωπικότης τοῦ ἐργάτου, ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς σημασίᾳ ὡς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος»⁽¹¹⁾. Ὁραιοτάτην καὶ λίαν παραστατικὴν εἰκόνα τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου δίδει ὁ X. Ἀγαλλόπουλος διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὸ ἐργατικὸν δίκαιον εὐρισκόμενον ἐν συνεχεῖ ἐξελικτικῇ τάσει λαμβάνει μίαν νέαν μορφήν ἥτις ὀλονὲν καὶ περισσότερον ἐν τῷ πνεύματι τῆς προστάσεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἀπομακρύνει αὐτὸ ἀπὸ παραδεδεγμένας ἀπὸ αἰ-

(5) P. Durand: ἔρ. μν. 1 τόμος σελ. 113. Paris 1947.

(6) G. Ripert: μν. ἔργ. σ. 276.

(7) Συνέγραψε πλὴν ἄλλων «Εἰσαγωγὴν εἰς τὸ Ἐργατικὸν Δίκαιον», Ἀθῆναι 1958 καὶ «Ἐργατικὸν Δίκαιον», Ἀθῆναι 1958. Λίαν εὐγλωττος δι' αὐτὸν εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Α. Τσιριντάνη γενόμενος πρόλογος εἰς τὸ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ X. Ἀγαλλοπούλου ἐκδοθὲν «Ναυτεργατικὸν Δίκαιον», Ἀθῆναι 1960. Πρὸς διεκκόλυσιν αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο συγγραμμάτων θὰ λαμβάνουν τὸ γράμμα Α καὶ αἱ εἰς τὸ δεύτερον τὸ γράμμα Β.

(8) X. Ἀγαλλοπούλου Β σελ. 23.

(9) Περί τῆς ἐνοσίας τοῦ ὄρου «Ἐργατικὸν Δίκαιον» ὑπάρχουν διάφοροι ὀρισμοὶ ὡς καὶ περὶ τοῦ τίτλου τῶν ὁποίων δέον νὰ ἔχουν αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας.

(10) P. Durand μν. ἔρ. τόμ. 1ος, σ. 7.

(11) Fr. Perroux: «La personne ouvrière et le droit du travail». Esprit Fasc. 42,1 Mars 1936 σ. 867, παρὰ Α. Τούση, μν. ἔρ. σ. 29

ἰων νομικὰς ἀντιλήψεις καὶ τὸ διαμορφώνει εἰς πρωτοπόρον τῆς νομικῆς σκέψης...»⁽¹²⁾.

Οὗτοι (οἱ ἐργατικοὶ νόμοι), ἀποβλέποντες σήμερον εἰς τὴν πραγματοποίησιν ἐνὸς ἐλαχίστου ὄριον κοινωνικῆς προστασίας τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ὅπερ δὲν ἀνέχεται τὴν ἵπαρξιν συνθηκῶν ἐργασίας, αἵτινες ἐπιβάλλουν εἰς μέγαλον ἀριθμὸν προσώπων τὴν ἀθλιότητα καὶ τὰς στέρησεις. Συνεχῶς ἐπεκτείνεται ἡ λήψις μέτρων διὰ τῶν ὁποίων ἀμβλύνεται ἡ ταξικὴ ἀντίθεσις καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ ὁλονὲν εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα καὶ εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τὸ ἐργατικὸν δίκαιον ἔχει λάβει σήμερον σημαντικὴν ἔκτασιν, ἐμφανίζει δὲ τοῦτο ὁλονὲν καὶ περισσότερο τὴν κοινωνικὴν στροφὴν τοῦ δικαίου καὶ τὴν προσπάθειαν τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας...⁽¹³⁾. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προσωπικότητος στηρίζεται ἡ ἰδέα τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία, ὡς μία ἰδιαίτερα ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἱσταμένη λειτουργία τῆς προσωπικότητος, ὡς καὶ ὅλαι αἱ διατάξεις αἰ ρυθμίζουσαι τὴν λειτουργίαν ταύτην δέον νὰ διέπονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπειας. Οὕτω πᾶσα ὑπέροχος δέσμευσις εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐλευθερίας ἢ διατάξις ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου, μὴ οὕσα σύμφωνος πρὸς τὰς περὶ ἠθικῆς καὶ χρηστικῶν ἠθῶν ἀντιλήψεις εἶναι ἀντισυνταγματικὴ. Τὸ ἐργατικὸν δίκαιον οὐδὲν ἄλλο ἐπιδιώκει, εἰμὴ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου καὶ τὴν εὐνυτέραν αὐτοῦ συμμετοχὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ διεθνὲς ἐξ ἄλλου δίκαιον διὰ τῶν μεταπολεμικῶν του πράξεων ἐξασφαλίζει κατὰ πληρέστερον τρόπον τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου»⁽¹⁴⁾.

Μία πολὺ σημαντικὴ ἄποψις σχετικὴ με

τὴν σχέσιν τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου καὶ τῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας θεμελιούμενος ὁ κομμουνισμὸς ἐμονοπόλησε ἐν πολλοῖς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἐργάτην, εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἐκθέτει ὁ Durand: «Αἱ σχέσεις ἐργασίας διέπονται ὑπὸ ἐιδικοῦ δικαίου, διότι ἀναφέρονται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐργαζομένου. Πράγματι τὸ ἐργατικὸν δίκαιον παρουσιάζεται ὡς μία ἀντίδρασις κατὰ τῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας»⁽¹⁵⁾. Σχετικῶς μετὰ τὴν κοινωνικὴν σημασίαν τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου καὶ τὴν καταδικὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀτομισμοῦ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας ὅτι πάντα τὰ ἄτομα μᾶς κοινωνίας εἶναι ἐλεύθεροι μὲν προσωπικότητες, πλὴν ὅμως μέλη μᾶς οἰκογενείας, γράφει ἐν συνεχείᾳ τὰ ἑξῆς: «Ἐξ ἄλλου τὸ ἐργατικὸν δίκαιον κέκμηται ἐτέραν σημασίαν κοινωνικῆς τάξεως. Περιέχει κατὰ πρῶτον καταδικὴν τοῦ ἀτομισμοῦ. Ἀρνεῖται νὰ θεωρῇ τὸν ἐργαζόμενον ὡς ἄτομον ἀπομεινωμένον ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τὸ μεταχειρίζεται ὡς μέλος μᾶς οἰκογενείας, μᾶς κοινωνικῆς ομάδος».

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἐπιβάλλει τὴν προστασίαν τῆς. Καὶ ἡ ὄργανωμένη κοινωνία ὀφείλει νὰ παρέχῃ τὴν προστασίαν αὐτὴν κυρίως εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς αὕτη προσβάλλεται καὶ λόγῳ ἀδυναμίας δὲν δύναται νὰ αὐτοπροστατευθῇ. Ἐπιβάλλεται ἐπομένως ἡ προστασία τῶν ἀδυνάτων. Καὶ τὸ ἐργατικὸν δίκαιον ἔχει ἔντονον αὐτὸν τὸν χαρακτήρα. Αἱ διατάξεις του καίτοι κατ' ἀρχὴν ἦσαν ζήτημα ἐλευθέρας συμφωνίας μεταξὺ τῶν δύο μερῶν, ἥδη καὶ διαρκῶς καὶ περισσότερο λαμβάνουν χαρακτηριστικὰ κανόνων δημοσίας τάξεως ὥστε νὰ εἶναι ἄκυροι ἀντίθετοι συμφωνίαι τῶν συμβαλλομένων. Περὶ αὐτοῦ ὁ Ἄ. Τούσης γράφει: «Αἱ διατάξεις τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου εἶναι κατὰ κανόνα διατάξεις ἰδιωτικοῦ δικαίου, μὴ φέρονσαι τὸν χαρακτήρα κανόνων δημοσίας τάξεως. Οὐχ ἦττον οὐκ ὀλίγα ἐκ τούτων, προσαρτίζουσαι ὠρισμένα δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων, προστατεύουσαι οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρους καὶ σκοποῦσαι κοινωνικὴν ἰσορροπὴν τῶν ἐν

(12) X. Ἀγαλλοπούλου Α ἐν προλόγῳ.

(13) X. Ἀγαλλοπούλου Α, σελ. 1.

(14) X. Ἀγαλλοπούλου Α, σελ. 21.

(15) P. Durand μν. ἔργ., τόμ. 1ος, σ. 113.

τῆ κοινωνία τάσεων κατ' ἀνάγκην ἔχουσι χαρακτηριστὰ δημοσίας τάξεως»⁽¹⁶⁾. Καὶ ὁ νῦν Διοικητὴς τοῦ ΙΚΑ καὶ ὑφηγητὴς τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἰ. Καποδίστριας γράφει: «Οἱ ἐργατικοὶ νόμοι προσλαμβάνουν οὕτω χαρακτηριστὰ νόμων δημοσίας τάξεως»⁽¹⁷⁾.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι αἱ διατάξεις τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου περιέχουσιν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργάτου καὶ παρέχουσιν προστασίαν εἰς αὐτὴν θεωροῦνται ὡς δείγματα ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Σχετικῶς ὁ Ἄ. Τούσης γράφει: «Πάντα δὲ ταῦτα τὰ μέτρα προστασίας τοῦ ἐργαζομένου, τίθενται πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων, τὸ ὅποιον κατοπτρίζει καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐκάστης χώρας»⁽¹⁸⁾.

*

(16) Α. Τούσης, μν. ἔργ., σελ. 29.

(17) Ι. Καποδίστριας: «Ἑρμηνεία τοῦ Ἐργατικοῦ Δικαίου», Ἀθῆναι 1937, σ. 4.

(18) Α. Τούσης, μν. ἔργ., σ. στ'.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων κατεβλήθη προσπάθεια νὰ καταδειχθῇ ἡ τεραστία διαφορὰ ἢ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἐργάτου καὶ τῆς ἐργασίας κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν μας. Νὰ φανῇ ὅτι τὸ σύγχρονον ἐργατικὸν δίκαιον διέπεται ἀπὸ τὴν τάσιν τῆς ἀναγνωρίσεως, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς προστασίας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Καὶ πράγματι πιστεύομεν ὅτι τοῦτο καθίσταται φανερόν ἐξ ὧν ἀνεφέρθησαν, πολλῶ μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ ἀναφερθέντα δὲν εἶναι ἀτόψεις καὶ γνῶμαι τοῦ γράψαντος, ἀλλὰ αὐτοῦσαι περικοπᾶι πολλῶν ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀσχοληθῆ καὶ μελετήσει τὸ ἐργατικὸν δίκαιον. Πλὴν ὅμως τὸ θιγὲν θέμα εἶναι πρὸν σπουδαῖον καὶ σημαντικὸν καὶ χρῆζει περισσοτέρας καὶ εὐρυτέρας μελέτης, ἐλπίζομεν δὲ καὶ εὐχόμεθα καὶ τὸ παρὸν νὰ ἀποτελέσῃ κληνητρον διὰ τὴν μελέτην αὐτήν.

Δ. ΚΥΡΙΤΣΗΣ

«ΟΤΑΝ ΚΑΤΑΣΤΡΗΝΙΑΣΩΣΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ...»

Μὲ τὸ ἄπειρό Σου ἔλεος,
τίς μολεμένες μας καθάρισες καρδιές
κι' ἐζήσαμε ἕως τώρα Κύριε
σὸ διάφανο τῆς χάρης φῶς.
Τῆ μυστικῆ Σου νοιώσαμε φωνή
στὶς δροσερὲς ἀυλές τῆς εὐφροσύνης.
Ἐγειάναμε τοὺς πόνους μας καὶ τίς πληγές,
μὲ τὸ δικό Σου τὸ αἷμα
καὶ θρέψαμε τὴ νεκρωμένη μας ψυχή,
μὲ τὸ δικό Σου σῶμα.
Ἀδιάκοπα διψοῦμε μ' ὄλα ταῦτα καὶ πει-
νοῦμε.

Ἡ ἐπιθυμία μας κι' ἡ θέρμη
γιὰ τ' ἀνεχτίμητά Σου δῶρα,
μὲ προσευχὴ δεμένη καὶ μ' ἀγάπη,
τὴν εὐτυχία μᾶς χαρίζει τὴν οὐράνια,
σ' ἕναν ὑπέρτερο καὶ τέλειο σκοπό...

Ὅμως ἡ φλογερὴ λαχτάρᾳ μας γιὰ Σένα,
δῶσε ποτὲ νὰ μὴ ψυχράνη Κύριε
κι' ἀχόρταγα τίς δωρεές Σου νὰ ζητοῦμε,
καθὼς τὸ διψασμένο ἐλάφι γιὰ νὰ βρῇ
τὴ νερομάνη ψάχνει μέσ' στοῦ κάμα.
Ἄπ' τὴν ἀγάπη Σου ἀλλοίμονο ἂν μπου-
χτίσομε...

Ὅμοιοι μὲ πλανεμένους στρατοκόπους,
ποὺ λάθεψαν τὸ δρόμο τ' οὐρανοῦ
κι' ἄσκοπα ὀλοένα τριγυροῦν,
μιὰ θλιθερὴ θὰ σέρνομε ζωή
σὰν ἀδαμαντοπῶλες ξεπεσμένοι,
ποὺ τὴν πολυτίμη ἀφοῦ ἐχάσανεπραμμά-
τια,
σ' ἐμπόρια γιὰ σκύβαλα καὶ γιὰ σκουπίδια
στερνὰ πασχίζουν ντροπιασμένοι.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Είναι γνωστή η προσπάθεια που καταβάλλει σήμερα ο άρνητικός «ούμανισμός» για ν' αντικαταστήσει τη χριστιανική διδασκαλία στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του σημερινού ανθρώπου. Ο «ούμανισμός» αυτού του είδους έπηρεασμένος από την άρνηση του Χριστιανισμού ζητά να φέρει καρπούς χωρίς δένδρο, ζητά δηλαδή να δημιουργήσει ανθρωπισμό χωρίς την εμπνευσι και τη βοήθεια της χριστιανικής κοσμοθεωρίας.

Μια εκδήλωση της προσπάθειας αυτής αποτελεί το έρωτηματολόγιο που η Ethical Union (οργάνωση στηριζόμενη επί του άρνητικού αυτού «ούμανισμού») έθεσε ενώπιον χιλίων γυμνασιαρχών και λυκειαρχών στην Αγγλία, σχετικά με το θέμα της χρησιμότητας του μαθήματος των θρησκευτικών στα σχολεία. Οι απαντήσεις των Άγγλων εκπαιδευτικών στο σχετικό έρωτηματολόγιο αναφέρονται σ' ένα άρθρο του περιοδικού News and Notes που εκδίδει κάθε μήνα η Ethical Union στο Λονδίνο. Και οι απαντήσεις αυτές μας κάμνουν να συμπεράνουμε ότι η προσπάθεια των «ούμανιστών» δεν ευδοκίμη.

Αλλά ως ριζώμε μια ματιά στις κυριότερες ερωτήσεις και απαντήσεις καθώς αναφέρονται στο άρθρο και στο ίδιο το έρωτηματολόγιο που έγκυκλοφόρησε ξεχωριστά. Βέβαια εδώ θα εξετάσουμε ιδιαίτερος τις απαντήσεις που στηρίζουν το παραπάνω συμπέρασμα. Ο αναγνώστης θ' αντιληφθή αναμφιβόλως πώς υπήρχαν και απαντήσεις ευνοϊκές για τις απόψεις των οπαδών του κακώς έννοουμένου «ούμανισμού». Αλλά (και αυτό είναι το σπουδαίο) οι απαντήσεις αυτές ανήκουν στη μειονότητα.

Ας πάρουμε μια από τις ερωτήσεις: «Νομίζετε ότι μπορούν να ευρεθούν αμεσώτεροι και επιβλητικότεροι μέθοδοι που να εμπνέουν εις τα παιδιά τις αξίες και τις αρετές καλύτερα από την μέθοδο της συσχέτισως των αξιών και αρετών αυτών

προς την θρησκείαν;» Από τις 200 περίπου απαντήσεις οι 124 ήταν ένα κατηγορηματικό όχι. Από αυτές οι 50 συνωδεύοντο με σχόλια: «Βεβαίως όχι. Πρέπει να συνδέωμε τας αξίας και τας αρετάς με την ύψηλότεραν των γνώσεων, την θρησκείαν». «Δεν πρέπει ν' άποσυνθέωμε την προσωπικότητα του παιδιού». «Δεν μπορούμε να διαχωρίσετε τας ήθικας αξίας από την έννοιαν περι Θεού». Μόνο μια μικρή μειονότης εξέφρασε τη γνώμη ότι η ήθικη είναι ανεξάρτητη από το Χριστιανισμό.

Ας πάρουμε τώρα μια άλλη ερώτηση: «Υπάρχει εκ μέρους σας αντίρρησης εις το να διδάσκονται τα θρησκευτικά ως μάθημα εντός του σχολικού προγράμματος, εφ' όσον αναφέρονται μάλλον εις τας αξίας παρά εις την γνώσιν;»

Στην ερώτηση αυτή οι 188 από τις 230 απαντήσεις ήταν άρνητικές. Μερικοί παρετήρησαν ότι τέτοια ερώτησις δεν έπρεπε καν να τεθῆ, ενώ άλλοι παρετήρησαν ότι «η παιδεία πρέπει ν' ασχολῆται τόσο με τας αξίας όσο και με την γνώσιν» και κάποιος μάλιστα ότι «η ιδεώδης παιδεία ασχολείται περισσότερο με τας αξίας παρά με την γνώσιν». Είπαμε προηγουμένως ότι δεν θ' ασχοληθούμε με τις άρνητικές απαντήσεις. Αλλά εδώ πρέπει να πούμε πως απ' όλες τις απαντήσεις αυτές μόνο μια ήταν απόλυτως άρνητική, δηλαδή διετύπωνε τη γνώμη πως «πολύς χρόνος αφιερώνεται στη μελέτη της Γραφῆς και πολύ λίγος από ήθικης και ούμανιστικής πλευρᾶς».

Άλλη ερώτηση που υπεβλήθη στους εκπαιδευτικούς ήταν αν εφαρμόζοντας την ώρα της προσευχῆς και τη διδασκαλία των θρησκευτικών έχουν ὑπ' ὄψιν των ότι ὑπάρχουν και μαθηταί που δεν είναι χριστιανοί (τότε η ὑποχρέωσις συμμετοχῆς στην προσευχή και στο μάθημα των θρησκευτικών θα ήταν τρόπον τινά παραβίασις τῆς ἐλευθερίας των). Σ' αὐτή τὴν ερώτησι τὸ 1/3 τῶν ἀπαντήσεων ἦταν καταφατικῆς, τὸ

$\frac{1}{3}$ ἀρνητικὲς καὶ τὸ $\frac{1}{3}$ παραπομπὴ στὴν ἐλευθερίαν ποὺ παρέχει ὁ νόμος σὲ ὁπαδούς ἄλλων θρησκειῶν νὰ μὴ συμμετέχουν σὲ σχολικὲς χριστιανικὲς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις καὶ στὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἄλλὰ ὑπῆρξαν καὶ χαρακτηριστικὲς ἀπαντήσεις: «ὄλοι οἱ μαθηταὶ εἶναι χριστιανοὶ ἐν δυνάμει», «ἂν πρόκειται νὰ δεῖξωμεν κατανόησιν εἰς τὸν μὴ πιστεύοντα πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ σέβεται αὐτὸν ποὺ πιστεύει», καὶ «ὁ σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν εἶναι νὰ θέσῃ τὰς χριστιανικὰς ἀντιλήψεις ἐνώπιον τῶν παιδιῶν».

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν τελευταία ἐρώτησι, ἂν δηλαδὴ διδάσκονται στοὺς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ ἄλλες ἀπόψεις πλὴν τῶν καθαρῶς χριστιανικῶν, τὸ γενικὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις εἶναι ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκπαιδευτικῶν δὲν ἐφαρμόζει τέτοιο μέτρο, πλὴν τῆς περιπτώσεως ὅπου διδάσκεται τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῶν κυριωτέρων θρησκειῶν.

Ἡ δυσφορία τοῦ ἀρθρογράφου τῆς Ethical Union ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρευνας αὐτῆς εἶναι φανερὴ στὸ τέλος τοῦ ἀρθρου: «Ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν γυμνασιαρχῶν» λέγει «εἶναι χριστιανοὶ ἀφιερω-

μένοι στὸ ἔργο τῆς διατηρήσεως καὶ διδασκαλίας τῶν ἐκ παραδόσεως χριστιανικῶν πεποιθήσεων, ἔργο ποὺ σὲ ἄλλους ἂν ὄχι καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς εἶναι χωρὶς ἐλπίδα ἐπιτυχίας» καὶ καταλήγει: «πρέπει (οἱ ἐκπαιδευτικοὶ αὐτοὶ) νὰ καταλάβουν, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τοὺς ἀρέσῃ, ὅτι ὁ οὐμανισμὸς εἶναι ἡ μόνη κοσμοθεωρία ποὺ μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ Χριστιανισμὸ».

Τί καλὰ θὰ ἦταν ἀλήθεια ἂν μπορούσαν οἱ ἐκπρόσωποι αὐτοὶ τοῦ ἀρνητικοῦ οὐμανισμοῦ νὰ πάρουν ἓνα μάθημα ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀπαντήσεις καὶ νὰ καταλάβουν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ γνήσιος οὐμανισμὸς ἂν δὲ βασίζεται πάνω στὴν ἀξία ποὺ λέγεται ἅγιον, καὶ νὰ μὴν πέφτουν θύματα τῆς πλάνης, ποὺ ὅπως τόσο ἀληθινὰ γράφει ὁ Π. Μελίτης⁽¹⁾, «καταντᾷ ἐγκληματικὴ ὅταν ὁ οὐμανισμὸς χρησιμοποιοῦνται ἐκ προθέσεως ὡς ἐπικάλυμμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν λοιπῶν πνευματικῶν ἀξιῶν»!

Γ. Α. ΠΕΡΡΗΣ

(1) Π. Μελίτης: «Ἀπὸ τῆς ἀγωνίας εἰς τὸν ἀγῶνα». Περιοδικὸν «Συζήτησις», τεύχος Δεκεμβρίου 1959, σελ. 6.

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

(Εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου Σου. Ψαλμ. 89, 8).

Ὁ πόνος κάθε ὥρα τὴν καρδιὰ ματώνει.
Μουδιάζει στὸ ψομὶ τὸ δόντι μας καθὼς
μὲ τρόμο, βίαιον, τὰ μάτια μας τυφλώνει,
τῶν ὑδρογονικῶν ἐκρήξεων τὸ φῶς.

★

Κι' ἐνῶ χρησμὸ ζητοῦν ν' ἀποκρυπτογραφήσουν
οἱ ἄνθρωποι, τοῦ πόνου ἐξήγησιν νὰ βροῦν,
καθημαγμένη μᾶς προσφέρεις τὴν μορφὴ
Σου
στὴν τρομερὴ Σου ἀγωνία τοῦ Σταυροῦ.

Ε. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

«X. Φ. Φ»

Ἡ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ φοιτητικὴ κίνησις τῶν δύσκολων πολεμικῶν χρόνων ἀποτελεῖ ἓνα ἐπιτυχημένο πρότυπο, στὸ εἶδος τῆς, ποὺ ἀξίζει νὰ μελετηθῇ προσεκτικὰ. Τὸ προηγούμενο «θέατρο τῆς ζωῆς» ἔστρεψε τῆς ἀναμνήσεως μας στὸ ξεκίνημα, τὶς θεμελιακὰς γραμμὰς καὶ τοὺς ἐκπληκτικοὺς καρποὺς τῆς φοιτητικῆς κινήσεως. Ὅπως ὑποσχεθῆκαμε, συμπληρώνομε σήμερα τὸ χρονικὸ τῆς.

Ἴσως, γιὰ μερικοὺς ἀναγνώστας μας, νὰ εἶναι ἀνιάρη ἢ ἀναδρομὴ σὲ κείνα τὰ χρόνια, θὰ ἦταν ὅμως φοβερὸ νὰ ξεχάσωμε ἢ νὰ ἀγνοήσωμε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποὺ τὴν χαρακτήριζε «ῥίγος ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ». Θὰ τὴν ὑπενθυμίσωμε λοιπὸν σὲ τοῦτῃ τῇ στήλῃ, ὅσο εἶναι δυνατὸν, γιατί ἡ γοργὴ αὐτὴ ἀναπόλησι εἶναι πάντα κατώτερη ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

☆

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν λαμπρὴ συμμετοχὴ τῶν φοιτητῶν τῶν «Χριστιανικῶν Φοιτητικῶν Φροντιστηρίων», (τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1943) στὴ διάδοσι τοῦ «Μηνύματος ἐπιστροφῆς», πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαό, τὰ «X.Φ.Φ.» ἄλλαξαν μορφή.

Ἐπῆρχε—ὅπως πάντα—ὁ κίνδυνος, οἱ νέοι ποὺ ἐπιστρατεύονται σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ κοινωνικὴ δρᾶσι νὰ παραμερίσουν τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀποστολὴ καὶ ἐπιτυχία. Ὅσο ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἡ δρᾶσι καὶ ὅσο πῶς πεσμένη εἶναι ἡ κοινωνικὴ ἐκτίμησι στὴν ἐπιστήμη, σὰν πολιτιστικὴ ἀξία, τόσο ὁ κίνδυνος αὐτὸς εἶναι μεγαλύτερος. Τὰ «X.Φ.Φ.» πῆραν καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν σωστὴ καθοδήγησι. Χωρὶς αὐτήν, ἡ συμμετοχὴ τῶν φοιτητῶν στὸ χριστιανικὸ ἔργο τῆς πατριδος μας, θὰ ὀδηγοῦσε—τοὺς μὴ θεολόγους φοιτητὰς—σὲ ἓνα ἀποτυχημένο ἱεραποστολικὸ ἐρασιτεχνισμό. Ἐτσι ἰδρύθηκαν, τὸ 1944, τὰ «κατὰ ἐπιστήμας» χριστιανικὰ φοιτητικὰ φροντιστήρια. «...Ἀπὸ τὰ φροντιστήρια αὐτὰ πρέπει νὰ βγοῦν οἱ ζωντανοὶ κοινωνικοὶ

παράγοντες, οἱ ἐπιτυχημένοι εἰς κάθε ἐπιστημονικὸν κλάδον πιστοὶ ἐπιστήμονες... Ἴδου μιὰ εὐκαιρία τὴν ὁποίαν δὲν εἶχαν οἱ παλαιότεροι καὶ τὴν ὁποίαν ἐθεωροῦσαν ὡς ὄνειρον οἱ εὐγενέστεροι ἀπὸ αὐτούς...». Αὐτὴ ἦταν ἡ γραμμὴ τῆς ἀνασυνθέσεως τῶν X.Φ.Φ.: Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτυχία στὴν ὑπηρεσία ὅμως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀφιέρωσις σὲ μιὰ ἐπιστήμη, ἰκανὴ κάποτε καὶ στὴν Ἑλλάδα νὰ γίνῃ παράγων χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐτσι ἰδρύθηκαν (μὲ τὴν ἐθελοντικὴ συνεργασία καὶ καθοδήγησι πεπειραμένων ἐπιστημόνων, ποὺ ἐπιστρατεύθηκαν σ' αὐτὸ τὸ ἔργο) φροντιστήρια εἰδικὰ γιὰ τοὺς φοιτητὰς κάθε Σχολῆς. Ἀργότερα καὶ ἓνα εἰδικὸ «φροντιστήριον ἀγωγῆς» γιὰ ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς καταπιάνονταν μὲ τὴν ἐξωσχολικὴ ἀγωγή τῶν νεωτέρων τους καὶ ἀκόμα ἓνα φροντιστήριον «κοινωνικῆς ἀγωγῆς». Στὰ φροντιστήρια αὐτὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βοήθεια γιὰ τὴν γνωσιολογικὴ κατάρτισί τους, οἱ φοιτηταὶ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίζουν τὶς μεγάλες μορφὰς κάθε ἐπιστημονικοῦ κλάδου, καὶ νὰ ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ γενικώτερα προβλήματα τῆς ἐπιστήμης, σὰν ἀξίας χρήσιμης γιὰ τὴν γενικὴ πρόοδο. Παράλληλα, ὅλοι οἱ φοιτηταὶ, ἀνεξαρτήτως εἰδικότητος, παρακολουθοῦσαν ἓνα κοινὸ «κοσμοθεωρικὸ μάθημα», εἰσαγωγὴ στὴ μελέτη τῶν μεγάλων ἀνθρώπων προβλημάτων, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ σκοπιά. Ἐκεῖ, εἶχαν οἱ φοιτηταὶ τῶν «X.Φ.Φ.» τὸ προνόμιον ν' ἀκούσουν πρῶτοι καὶ γιὰ πρώτη φορὰ, τὸν πυρῆνα τῶν θεμάτων τοῦ βιβλίου «Towards a Cristian Civilisation» (ποὺ ἔκανε τὸ 1949 τόση αἴσθησι στὸ παγκόσμιον πνευματικὸ κοινὸ) ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ στόμα τοῦ συγγραφέως του. Τὰ ἴδια χρόνια, ἡ «Σχολὴ Γενικῶν Σπουδῶν» ἔδινε στοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς ἀναγεννητικῆς προσπάθειας τὴν εὐκαιρία μιᾶς ἀνώτατης γενικῆς μορφώσεως. Γιὰ τὴ Σχολὴ τοῦτῃ θὰ μιλήσω-

με ἴσως σὲ ἄλλη εὐκαιρία.

Οἱ πολύτιμες αὐτές, καὶ ἄγνωστες ὡς τότε, εὐκαιρίες, ἔδωσαν στοὺς ἀπογοητευμένους ἀπὸ τὴν πολυπλευρῆ ἔθνικὴ κρίσι φοιτητᾶς, νόημα, σκοπὸ καὶ ὄρεξι γιὰ τὶς σπουδές τους. Ἔνοιωθαν ὅτι, ἔτσι, τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα θὰ μπορούσε κάποτε νὰ ἡγηθῆ στὴν γενικώτερη ἀνόρθωσι τῆς πατρίδας μας.

Μιὰ θεωρητικὴ ὅμως καλλιέργεια σὲ καιροὺς τέτοιας φοβερῆς ἔθνικῆς δοκιμασίας, δὲν μπορούσε νὰ εἶναι «χριστιανική», ἂν χωριζότανε ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀλληλεγγύη. Ἄλλοιῶς θὰ γινόταν ἓνα «βδέλυγμα». Γι' αὐτὸ, στοὺς κόλπους τῶν «Χ.Φ.Φ.» καλλιιεργήθηκε ἐπίμονα τὸ γενικώτερο σύνθημα τῆς «ἐπιστρατεύσεως τῆς ἀγάπης», πὺ ἐχαρακτήρισε ἐκείνη τὴν ὥραία ἐποχὴ. Ὅπου ἐχρειάσθηκε ἡ νεανικὴ δύναμις καὶ ὁρμὴ, οἱ φοιτηταὶ ἔδιναν πρόθυμα τὸ παρὼν σὲ κάθε εὐρύτερο ἔργο ἀγάπης. Μαζῆ μὲ νέους ἐπιστήμονας δὲν δυσκολεύτηκαν νὰ σπρώξουν ἀκόμα καὶ τὰ καρποσάκια τῶν συσσιτίων πὺ ὀργάνωσαν τότε οἱ «Λογίε», (ὥραιο ξαναζωντάνεμα τῆς γραφικῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης γιὰ τὸ ὅποιο ἀξίζει ἰδιαίτερον μνεία). Καὶ ἔγιναν, οἱ περίφημοι «ἀχθοφόροι τῆς ἀγάπης», ὅπως ἡ στήλη τοῦτη τοὺς ὠνόμασε. Γιὰ τὴν φοιτητικὴ ἀλληλεγγύη, δούλεψε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἡ «Ἐπιτροπὴ Ἀγάπης». Οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν ἀκόμη φοιτηταὶ τοῦ φοιτητικοῦ περιπτέρου τῆς Σωτηρίας αἰσθάνθησαν τότε θερμὴ τὴν συντροφιά τῆς ἀγάπης τῶν συναδέλφων τους. Ἐπειτα ἀκολούθησε (παράλληλα πρὸς τὰ συσσίτια) ἡ «Ἐστία τῶν ὀσσεῶν ἀσθενῶν φοιτητῶν», ἓνα τῶν τοιαῦτο εἰδικὸ συσσίτιο καὶ ἰατρικὴ περίθαλπι δωρεάν, βόθηια γιὰ τὴν εὐρεσι ἐργασίας, «ἱματιοθήκη τοῦ φοιτητοῦ» καὶ ἄλλα ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν «πολυμήχανη ἀγάπη». Χαρακτηριστικὴ τῆς ἐφευρετικότητος αὐτῆς ἦταν ἡ «Λογία σιγαρέτων». Ἡ ἐπιτροπὴ ἐμάζεψε ἀπὸ τοὺς δικαιοῦχοι, πὺ δὲν κάπνιζαν, τὶς «κοῦτες τοῦ μπακάλη», μὲ τὰ τσιγάρα τοῦ δελτίου. Ἀνεργοὶ φοιτητὰ πούλουσαν λιανικῶς τὰ τσιγάρα σὲ τραπεζάκια, στὸν δρόμο (συνειθισμένο τότε θέαμα). Τὸ ἀντί-

τιμο συντηροῦσε τοὺς ἴδιους καὶ ἐνίσχυε τὸ ταμεῖο τῆς φοιτητικῆς ἀλληλεγγύης.

Στὴν «μάχη τῶν Ἀθηνῶν», τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1944, πολλοὶ φοιτηταὶ τῶν «Χ.Φ.Φ.» κουβαλοῦσαν σὲ ἐπικίνδυνες ἀποστολές τροφίμα στὰ ἀποκεκλεισμένα σπίτια τῆς πολεμικῆς ζώνης. Οἱ ἴδιοι ἐτοιχοδόλησαν τὸ «Μήνυμα τῶν Χριστουγέννων» τοῦ 1944 στὶς γειτονιές καὶ τὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους. Ἐπάνω στὴ δράσι ἐκείνων τῶν ἡμερῶν σκοτώθηκε μὲ μιὰ ἀδέσποτη σφαῖρα στὴν καρδιά ἡ φοιτήτρια τῆς φιλολογίας Βασιλικὴ Ἀδριανοῦ. Ἐνας ἄλλος φοιτητῆς τῆς Νομικῆς, συνελήφθη μοιράζοντας τὸ «μήνυμα», ἔφτασε ἔως τὸ στρατόπεδο τῆς «Ἐλ Ντάμπα» στὴν Ἀφρική καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλόκληρη ὀδύσεια ξεκαθαρίστηκε ἡ παρεξήγησις καὶ μπόρεσε νὰ γυρίσῃ πίσω!

★

Ἐντελῶς νέα ἐκδήλωσις στὸ χριστιανικὸ ἔργο ἦταν ἡ ὀργάνωσι κα τ α σ κ η ν ὠ σ ε ω ς γιὰ τὰ μέλη τῶν «Χ.Φ.Φ.». Ἡ κατασκοπικὴ ζωὴ ἐπηρεάσε ὀλοπλευρὰ τοὺς φοιτητᾶς. Ἡ ἱεραρχημένη ὀργάνωσις, ἡ λιτὴ προγραμματισμένη ζωὴ, ἡ μελέτη τῶν δυσκολιῶν τῆς συμβιώσεως, οἱ μορφωτικῆς καὶ ἀγαστικῆς εὐκαιρίες, ὅλα αὐτὰ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, ἔδωσαν στοὺς κατασκοπικῶς φοιτητᾶς μιὰ σοβαρὴ ὄθησι γιὰ τὸν ἔμπρακτο χριστιανισμό. Οἱ οἰκογενεῖς τους τοὺς εἶδαν νὰ γυρίζουν ἀπὸ τὴν κατασκήνωσι βαθεῖα ἀλλαγμένοι, καινούργιοι ἄνθρωποι. Αὐτὰ φυσικὰ δὲν ἔγιναν αὐτόματα. Τὸ πείραμα τῶν Κατασκοπώσεων ὀργάνωθηκε ἀπὸ ἀνθρώπους πὺ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ μετᾶσχουν στὶς πρώτες κατασκοπώσεις στὴν Ἑλλάδα.

Μιὰ ἀκόμη κατάκτησις τῶν «Χ.Φ.Φ.» ἦταν ἡ ὀργάνωσις τῆς συμμελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς στὰ μέλη τους. Οἱ Κυριακάτικοι κύκλοι ἐποικοδομῆς καὶ μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἔγιναν τότε ἓνα πνευματικὸ ἐργαστήρι ὅπου ὁ φοιτητῆς σὲ μιὰ ὥραία ἀδελφικὴ ἀτμόσφαιρα, ὀλοκλήρωνε τὴν τακτικὴ πνευματικὴ καὶ ἀγαστικὴ τροφοδοσία πὺ παρεῖχε ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ κηρυκτικὸ γενικὰ ἔργο. Ἐχω ὑπ' ὄψιν μου μιὰ ὥραία εἰσήγησι τότε ἀπὸ τὸ «θεο-

λογικὸ φροντιστήριον», τῶν «X. Φ. Φ.» μὲ ἔμπνευσμένες σκέψεις γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἄποψι τῆς μελέτης τῆς Γραφῆς. Ἀξέχαστες θὰ μείνουν καὶ οἱ εἰδικές «φοιτητικὲς Λειτουργίες» στὸ ἐκκλησάκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς κάθε μῆνα. Σοβαρότατη συμβολὴ γιὰ μιὰ ζωντανὴ «λειτουργικὴ κίνησι» πού φιλοδοξοῦσαν νὰ παρουσιάσουν τὰ «X.Φ.Φ.». Μὲ πόσους ὅμως κινδύνους καὶ ἀγωνίες γινότανε ἡ μεταφορὰ τῶν νέων (μὲ τὰ «γκαζοζέ»)¹ μέσα ἀπὸ τὸ ὄχρωμα φυλάκια τῶν Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν στὴν ὁδὸν Μεσογείων!

Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ καλλιέργεια τῶν φοιτητῶν ἦταν τὸ «ἓνα κουπί τῆς βάρκας» (ὅπως εἶδαμε στὸ προηγούμενον «θέατρο» τοῦ τεύχους Μαΐου). Ἡ ἐξωτερικὴ δ ρ α σ ι ς ἦταν τὸ ἄλλο κουπί. Μόνο μὲ τὸ ἓνα κουπί ἡ βάρκα δὲν προχωρεῖ. Ὁ πονεμένος, βασανισμένος, φοβισμένος καὶ ἀκαθοδήγητος λαὸς μας χρειαζόταν βοήθεια, τίμια καὶ εἰλικρινῆ. Τὸ γενικώτερο χριστιανικὸ κίνημα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν καὶ στοὺς φοιτητὰς νὰ συνεργήσουν εἰς τὸ ἔργο τῆς πνευματικῆς συμπαραστάσεως κοντὰ στὸ λαὸ μας. Στις Ἀνώτατες Σχολές, στὰ ἰδρύματα καὶ τὰ σχολεῖα οἱ φοιτηταὶ τῶν «X. Φ. Φ.» μετέφεραν μὲ ζῆλο καὶ θερμότητα νεανικὴ τὸ εἰδικὸ πανηγυρικὸ τεύχος τῶν «Ἀκτίνων», (τὸ Πάσχα τοῦ 1943), τὸ «Μήνυμα Ἐπιστροφῆς», τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἴδιου χρόνου, ἔπειτα, τὸ 1946 τὴ «Διακήρυξι τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Δὲν εἶναι τώρα ἐδῶ δυνατόν νὰ ἰστορηθοῦν ἐκεῖνες οἱ λαμπρὲς ἐξορμήσεις. Ἴσως σὲ ἄλλη εὐκαιρία γίνῃ καὶ αὐτό. Δυὸ λόγια ὅμως θὰ ποῦμε τώρα γιὰ τὴν ὠραία διαφωτιστικὴ ἐκστρατεία πού ἔκαναν—κυρίως οἱ φοιτηταὶ καὶ νέοι ἐπιστήμονες πού βγήκαν ἀπὸ τὰ «X.Φ.Φ.»—τὸ καλοκαίρι τοῦ 1946 σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Μικρὲς ομάδες φοιτητῶν ἢ φοιτητριῶν ἢ νέων ἐπιστημόνων ὄργωσαν κυριολεκτικὰ τὴν χαροκαμένη ἑλληνικὴ ἐπαρχία ἀπὸ τὸν Ἐβρο ὡς τὴν Κρήτην. (Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ βλέπει κανεὶς ἓνα σύντομο χρονικὸ τῆς εἰρηρικῆς ἐκείνης ἐκστρατείας, στὶς «Ἀκτίνες», τόμος 1946, σελ. 319). Ὁ βασανισμένος καὶ παραπλανημένος λαὸς μας μὲ κατάπληξι

ἐγνώρισε κοντὰ τοὺς μιὰ πνευματικὴ κίνησι πού οὔτε φανταζότανε ὅτι μοροῦσε νὰ ὑπάρχη στὴν πρωτεύουσα. Τότε φάνηκαν σαφέστεροι οἱ καρποὶ τῆς σύντονης, ὀρθῆς καὶ ἐπίμονης ἐργασίας πού ὠδήγησε στὴ διαμόρφωσι τῆς προσωπικότητος ἐκείνων τῶν νέων. «Νὰ οἱ σποριάδες!» ὅπως τοὺς βλέπει τὸ τραγοῦδι πού ἐνέπνευσαν τότε. Ἡ χαρούμενη καὶ δυνατὴ ἐμφάνισις τῶν, ἡ ὀλοκληρωμένη χριστιανικὴ κοσμοθεωρία τοὺς ἦταν μιὰ ἀποκάλυψις γιὰ τὴν ἐπαρχιακὴ κοινωνία πού ἐταύτιζε ὡς τότε τὴν χριστιανικότητα μὲ τὴν ὀπισθοδρομίαν, τὸ ἀπόκοσμο, τὴν ἀποτυχία καὶ τὴν συνοφρῶσι. Γιατὶ τὸ πιὸ ἔντονο χαρακτηριστικὸ ἐκείνης τῆς νεολαίας ἦταν ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς γνήσιας χριστιανικῆς χ α ρ ᾶ ς καὶ δ υ ν ἄ μ ε ω ς, πού τοὺς διεπότιζε. Ἐνα ζωντανὸ εὐαγγέλιο, παρηγοριά καὶ φῶς γιὰ τὸν σαστισμένο λαὸ μας ἐκείνης τῆς τραγικῆς περιόδου, πίστις, ἀγάπη, χαρὰ καὶ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα, συνέθεταν τὸ ὠραῖο τετράπτυχο πού ἐγοήτευε τὴν καρδιά τῶν νέων καὶ τοὺς ἔσπρωχνε στὴν ὡμορφὴ ἐκείνη ἀνοδικὴ πορεία.

★

Σήμερα εἶναι ἴσως μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν «χριστιανῶν φοιτητῶν». Δὲν ζοῦν ὅμως τίς ἀγωνίες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὁ ὑλιστικὸς ἐπιστημονισμὸς (πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον) δὲν κυριαρχεῖ. Ἄλλος εἶναι τώρα ὁ ἀδιόρατος ἐχθρὸς. Εἶναι ἡ «μύδα τῆς κατὰ συνθήκην θρησκευτικότητος ἢ ὁποία στερεῖται βάθους, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑποκρισίαν καὶ εἰς τὴν συγκεκαλυμμένην ἄρνησιν». Ἡ βαθύτερη ὅμως προσδοκία κάθε ἀγνοῦ ἀνθρώπου θὰ μὲν πάντα «ἡ ὀρθοδοξία τῆς καρδιάς καὶ τῆς θουσίας», γιὰ νὰ θυμηθῶ πάλι τὰ πρόσφατα λόγια τοῦ τότε ποδηγέτη τῆς φοιτητικῆς γενεᾶς τῶν «X.Φ.Φ.». Ἄν, ἀκόμα καὶ τώρα, βλέπομε παράγωγους κυματισμοὺς ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πρωτοφανέροτο ξεκίνημα, ὅμως τὸ πρόβλημα ὀρθώνεται σήμερα ἔντονο: Ἡ σ η μ ε ρ ι ν ῆ φοιτητικὴ νεολαία πρέπει νὰ προσαχθῇ πάλι στὸ Αἰῶνιο, ζωντανὰ καὶ μελετημένα, μὲ ταπεινὴ ἀγάπη γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, μὲ πνεῦμα μαθητείας στὸ μήνυμα μιᾶς νέας πνευματικῆς ἀναγεννήσεως.

ΟΥΤΙ Σ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΠΩΣ ΤΟ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ;

Τί καρδιοχτύπι όμως πού έδοκίμασε ό κόσμος τόν μήνα πού έπέρασε! Πώς είδαμεν όλοι τήν ειρήνην νά κρέμεται από μίαν κλωστήν! «Όταν λέγωσιν ύμϊν, ειρήνη και ασφάλεια» και διάσκεψις κορυφής κλπ. κλπ., τότε είναι πού δικαιολογείται κάθε φόβος.

...Άλλά και δικαιολογείται εϊπερ ποτε και άλλοτε, τó έρώτημα: Καί ή Χριστιανωσύνη λοιπόν; Τί έκαμε διά νά μάς βοηθήση νά αντιμετώπισωμεν τó ένδεχόμενον αυτό; Τί έκαμε διά νά μάς δείξη, ότι υπάρχουν μερικοί οί όποιοί από χριστιανική σκοπία μελετοϋν τούλάχιστον τó ζήτημα, έτοιμάζονται διά τήν χριστιανικήν αντιμετώπισιν παντός ένδεχομένου και έτοιμάζονται με ίσον τούλάχιστον ζήλον με τόν όποϊον τά διάφορα κράτη κάνουν τάς έτοιμασίας των διά τó πολεμικόν ένδεχόμενον; Πώς είναι λοιπόν ό χριστιανικός πολεμικός έξοπλισμός, τόν όποϊον οί καιροί μας άπαιτοϋν;

«ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ»

Διά νά εϊμεθα όμως δίκαιοι πρέπει νά αναφέρωμεν μίαν προσπάθειαν, ή όποία από πολλών έτών διεξάγεται εις κλίμα παγκόσμιον και παγχριστιανικόν και έξεδηλώθη και κατά τόν περασμένον μήνα. Δέν είναι εις τούς άναγνώστας μας άγνωστος ή προσπάθεια τής «Διεθνούς Χριστιανικής Ήγεσίας» (International Christian Leadership). Καθολικοί και Διαμαρτυρούμενοι άλλα και τινες Όρθόδοξοι, Εϋρωπαϊοί και Άμερικανοί και τής Άπω Άνατολής εκπρόσωποι συνεργάζονται και προσπαθοϋν, κάτι τέλος πάντων νά πα-

ρουσιασθή και από χριστιανικής πλευράς ως αντιμετώπισις τής σημερινής παγκοσμίου κρίσεως. Ίσως αυτό πού γίνεται δέν είναι άρκετόν. Είναι όμως κάτι. Καί τó «κάτι» αυτό είναι παρηγοριά.

Άλλά και παράδειγμα πρós μίμησιν. Διότι ή «Διεθνής Χριστιανική Ήγεσία» κατορθώνει και συλλέγει περι έαυτήν ανθρώπους οί όποιοι, ένω κατέχουν πράγματι έξέχουσιν θέσιν εις τήν κοινωνίαν διαθέτουν όμως και προσόντα ψυχικά, άληθινά και όχι ύποθετικά, τά όποία αποτελοϋν τó νεϋρον τής εργασίας αυτής. Πίστις άληθινή, εκδηλοϋται με λόγια μετρημένα, «άπό ειλικρινείας», λόγια τά όποία θλέπεις ότι δντως εκπροσωποϋν τάς πεποιθήσεις εκείνων οί όποιοί τά εκφέρουν. Καί τó σπουδαιότερον ίσως, δράσις συνεπής πρós τά λόγια. Μέσα εις μίαν κατήλιπτικήν ξηρασίαν, δάσεις, όπως αυτή, δείχνουν κάτι πού μάς προξενεί έξαιρετικήν χαράν, όταν τó συναντώμεν!

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΤΑΣ

Έχει συνειθήσει ή παρούσα στήλη νά βοά έν τή έρήμω και εις πολλές μέν άλλας περιπτώσεις, άλλα και κατά τήν έναρξιν τής καλοκαιρινής έποχής κάθε χρόνον, διά νά εϊπη ότι κάτι πρέπει νά γίνη διά τήν πνευματικήν πλαισίωσιν τού παραθερισμοϋ εις τόν τόπον μας. Άν ένθυμοϋνται οί παλαιότεροι άναγνώσται, αυτό ειχε συνδυασθή με τó άλλο μαράζι τής παρούσης στήλης, με τήν προσπάθειαν διά τήν δημιουργίαν λειτοϋργικής κινήσεως, ή όποία θά ήμποροϋσε νά θρέψη πνευματικώς και τούς παραθεριστάς και τούς εκδρομείς. Χρόνια τώρα ζητοϋμεν

νά προσφερθῆ ἡ ἱερά ἀκολουθία καὶ δὴ ἡ θεία Λειτουργία ὡς τροφή τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ νά γίνη ἡ σύντονος, συστηματική, πολύπλευρος καὶ μετὰ δέους καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ προετοιμασία, τὴν ὁποίαν προϋποθέτει μία τοιαύτη πνευματική ἐξόρμησις.

"Ἐπειτα ἀπὸ τόσων ἐτῶν ματαιοπονίαν θά ἔπρεπε θεθαίως νά εἶχομεν πλέον ἀπελπισθῆ. Νά ποῦ θὲν ἀπηλπίσθημεν ὅμως! Καὶ ἐπανερχόμεθα. Εἰς μάτην ἄρα γε καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν; "Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ὄχι!

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Τὸ θέμα τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἐγκληματικότητος εἰς τὴν χώραν μας πρέπει πράγματι νά μᾶς ἀπασχολήσῃ. Ἐναφερόμεθα δὲ ἐδῶ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀγρίαν ἐγκληματικότητα τῶν ληστειῶν, φόνων κλπ., ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἠπιωτέρας περιπτώσεις **ν ε α ν ι κ ῆ ς ἐ γ κ λ η μ α τ ι κ ὄ τ η τ ο ς** καὶ μάλιστα τῆς κοινωνικῆς θρασύτητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ νέον ἀλλὰ πᾶν ἄλλο πάρα εὐπρόσδεκτον φρούτο διὰ τὸν τόπον μας.

Καὶ διὰ μὲν τὴν Πολιτείαν δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νά εἴπῃ ὅτι δὲν κάνει τίποτε. Ἡ χριστιανική ὅμως ἰδιωτική πρωτοβουλία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θά ἔμπορουσε κανεὶς νά περιμένῃ καὶ ἐδῶ κάτι, ἔχασε κατὰ τὰς περασμένας δεκαετίας χρόνον πολῦτιμον καὶ εἶναι τώρα ἐντελῶς ἀπαράσκευος. Προχειρολογήματα καὶ μύδροι, εὐκολοὶ καὶ ἀδάπανοι, δὲν ἀποτελοῦν θεθαίως τοιαύτην ἀντιμετώπισιν. Χρειαζέται ἀντικειμενική μελέτη τῶν διαφόρων παραγόντων οἱ ὁποῖοι ἐπιδρῶν ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ση-

μερινοῦ νέου καὶ εἰλικρινῆς ἔκθεσις τῶν ἐκ τῆς μελέτης ταύτης πορισμάτων.

Δηλαδή διὰ νά λέμε τὴν ἀλήθειαν... μελέτη γίνεται καὶ μελέται δημοσιεύονται, ποιὸς τὰς προσέχει ὅμως! Καὶ ἂν τὰς προσέχη, θεωρεῖ ἔργον θεάρεστον νά τὰς «ἀγνοῇ»! Πῶς, κατόπιν τούτου, θά ἀντιμετωπίσωμεν ζητήματα τηλικαύτης σπουδαιότητος καὶ πλοκῆς, αὐτὸ πλέον εἶναι κάτι ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπάντησιν δίδει, φαίνεται, μόνον ὁ κατήφορος!

ΖΗΤΗΜΑ ΤΑΞΕΩΣ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ: Διάφοροι εἰς τὰ γράμματα ἢ τὰς ὀμιλίας των χρησιμοποιοῦν, εὐθέως ἢ ἐκ πλαγίου, δημοσιεύματα τῶν «Ἀκτῶν», βιβλία ἢ ὀμιλίας τῶν συνεργατῶν των, χωρὶς νά ἀναφέρουν τὴν πηγὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἤντησαν. Δὲν ἠξεύρομεν κατὰ ποῖαν λογικὴν τοῦτο θεωρεῖται ὡς ὀρθόν. Ἐὰν τὰ δημοσιεύματα τῶν «Ἀκτῶν» καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνεργαζομένων εἶναι ἀνάξια λόγου, τότε εἶναι ἀνάξια καὶ νά τὰ δανεισθῶμεν. Ἐὰν ὅμως θὲν ἀπαξιῶμεν τὸ... δάνειον, ἄς καταδεχώμεθα νά ἀναφέρωμεν καὶ τὴν ἐργασίαν ὁπόθεν δανειζόμεθα. Εἶναι τοῦτο ζήτημα τάξεως, πνευματικῆς, ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ νομικῆς ἐπὶ τέλους. Καὶ δὲν θά εἶναι ὠραῖον νά ἀναγκασθῶμεν νά ὑπενθυμίζωμεν ἡμεῖς τὴν λησμονημένην πηγὴν.

Αὐτονόητα ταῦτα διὰ πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν, ἰσχύουν κατὰ μείζονα λόγον ὅταν πρόκειται περὶ χριστιανικοῦ ἔργου. Διότι τὸ χριστιανικὸν ἔργον πρέπει νά διεξάγεται κατὰ τρόπον χριστιανικόν. Δηλαδή εὐθύν. "Ἡ μήπως ὄχι;

Z.N.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Με ιδιαίτερη συγκίνηση, ἐκτίμηση καὶ ἰκανοποίηση ὁ πνευματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς κόσμος ἐπληροφορήθηκε τὴ μεγάλη καὶ πολυτίμη προσφορά, ποῦ ἕνας ἐξαιρετὸς καὶ ἄξιος πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Βούρος, ἔκαμε μετὰ τὴ διαθήκη του στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ τὶς Τέχνες. Μετὰ τὴ μεγάλη παρουσία του ἐπροικοδόμησε καὶ ἐστερέωσε ἕνα ὁμόνυμο Ἴδρυμα, μετὰ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν ὑποστήριξη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἐξυπηρέτηση γενικότερα κοινωνικῶν καὶ ἐθνωφελῶν σκοπῶν.

Σύμφωνα μετὰ τὸν ὀργανισμό του Ἰδρύματος, ποῦ θὰ τὸ διοικῆ ἑπιτροπὴ ἀπὸ ἀρμόδια πρόσωπα, θὰ διατεθοῦν σοβαρὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐνίσχυση ὅλων τῶν κλάδων τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ, καὶ πιδὸ συγκεκριμένα: Γιὰ τὴν ἀνέγερση μεγάλων μουσικῶν γιὰ τὴν χορηγίαν ὑποτροφῶν σὲ ἀπόρους νέους, ποῦ διακρίνονται γιὰ τὸ ταλέντο καὶ τὴν ἰκανότητά τους στὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα γιὰ τὴν ἐκδόση κλασσικῶν βιβλίων σὲ τιμὲς προσιτῆς ἐπὶ τοῦ κοινόν γιὰ τὴν ἐνίσχυση ἐπαρχιακῶν πνευματικῶν κέντρων γιὰ τὴν ἀπονομὴ βραβείων καὶ ἐπάρθλων σὲ λογοτέχνες, καλλιτέχνες καὶ ἄλλους, ποῦ σημειῶνουν ἰδιαίτερη ἐπίδοσιν γιὰ τὴν ἐνίσχυση λογοτεχνῶν, συγγραφέων καὶ ἐπιστημῶν γιὰ τὴν ἐκδόση ἀξιολόγων βιβλίων τους.

Ὅπως εἶναι φανερό, πρόκειται γιὰ ἕνα σπουδαῖο Ἴδρυμα μετὰ μεγάλη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ σημασία. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, μετὰ μιὰ καλὴ διαχείριση τῶν εὐγενικῶν καὶ ὑψηλῶν σκοπῶν του, θὰ μπορέσῃ νὰ προσφέρει πολυτίμες καὶ εὐρύτατες ὑπηρεσίες στὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς χώρας μας.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΧΑΡΑΣ

Ἄλλὰ καὶ μιὰ ἄλλη διαθήκη, μετὰ μικρότερη ἀκτίνα ἐπιδράσεως, ἀλλὰ μετὰ εὐγενικὲς καὶ αὐτὴ πνευματικὲς διαθέσεις καὶ ἐπιδιώξεις, ἀξίζει νὰ ἀναφερθῆ ἐπίσης, ὄχι μόνο μετὰ τιμῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ πραγματικῆς... χαρᾶς. Διότι πρόκειται γιὰ μιὰ χαρούμενη ἀληθινὰ διαθήκη, τὴ διαθήκη τοῦ Νικολάου Πίχτου ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, ἡ ὁποία περισσότερο ἀπὸ τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα κληροδοτεῖ τὴν χαρὰ, μιὰ χαρούμενη, ἀλλὰ καὶ καθαρὴ καὶ ὕγιη ἀντίληψη ζωῆς.

Ὁ Νικολάος Πίχτος, ἕνας καλλιεργημένος

Μετσοβίτης, ποῦ εἶχε σπουδάσει φιλοσοφία καὶ φιλολογία στὴ Γερμανία, ἀπῆκε τὴν παρουσία του, γιὰ νὰ κατασκευασθῆ πρῶτα - πρῶτα ἕνα κέντρο παιδικῆς χαρᾶς. Συγχρόνως ὁμῶς, γιὰ νὰ δώσῃ καὶ τοὺς μεγάλους τὴν χαρὰ, διέθεσε ἀρχετὰ χρήματα, γιὰ νὰ ὀργανωθῶνται τακτικὰ λαϊκὲς γιορτῆς καὶ δημόσια γεύματα. Καί, γιὰ νὰ καθορίσῃ μετὰ πιδὸ σαφῆ καὶ θετικὸ τρόπο πῶς ἀντιλαμβάνεται τὸν σκοπὸ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν γιορτῶν καὶ τῶν γευμάτων, ἐθέσπισε χρηματικὰ ἔπαθλα γιὰ τοὺς καλύτερους χορευτὰς καὶ χορεύτριες, γιὰ τοὺς καλύτερους τραγουδιστὰς καὶ τραγουδίστριες καὶ γιὰ τοὺς καλύτερους ὀργανοπαίχτες. Καὶ ὅλα αὐτὰ βέβαια — οἱ χοροὶ, τὰ τραγούδια καὶ ἡ μουσικὴ — μετὰ γνήσιο λαϊκὸ καὶ ἠθογραφικὸ ἑλληνικὸ χαρακτῆρα.

Εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, μιὰ ἐμπνευσμένη καὶ πρωτότυπη, ἀλλὰ καὶ σημαντικὴ καὶ γόνιμη προσφορά, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ὕγιη ψυχαγωγία τοῦ λαοῦ στὴν ἀληθινὴ τῆς ἔννοια, παρὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ σὲ τρεῖς βασικοὺς τομεῖς του: τὸν χορὸ, τὸ τραγούδι καὶ τὴ μουσικὴ.

ΜΙΑ ΑΝΗΣΥΧΗΤΙΚΗ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ

Μπορεῖ — καὶ τὸ εὐχόμεσθε — νὰ εἶναι ἀβάσιμοι οἱ φόβοι μας. Ἄλλὰ μιὰ καὶ ὑπάρχουν, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς ἐκφράσομε. Ἄνησυχούμε — καὶ ἡ πικρὴ πείρα ἀπὸ προηγούμενες περιπτώσεις ἐνισχύει τὶς ἀνησυχίες μας — γι' αὐτὴν τὴν ἐκκολαπτόμενη νέα μεγάλη ταινία τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν. Ὅσο ἐπιβλητικὲς μὲν εἶναι οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ μεγάλο «θέαμα» καὶ γιὰ τοὺς διάσημους ἀστέρες, ποῦ θὰ μᾶς ἔλθουν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, καὶ ὅσο δελεαστικὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ ὑπόσχεσις ὅτι τὰ κοστούμια, τὰ ἄρματα, τὰ ἄκόντια καὶ τὰ δόρατα τῶν μαχητῶν θὰ κατασκευασθοῦν στὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ οἱ δευτερεύοντες ὀλοὶ καὶ οἱ κομπάρσοι, ὑπάρχει καὶ μιὰ λεπτομέρεια ἀμφίβολη καὶ διφορούμενη, γι' αὐτὸ καὶ ἀνησυχητικὴ: Οἱ παραγωγοὶ τῆς ταινίας — γράφουν οἱ ἐφημερίδες μετὰ πανομοιότυπη διατύπωσι, ποῦ δείχνει τὴν κοινὴ καὶ σκόπιμη προέλευσιν τῆς πληροφορίας — ἔχουν θεσπασθῆ τὸ ἀρμόδιον ὑπουργεῖον ὅτι «θὰ ἐπιδιωχθῆ ἢ ἡ πιστὴ ἀπόδοσις τῆς ἰστορίας».

Ὅστε μόνο «θὰ ἐπιδιωχθῆ»; Δὲν θὰ ἐξασφαλισθῆ; Δὲν θὰ ὑπάρξῃ θετικὴ καὶ σοβαρὴ

ἐγγύηση ὅτι δὲν θὰ ἐπιδιωχθῆ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ θὰ πραγματοποιηθῆ αὐτὴ ἢ «πιστὴ ἀπόδοσις τῆς ἱστορίας»; Πρόκειται λοιπὸν μόνο περὶ ὑποσχέσεως καὶ ὄχι περὶ ὑποχρεώσεως καὶ δεσμεύσεως τῶν παραγωγῶν;

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Μὲ βαθεῖα συγκίνηση καὶ πόνο γράφω τὶς γραμμὲς αὐτὲς, γιὰ νὰ θρηνήσω τὴν ἀπώλεια ἐνὸς ἐξαιρετικοῦ καλλιτέχνη, ὑπέροχου ἀνθρώπου καὶ ἰδιαιτέρως ἀγαπητοῦ καὶ ἀκριβοῦ φίλου: τοῦ Κώστα Παγκάλου. Μιὰ μακρὰ καὶ γόνιμη συνεργασία μας κατὰ τὴν ἴδρυσήν καὶ τὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας καὶ δράσεως τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν μού ἔδωσε τὴν εὐτυχία νὰ γνωρίσω, ν' ἀγαπήσω καὶ νὰ ἐκτιμῶσω βαθύτατα ἕναν σπάνιον ἄνθρωπο, ποὺ μέσα στὴν εὐγενεὴ ψυχὴ του καὶ στὴ φωτεινὴ του σκέψη συνεδύαζε κατὰ τὸν ὠραιότερο καὶ πληρέστερο τρόπο τὸ ἀνώτερο ἦθος μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ πίστη, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρος μὲ τὴν ἀφοσίωσιν στὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς Τέχνης, τὴν εὐλικρίεια, τὴν ἐντιμότητα, τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνωτερότητα μὲ τὴν πῶς βαθεῖα συναίσθηση καθήκοντος, εὐθύνης καὶ ἀποστολῆς.

Ἡ ἀπώλεια, ποὺ ὁ θάνατός του ἐπροξάλεσε στὴν καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ μας, εἶναι βαρεὴ καὶ μεγάλη. Ἀλλὰ ἄς ἐπιτραπῆ σ' αὐτὸν ποὺ γράφει τὶς γραμμὲς αὐτὲς νὰ νοιώθῃ καὶ ὡς ὀδυνηρὸ προσωπικὸ πλῆγμα αὐτὴν τὴν ἀπώλεια, ποὺ τὸν ἐστέρησε ἀπὸ τὴν πολύτιμη καὶ εὐτυχισμένην συντροφίαν ἐνὸς ἀγαπημένου φίλου, μὲ τὸν ὁποῖον σὲ κάθε συνάντησή τους ἀντῆλλασσε πάντοτε, ἀδρόμημα καὶ πηγαῖα, τὸν πῶς εὐλικρινῆ ἀδελφικὸν ἀσπασμό. Καὶ αὐτὸν τὸν ἀσπασμό τὸν αἰσθάνομαι καὶ θὰ τὸν αἰσθάνομαι πάντα, σ' ὅλην τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ μου, νὰ δροσίξῃ καὶ νὰ παρηγορῆ τὴν ψυχὴ μου, ἀξέχαστε φίλε.

ΜΙΑ ΑΛΛΟΚΟΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ

Τὸ κανονικὸ βέβαια καὶ τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ περιμένουμε νὰ δοῦμε πρῶτα αὐτὴ τὴν ταινία, ποὺ ἀντιπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα στὸ φεστιβάλ τῶν Καννῶν, καὶ ὕστερα νὰ τὴν κρίνουμε. Μᾶς ἔρχονται ὅμως μερικὲς πληροφορίες, τόσο θεωρητικαί — ὄχι μόνο μεταφορικῶς, ἀλλὰ καὶ κυριολεκτικῶς, ἀφοῦ συνοδεύονται καὶ μὲ τὸν πάταγο τοῦ σπασίματος τριῶν χιλιάδων ποτηριῶν κρασιοῦ! — ὥστε νὰ μὴ μπορούμε ν' ἀποφύγουμε τὶς... ἀπηχῆσεις τους.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα γιὰ τὴν ἐλληνικότητα τῆς ταινίας, ποὺ ἀντιπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα: Ὁ σεναριογράφος εἶναι ξένος. Ὁ ἴδιος ξένος εἶναι καὶ ὁ σκηνοθέτης. Ξένος καὶ ὁ ὁπερατέρος. Ξένος καὶ ὁ μοντέρ. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς ταινίας ἔγινε σὲ ξένο στούντιο. Ξένος ἐπίσης καὶ ὁ πρωταγωνιστής. Καὶ μόνο ἡ πρωταγωνίσ-

τρια εἶναι Ἑλληνίδα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μὲ τὴ μισὴ τοῦλάχιστον καλλιτεχνικὴ τῆς ζωῆ μοιρασμένη ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Μπορεῖ λοιπὸν ἄρα γε, μὲ τὴν κυριαρχικὴ ἐπικράτηση τῶν ξένων αὐτῶν βασικῶν παραγόντων, νὰ ὀνομασθῆ ἑλληνικὴ ἢ ταινία αὐτῆ, ἐπειδὴ γυρίσθηκε στὴν Ἑλλάδα;

Ἴσως αὐτὸ νὰ ἦταν ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὸν ἐλληνικὸ χαρακτῆρα τῆς ταινίας, ἂν ἡ ὑπόθεσίς της καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνταποκρίνονταν πραγματικὰ στὴν ἐλληνικὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐλληνικὴ ψυχροσύνησιν καὶ νοοτροπία. Ἡ ὑπόθεσίς της ὅμως περιστρέφεται γύρω ἀπὸ μιὰ... πόρνη, πού, μὲ τὸ... ἐλληνικώτατο ὄνομα Ἰ-λία, δείχνει τόση ψυχικὴ δύναμη καὶ τόση ἀντοχὴ συνειδησεως, ὥστε νὰ... μὴ δέχεται ἐπισηκέψεις κάθε Κυριακῆ («Ποτὲ τὴν Κυριακῆ» εἶναι ὁ περὶφρανοσ τίτλος τῆς), ἀλλὰ μολοντοῦτο ὅλη αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ δύναμη καὶ ἡ ἀντοχὴ, ἐντοπισμένες μόνο σ' αὐτὴ τὴν Κυριακῆτικὴ ἀργία, δὲν δεικνύονται ἱκανέες, παρ' ὅλες τὶς προσπαθεῖες τοῦ ἐλληνοαμερικανοῦ φίλου, νὰ τὴν βγάλουν καὶ νὰ τὴ σώσουν ἀπὸ τὸν δοῦρο. Δὲν ὑπάρχει τάχα πῶς ἐλληνικὴ ζωὴ, πῶς Ἑλληνικὰ ἦθη, πῶς ζωντανὴ καὶ ἀληθινὴ Ἑλληνίδα, γιὰ νὰ ἐκφράσουν καὶ νὰ ἐκπροσωπήσουν τὴν Ἑλλάδα;

ΤΡΙΑ ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Κολούμπια ἐξεχώρισε ἀπὸ τὴν παγκόσμια πνευματικὴ δημιουργία εἰκοσιπέντε βιβλία, ποὺ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀπαραίτητο νὰ τὰ διαβάσῃ κανεὶς, γιὰ νὰ λέγεται μορφωμένος». Καὶ στὸν κατάλογο τῶν εἰκοσιπέντε βιβλίων τοποθετεῖ ἐπικεφαλῆς τὰ τρία πρῶτα: τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, τὴν Ὁρέστεια τοῦ Αἰσχύλου καὶ τὴν Ἁγία Γραφή.

Ἄν ἡ σειρά τῶν τριῶν αὐτῶν πρῶτων βιβλίων εἶναι — ὅπως ὑποθέτουμε — χρονολογικὴ, δὲν μπορούμε βέβαια νὰ διαφωνήσουμε. Πάντως ὅμως, ὅσο καὶ ἂν κολακεύῃ τὴν ἐθνικὴ μας φιλοτιμία ἢ πρῶτα τῶν ἔργων τῶν δύο ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἢ πρῶτη θέση — καὶ ἀπὸ ἀπόσταση μάλιστα μεγάλη — ἀνήκει δικαιοματικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα στὴν Ἁγία Γραφή. Καὶ ἂν αὐτὴν πέπει ν' ἀρχίξῃ καὶ σ' αὐτὴν κυρίως νὰ στηρίξῃ ὁ ἄνθρωπος τὴ μόρφωσή του. Διότι, ἂν μὲ ὅλα τὰ ἄλλα μπορεῖ, ὅπως γνωματεύει ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητῆς, νὰ λέγεται μορφωμένος ἄνθρωπος, μὲ τὴν Ἁγία Γραφή θὰ εἶναι ἄνθρωπος, ἔνας ἀληθινὸς καὶ πλήρης ἄνθρωπος.

Καὶ πόσο πραγματικὰ μεγάλο καὶ πολύτιμο εἶναι τὸ προνόμιο, ποὺ εὐτυχίσαμε νὰ ἔχουμε ἔμεις οἱ Ἕλληνες, νὰ εἶναι καὶ τὰ τρία αὐτὰ κορυφαία βιβλία γραμμένα στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ νὰ συμβολίζον καὶ νὰ ἐκφράζον τὸν ἐλληνοχριστιανικὸ πνευματικὸ πολιτισμό!

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Βαδίζουν στην απέραντη την φλεγόμενη
 Ξηρημο των χρόνων
 γυμνοί,
 ξυπόλητοι,
 κουφοί στους κτύπους της καρδιάς τους.

Σε μιὰ πορεία άνείπωτων δοκιμασιών και
 πόνων
 σέρνουνε τ' άχρηστα πιά ύπάρχοντά τους:
 μιὰ λήκυθο γεμάτη με παλιά
 —κεϊνα τὰ πετρωμένα — δάκρυά τους.

Κι άχ πώς διψούν,
 διψούν τή δίψα κείνη τής ερήμου που
 τρελλαίνει
 κι έχουν στα μάτια τους μπροστά
 δρόσους και φύλλα, άπόσκιους τόπους και
 πηγές:

ύραμα πλάνο
 που όσο τὸ κυνηγοῦν τόσο μακραίνει...

Τοὺς ώραίους αὐτοὺς στίχους τοῦ Μπολέτω
 τοὺς βρήκα στὶς «Ακτίνες» τοῦ Ὁκτωβρίου
 1947. Ὁ ποιητὴς σ' ἕνα θαυμάσιο ἄρθρο, ποῦ-
 ναι πεζοτράγουδο, με τὸν τίτλο «Κυνηγοὶ τῶν
 χιμαριῶν», δείχνει τὴν ἀπογύμνωσι τοῦ σύγ-
 χρονου ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ
 αὐτοῦ του. Δὸν Κιχώτης τοῦ πνεύματος ἀνα-
 ζητεῖ τὴν εὐτυχία στὸν χῶρο τῆς φαντασί-
 ας, τῆς φυγῆς καὶ τοῦ οὐνείρου. Ἀλλὰ ἡ ἀπο-
 γοήτευσις καὶ ἡ πικρία τοῦ γίνεται μόνιμος
 σύντροφος. Τὸ πιδ τραγικὸ ὅμως εἶναι πὼς χι-
 μαιροκυνηγοὶ ἔμεῖς, κάνομε χιμαροκυνηγοὺς
 καὶ τὰ παιδιὰ μας.

Εἶναι βέβαια στὴ φύσι τῆς νεότητος νὰ τυ-
 λίγεται σ' ἕνα κόσμο παραμυθένιο. Κάθε νέος
 (πιδ πολὺ ξηφθὸς) ἔχει τὴν στέρεη πεποίθησι
 πὼς ἡ εὐτυχία τοῦ παραστέκει σύντροφος ἀκοί-
 μητος. Εἶναι σίγουρος πὼς θὰ προοδεύσῃ καὶ
 θὰ δοξασθῇ. Βλέπει τῆς ζωῆς τὸ τριανταφυλλί
 χαμόγελο, ἀλλ' ὄχι καὶ τὰ λιπόσαρκα χέρια,
 ποῦ σκεπάζουν καυτὰ τὰ δάκρυα.

Ὅμως ἔμεῖς φταῖμε, γιατί δὲν δείχνομε στοὺς
 νέους ὅλη τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς καὶ τοὺς πε-
 ριορίζομε τὸ ὀπτικὸ πεδίο. Κύρια φιλοδοξία
 μας εἶναι νὰ τοὺς βοηθήσωμε νὰ ἀποκτήσουν
 ἀξιολόγη οικονομικὴ δυνατότητα, γιατί συνει-
 δητὰ ἡ ὑποσυνείδητα πιστεύομε στὴν ἐξίσωσι:
 οικονομικὴ ἄνεσις=ἀπολύτρωσις=εὐτυχία.

Βάζομε οὐ δευτέρη μοῖρα τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν
 εἰλικρίνεια τοῦ πνεύματος, γιὰ τὴν ἀγνόητα
 τῶν ἐλατηρίων στὶς πράξεις, τὴν ἀνέυρεσι τῆς
 προσωπικῆς ἀποστολῆς καὶ εὐθύνης.

Τὰ παιδιὰ μας τείνουν νὰ γίνουν χριστιαν-
 νοὶ μπουρζουάδες, ποῦ δέχονται ἕνα συμβατι-

κὸ χριστιανισμό, παρὰ «ἀγωνιστὰ Κυρίου ἠλι-
 ὄκαυτου», ποῦ πιστεύουν στὶς ἀξίες τοῦ πνεύ-
 ματος κι' ἐπομένως στὴν δυνατότητα τῆς εὐ-
 τυχίας.

★

Νὰ καὶ ἕνα «κατηγορῶ» νέου ἀπὸ ἀπόσπα-
 σμα ἐπιστολῆς: «Προσποιοῦνται (ἐννοεῖ τοὺς
 φίλους) ὅτι θὰ σὲ βοηθήσουν, γιὰ νὰ ἐξυψώ-
 σουν τὸ ἐγὼ τους. Εἶναι μεγάλοι διπλωμάται,
 ποῦ κάτω ἀπὸ τὰ ὄραια τους λόγια καὶ τὰ
 φιλικὰ τους αἰσθήματα σὲ ὑπονομεῦουν. Εἶ-
 ναι σαδισταί' δὲν ἐκτιμοῦν οὔτε τὴν φιλία οὔ-
 τε τίποτε ἄλλο ἠθικὸ. Ἐγὼ τρελλαθῆ με τὴν
 στάσι τους. Βλέπω τοὺς ἀλήτες τοῦ δρόμου
 καὶ τοὺς βρίσκω πιδ πιστοὺς, δηλαδὴ ὁ ἀλήτης
 γιὰ τὸν ἀλήτη εἶναι πιδ σταθερὸς καὶ πιδ εἰ-
 λικρινῆς φίλος».

★

Εἶναι πολὺ ὁμορφῃ καὶ λογικῇ ἡ πρωτοβου-
 λία ποῦ πήρε ὁ πρόεδρος τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπι-
 μελητηριοῦ Ἑλλάδος κ. Παγώνης καὶ ἔστειλε
 σ' ὅλα τὰ μέλη ἐγκύκλιο με σχέδιο πρὸς ἔγ-
 κρισι ἠθικοῦ κώδικος συμπεριφορᾶς καὶ δια-
 γωγῆς τῶν τεχνικῶν.

Ὡς τώρα οἱ τεχνικοὶ ἀποτελοῦν τὴν μόνη
 ἐπιστημονικὴ τάξι ποῦ δὲν ἔχει κανένα γραπτὸ
 κανονισμό, ποῦ νὰ ρυθμίξῃ τὸν ἠθικὸ τρόπο
 ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός των. Με τὸ σχέ-
 διο αὐτὸ καθὼς καὶ με τὸν σχετικὸ ὄγκο δίνε-
 ται ἡ εὐκαιρία στοὺς τεχνικοὺς πιδ ὑπεύθυνης
 προσφορᾶς στὴν κοινωνία.

★

Ἡ ἐποχὴ μας με τὸν ταχὺ τεχνοκρατικὸ τῆς
 ρυθμὸ θέτει νέα καὶ θιαυότερα προβλήματα
 κοινωνικῆς προσαρμογῆς στὴν συνείδησι τοῦ
 σύγχρονου ἀνθρώπου. Οἱ ἀναζητήσεις νέων
 τρόπων ζωῆς, οἱ ἰδεολογικοὶ διαξίφισμοὶ τῶν
 καπιταλιστικῶν ἢ σοσιαλιστικῶν συστημάτων, ἡ
 συμπέσις τῆς ἐργατικῆς μάζης ἢ ἡ σθεναρὰ
 ἀντίδρασις τῆς, ἡ δικαιοσις ἢ κατάθλιψις τῆς
 προσωπικότητος, οἱ εὐκαιρίες ἐπαφῆς καὶ γνω-
 ριμίας τῶν λαῶν ἀποτελοῦν νέα δεδομένα, ποῦ
 ἀναποθετοῦν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα σὲ
 νέες βάσεις.

Στὴ Grenoble συγκροτεῖται τὸν προσεχῇ Ἰ-
 ούλιο γιὰ μιὰ ἐβδομάδα ἕνα συνέδριο με γενικὸ
 θέμα «κοινωνικοποίησις καὶ ἀνθρωπίνη προσω-
 πικότης». Ὅποιοι ἐνδιαφέρεται μορεῖ νὰ γρά-
 ψῃ στὸ «Secrétariat Permanent des Se-
 maines Sociales de France, 16,
 rue du Plat, Lyon. (2e).

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΤΟ ΚΑΦΕΝΕΔΑΚΙ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΣΙΝΑ

Τὸ καφενεδάκι τῆς ὁδοῦ Σίνα εἶναι πνιγμένο στὸς καπνὸς τῶν τσιγάρων καὶ στὴ φασαρία τῶν θαμιῶνων του. Ἐναν θράδν, κι' ὁ φοιτητῆκόσμος ἔχει ξεμπαρκάρει ἐδῶ μέσα, γιὰ νὰ ξεσκάσει ἀπ' τὸν πονοκέφαλο τῶν παρὰδόσεων.

Τὰ γκαρσόνια τρέχουν ἀδιάκοπα, οἱ κοκκάλλινες μάρκες χτυποῦν κάθε τόσο στὸν πάγκο... Ὁ Γ. Τ. τῆς Φιλοσοφικῆς προχωρεῖ διστακτικά, ψάχνοντας γιὰ μιὰ γωνιά, ψάχνοντας γιὰ λίγη μοναξιά μέσα στὸ πλήθος. Κάθεται, φωνάζει γιὰ πορτοκαλάδα καὶ θβάζει ἀπὸ τὴν τσέπη ἕνα γράμμα ποὺ περιμένει ἀπ' τὸ μεσημέρι προτεραιότητα. Τὸ σηκώνει στὸ φῶς, κι' ἀρχίζει νὰ τὸ ἀνοίγει, σκίζοντας προσεκτικὰ τὴ ράχη του.

«Στοῦ Ἀρσακίου. Ὀνομαστὸς στὸς κοσμικοὺς κύκλους. Ράβονται καὶ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος ἐκεῖ...».

Ὁ συνάδελφος ποὺ φωνάζει, βρίσκεται δεξιά στὸν Γ. Τ., εἶναι ἕνας στρουμπουλὸς καλοξοιόμενος νεαροῦλης.

«Τὸν ρώτησα ποὺ λέτε: "Ἄσπρο πονκάμισο, μαῦρα κουμπιά, μαῦρο παπιγιόν. Ἐχει ξαναφορεθῆ; "Ὀχι, μοῦ λέει. Ἀκούτε; "Ὀχι. Τὴν ἄλλη μέρα στοῦ Νίκου ἔτσι παρουσιάστηκα. Γιὰ πρώτη φορὰ στὰ χρονικά. Ἡ Νέλλη κι' ἡ παρέα τῆς ξετρελλάθηκαν μαζί μου».

Ὁ Γ. Τ. ἔνοιωσε ἀναγούλα, τράβηξε μιὰ ρουφηξιά πορτοκαλάδα, καὶ προσπάθησε νὰ μὴν ἀκούση ἄλλο. Τράβηξε μέσ' ἀπὸ τὸ φάκελλο 8 πνικνογραμμέρες σελίδες. Ἦταν φίλος, συνάδελφος ὁ ἐπιστολογράφος, δυὸ χρόνια πῶς μεγάλος ἀπ' αὐτόν, διωρισμένος τώρα σ' ἕνα ἰδιωτικὸ ἐπαρχιακὸ γυμνάσιο.

Ὁ Γ. Τ. θυθίστηκε στὸ διδάσκαμα.

«Σειρὰ διορισμοῦ 625. Προσωρινὰ ζῶ μέσα στὴν ἀβεβαιότητα. Δὲν ξέρεις τί σημαίνει ἀγῶνας γιὰ τὸ ψομί... Θυμάσαι πῶς ξεκίνησα. Ὀνειρα, πόθοι, λαχτάρες καὶ μεγάλα ἰδανικά. Καὶ τώρα ἕνας σωρὸς ἐρειπίων. Πῶς νὰ ζήσης τὰ ἰδανικά σου, ὅταν δὲν εἶσαι σίγουρος οὔτε γιὰ τὸ αὐριανὸ ψομί; Κι' ὅμως θὰ μποροῦσα νὰ ἀκολουθίσω ὀτιδήποτε ἄλλο».

Λοιπόν;

«Ἡ Νέλλη ἔλεγε: Τέτοιο συνδυασμὸ οὔτε θὰ μποροῦσα ποτέ νὰ τὸν φαντασθῶ, ἀκόμα καὶ στὸ salon ονρουα...».

Ἡ ἀνοχή τοῦ Γ. Τ. γιὰ τὸν νεαροῦλη θὰ εἶχε ἐξαντληθῆ, ἀν τὸ κείμενο ποὺ εἶχε μπρο-

στά του δὲν τὸν εἶχε συνεπάρει ὀλοκλήρωτικά. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔβλεπε σὲ σωρὸ ἐρειπίων τὰ ἰδανικά του, δὲν εἶχε πάψει νὰ πιστεῦι μὲ πάθος στὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ παιδιὰ.

«... Ὅσο γιὰ τὴν κατάστασι τῶν παιδιῶν ἐδῶ, τὶ νὰ σοῦ πῶ. Πονῶ ἀφάνταστα. Ἐκτεθειμένα ἀπὸ μικρὰ στὴν ἀγωγή τῶν φυλλιδίων καὶ τοῦ ὑποπτοῦ ψιθυρισμοῦ, ζοῦν κι' ὄλας μιὰ μορφή ζωῆς τραγική. Στὰ 15 καὶ στὰ 17 τοὺς χρόνια αὐτὰ τὰ παιδιὰ κι' αὐτὲς οἱ κοπέλλες, ἔχουν στραπατσάσει τὴν καρδιά τους. Ἡ καρδιά τους δὲν προλαβαίνει νὰ ζήσει, ἀρχίζει ἀμέσως νὰ χτυπᾷ στὸν ρυθμὸ τοῦ πάθους... Κυνηγοῦν μὲ μανθὴ τὴν περιπέτεια, τὴν ἐντονη ζωὴ, ποὺ σταματᾷ ὅμως πάντοτε στὸ δέσμα, χωρὶς ποτέ νὰ φθάνη στὴν καρδιά...».

Ὁ Γ. Τ. ἦταν ἔτοιμος νὰ σηκωθῆ, νὰ ἀρπάξῃ τὸν νεαρὸ ἀπὸ τὸ μαῦρο παπιγιόν καὶ τὰ μαῦρα κουμπιά του, καὶ νὰ τὸν τινάξῃ στὸ δρόμο.

«Ξέρεις ποῦ ζοῦμε, Λελέ μου;

Μὰ δὲν τὸ ἔκανε. Γιατί νὰ τὸ κάνῃ; Οἱ Λελέδες εἶναι γύρω του τόσο πολλοί! Τινάζοντας ἕναν, δὲν κάνεις πολλὰ πράγματα.

«Πῶς μποροῦν καὶ ζοῦν ἥσυχοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι; Πῶς ὑπάρχουν ἀκόμα Λελέδες γύρω μας;...»

Σκέφτηκε τὴν ταραχὴ, τὸ αἷμα ποὺ ποτίζει τούτη τὴν ὥρα τὴ γῆ. Στὴ Νότιο Κορέα, στὴν Τουρκία, στὴν Πολωνία κι' ἄλλοῦ. Τὶς διασκέψεις τῶν μεγάλων, τὶς ἀπειλές, τὴν ἀγωνία τῶν λαῶν. Εἶδε μερροσὰ του τὰ ἐκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων ποὺ ὑποσιτίζονται, ποὺ εἶναι ἀνεργοί, τὰ τρυφερὰ βλαστάρια ποὺ πληρώνουν τὸ φόρο τοῦ αἵματος στὸν Μινῶταυρο τοῦ κακοῦ.

Ἦστερα σκέφτηκε τὸ μαῦρο παπιγιόν, τὰ μαῦρα κουμπιά, τὸ φόρο ἠλιθιότητος στὰ γελᾶκια τῆς Νέλλης καὶ τῆς παρέας τῆς.

«Τοῦλάχιστον, νὰ εἴμαστε τρεῖς, τέσσερις, πέντε ἄνθρωποι ποὺ θὰ ἔξοῦμε τὴν ἐποχὴ μας. Καὶ μόνο μιὰ τέτοια παρουσία εἶναι μιὰ κατάρχησι. Ζώντας ἔτσι τὴν ἐποχὴ σου, δημιουργεῖς τὴν ἐποχὴ σου, ἢ μᾶλλον δημιουργεῖς μιὰ καινούργια ἐποχὴ».

Ὁ Γ. Τ. σηκώθηκε, προχώρησε ἔξω ἀπὸ τὸ καφενεδάκι. Ὁ Γ. Τ. προχώρησε μὲ σίγουρα βήματα στὴν ἀλήθεια.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΜΕΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

«Ὁ Μεσσίας» τοῦ κ. Νέστορα Μάτσα εἶναι μιὰ ἐμπνευσμένη καὶ εὐστοχη μεταφορὰ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Μέσα στὴν πονεμένη καὶ μακουχημένη, τὴ μαρτυρικὴ μορφή ἑνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου ξανα-ξῆ — πηγαῖος καὶ γνήσιος — ὁ θεῖος ἐσωτε-ρικός κόσμος, πνευματικός καὶ ψυχικός, τοῦ Θεοῦ τοῦ Θεοῦ, γεμάτος ἀπὸ συμπόνια καὶ ἀγάπη, ἀδελφσύνη καὶ ἀλληλεγγύη. Καὶ γύρω του, μέσα στὴ σύγχρονη στενὴ καὶ ταπεινὴ γειτονιά, ἀναταράζεται καὶ ἀγωνιᾷ ἡ ἴδια, ὅπως τότε, ἀνθρώπινη ζωὴ, μὲ τὰ πάθη τῆς καὶ μὲ τὴς κακίης τῆς. Καὶ ὅπως τότε, τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης πληρώνεται μὲ μῖσος καὶ ἡ αὐτοθυσία μὲ τὸ μαρτύριο καὶ μὲ τὴ θανάτωση, Ἄλλὰ στὸ τέλος, ὅπως τότε, ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ἰδέας.

Μιὰ καθαρὴ καὶ γνήσια χριστιανικὴ πνοὴ ἐμπνέει βλόκληρο τὸ ἔργο καὶ τοῦ δίνει ζωντανὸ παλμὸ καὶ ὑψηλὴ ἔξαρση. Χωρὶς νὰ χάνη τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ μὲ τὴ ζωὴ, ὑψώνεται σὲ ἀνώτερος λυρικούς χρόρους καὶ πραγματοποιεῖ ὑψηλὰ ποιητικὰ ἐπιτεύγματα, ὅπως εἶναι ἡ ἔξαιρετικὴ σκηνὴ μὲ τὸν λεπρὸ, τὸ ὄραμα τῆς Σταυρώσεως καὶ ἡ ἀνάσταση τοῦ Μεσσία σὺς ψυχῆς τῶν ἀπλῶν καὶ ταπεινῶν ἀνθρώπων τῆς γειτονιάς, τὰ ὅποια εἶναι μικρὰ ἀριστουργήματα.

★

Οἱ «Ἱστορίες ἀπὸ τὶς νότιες ἀκτὲς» τοῦ κ. Ρένου Ἄποστολίδη σφύζον — κοχλάζον θὰ ἔπρεπε νὰ πῆ κανεὶς πὺρ σωστὰ — ἀπὸ φαντασία καὶ ζωὴ, ἀπὸ ποιή-ση καὶ πραγματικότητα, ἀπὸ εὐαισθησία καὶ στοχασμὸ, ἀπὸ βαθὴ συμβολισμὸ καὶ ἀπὸ τετραγώνω ρεαλισμὸ, ἀπὸ ἀγωνία ψυχῆς καὶ ἀπὸ ἀγῶνα πνεύματος. Καὶ ὅλα αὐτὰ δεμένα ἀνα-μεταξύ τους μὲ ὀρμητικὴ ἐμπνευση καὶ μὲ λε-πτότεχνη μαστορία, μὲ ἀκράτητὴ αὐθορμησία καὶ μὲ περιόκεπτη ἐπεξεργασία, διαποτισμένα ὅλα ἀπὸ λεπτὴ καὶ δροσερὴ πνοὴ ἀγάπης καὶ ἀπὸ ἀτίθασο καὶ φλογερὸ σιμοὺν ὄργης. Γι' αὐτὸ τὰ διηγήματά του εἶναι παράδοξα, ἀλλό-κοτα, ἰδιότυπα, ἀλλὰ καὶ ὀποβλητικά, γοητευ-τικά, κάποτε καὶ συγκλονιστικά. Μὲ μιὰ λέ-ξη: πρωτότυπα. Μὲ μιὰ πηγαία, γνήσια καὶ

ὀδυσιαστικὴ πρωτοτυπία, πὺρ ξεχειλᾷ μέσα ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ βάθος τῶν διηγημάτων καὶ ἀπλώνεται στὴ μορφή, στὸ ὄψος, στὴν ἔκ-φραση, στὴ λέξη. Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ «Ρένος» ἔχει δική του προσωπικότητα, μιὰ ξεχωριστὴ καὶ δυνατὴ ὄντοτητα, τὴν πολυτιμότερη δηλα-δὴ καὶ σπανιώτερη συγγραφικὴ ἀρετή.

★

Οἱ «Ἱστορίες τοῦ Πόρτο Λεόνε» τοῦ κ. Χρήστου Λεβάντα εἶναι καὶ αὐτὲς, ὅπως ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ἐκλεκτοῦ συγγρα-φέα, γεμάτες ἀπὸ ἀνθρωπιά, ἀπὸ μιὰ γνή-σια καὶ βαθιὰ ἀνθρωπιά, δυνατὴ καὶ ρωμαλέα, πὺρ εἶναι σύμφυτη μὲ τὴν ἀπλὴ ψυχὴ καὶ συν-υφασμένη μὲ τὴ σκληρὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς δουλειᾶς καὶ τοῦ μόχθου. Κρατώντας μὲ δύναμη καὶ τέχνη στὰ ἐπιδέξια καὶ γερὰ του χέρια τὸ τιμόνι τοῦ «Πόρτο Λεόνε» — αὐτῆς τῆς «κόντρα γέφυρας», τῆς ἀλλόκοτης γλώσ-σας τῆς στεριάς, πὺρ μοιάζει μὲ μεγάλο καρά-βι καὶ ταξιδεύει στὰ πέλαγα τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ζωῆς — ὁ κ. Λεβάντας μᾶς παίρνει μα-ζί του σ' ἕνα ὄρατο, γοητευτικὸ καὶ μεγάλου ταξίδι, καὶ σερριανίζοντάς μας ἀνάμεσα σὲ στεριᾶς καὶ σὲ θάλασσες, ξανοίγει μπροστὰ μας νέους καὶ ἀγνωστους ὄριζοντας ἀπὸ τὴν πολύθη καὶ πολὺμορφη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τους καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει εἰς τὸ βάθος τὴν τα-πεινὴ καὶ ταλαιπωρημένη ψυχὴ τους, «γεμάτη ἀπὸ βαριοὺς ἀνασασμούς, μυστικὲς πιδυμιές καὶ λαχτάρες, ἀπὸ χαρὸς καὶ πίκρες, ἀπὸ μεθυ-σμένα παραμιλητά, ἀπὸ πνιχτὰ τραγούδια καὶ γόους». Καὶ μᾶς τὰ παρουσιάζει ὅλα τόσο ζων-τανὰ καὶ τόσο κοντινὰ, πὺρ νιώθουμε νὰ μᾶς τυλίγη ἡ καυτὴ τους ἀνάσα καὶ νὰ γεμίξη ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ βαθιὰ συγκίνηση, ἀνθρώπινη καὶ καλλιτεχνική.

★

Οἱ «Θρησκευτικὲς μορφές» τοῦ κ. Κώ-στα Παπαγιαννίτου πὺρ συνεχί-ζουν, μὲ τὴν ἴδια πάντα πνοὴ πίστεως καὶ τέ-χνης, τὴν ἐμπνευσμένη καὶ γόνιμη προσπάθειά του ν' ἀναπλάσῃ καὶ νὰ ζωντανέψῃ μὲ σύγ-χρονο καλλιτεχνικὸ λόγο χαρακτηριστικὲς ἱ-στορίες καὶ μορφές ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶναι καὶ αὐτὲς μιὰ νέα προσ-φορὰ, τὸ ἴδιο σημαντικὴ καὶ πολύτιμη μὲ σύγ-χοι προηγούμενες, γιὰ τὴ βαθύτερη κατανόηση καὶ γνωριμία τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας μας καὶ τῶν ἐμπνευσμένων μορφῶν τῆς. Βιβλίον γε-νικὰ χρήσιμο, ἀλλὰ προπάντων βέβαιον γιὰ τοὺς νέους.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Δημ. Α. Σ τ α θ ο π ο ὕ λ ο υ—«Τὰ Νήπια»—ἐκδηλώνει γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ καὶ ἐπιβεβαιώνει μὲ πειστικώτερον τρόπο τὴν πηγαία καὶ ἀγνή ἐμπνευστὴ καὶ τὴ γνήσια λυρική ἔκφραση, πού ὅσο πάει ὀριμάζει καὶ μεστοίεν πιδ πολύ, τοῦ νέου ποιητῆ μὲ τὴν εὐγενική ψυχὴ καὶ τὴ βαθεῖα χριστιανική πνοή.

★

Μιά μικρὴ σὲ ἔκταση, ἀλλὰ πυκνὴ καὶ οὐσιαστικὴ σὲ περιεχόμενον μελέτη τοῦ κ. Σπύρου Ν. Ἰ α θ ο ὕ ρ η ἔξ ἀφορμῆς τῶν προσφάτων ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ στῆ Θεσσαλονίκη, μᾶς δίδει μιὰν περιεκτικὴ, σαφῆ καὶ πλήρη ἀνάλυση ἐνὸς παλαιοῦ «Ἐγκωμίου εἰς ἅγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν» τοῦ ἱεροκλήρυκος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰωάσαφ Κορνιλιού, ἡ ὁποία προκαλεῖ πολὺ ἐνδιαφέρον.

★

Θὰ καταλήξω μ' ἓνα μικρὸ βιβλίον, τὴν «Κύπρια Μάνα» τῆς Κας Ρούλας Π α π α δ η μ η τ ρ ί ο υ, τὸ ὁποῖον κλείνει μέσα του μὲ στοργὴ καὶ μὲ θαυμασμό, μὲ δύναμη λόγου καὶ μὲ πνοὴ ψυχῆς, ἓνα μεγάλο, ἔξοχο καὶ λαμπρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴ φλογερὴ ἱστορία τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ συγκεκριμένα τὴν πολύτιμη συμβολὴ καὶ τὴν ἡρωικὴ θυσία τῆς Κυπρίας Μάνας. Χαιρετίζω ὡς Κύπριος καὶ χαίρομαι τὸ βιβλίον αὐτὸ μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίησι καὶ μὲ βαθεῖα συγκίνηση.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

★

Α' Προτύπου Γυμνασίου Ἀρρένων Πειραιῶς: «Δημοσιεύματα», τόμος Α'. Ἡ ἀμοιβαία ἐνημέρωσις σχολείων καὶ οἰκογενείας (Ὁμιλῆαι καὶ συζητήσεις).

Ἡ συνεργασία σχολείου καὶ οἰκογενείας ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ πρωταρχικὸν ὄρον καὶ ἐντελῶς ἴσως ἀπαραίτητον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς, διότι ἡ ἀπουσία τῆς συνεργασίας ταύτης καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς παρεχόμενης ἀγωγῆς τῶν νέων λυμάνεται καὶ ἀποτυχίας δι' αὐτὴν ἐγκυμονεῖ, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἀγωγή διὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀτομικῆ.

Δυστυχῶς ὅμως εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἡ ἐλληνικὴ πραγματικότης δημιουργεῖ πολλὴν ἀπαισιοδοξίαν, διότι καὶ ἐὰν παραμερισθοῦν αἱ περιπτώσεις, ὅπου ἀσυνειδήτως ἢ ἐνσυνειδήτως οἱ παράγοντες οἰκογένεια καὶ σχολεῖον ἀντιμάχονται ἀλλήλους, μένει τὸ ὑπόλοιπον σχεδὸν σύνολον τῶν περιπτώσεων τῆς μεταξὺ τῶν ἀδιαφορίας, ἥτις μεταφράζεται εἰς τὴν πρᾶ-

ξιν εἰς ἀδιαφορίαν καὶ ἀποτυχίαν ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ προσπάθεια (τῆ πρωτοβουλία τοῦ κ. Α. Καρανικόλα, διευθυντοῦ τοῦ Α' Γυμνασίου Πειραιῶς) νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν οἱ ἐν λόγῳ παράγοντες, δι' εἰσηγήσεων καὶ συζητήσεων ἐπὶ βασικῶν θεμάτων ἀγωγῆς, τυγχάνει ἀξία ἐπαίνων καὶ μιμήσεως.

Εἰς τὸν τόμον αὐτὸν περιέχονται εἰσηγήσεις, συζητήσεις καὶ συμπεράσματα ἐπὶ τεσσάρων θεμάτων α) περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐνημερώσεως διδασκάλων καὶ γονέων, β) περὶ τῶν παραγόντων τῶν ἀντιμαχομένων τὴν ἀγωγήν, γ) περὶ τῆς κατ' οἶκον σχολικῆς ἐργασίας τοῦ μαθητοῦ καὶ δ) περὶ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Τὰ θέματα, ὡς καθίσταται ἀντιληπτόν, εἶναι βασικῶς ἐνδιαφέροντα ἀμφοτέρως τὰς πλευράς, ἡ διαπραγματεύσεις τῶν εἶναι ἐπαρκῆς καὶ πρακτικῆ, μάλιστα δὲ ἀναφέρονται καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι, ἐνῶ παίζουσι ῥόλον σπουδαῖον, ἐν τούτοις οἱ πολλοὶ δὲν ἀντιμετωπίζουν κἂν τὴν ὑπαρξίν των.

Γ Μ Χ.

★

Λάμπρου Ἐπ. Π α π α λ ά μ π ρ ο υ : «Τὸ πρόβλημα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδιοῦ», Ἀθήναι 1960.

Ἐκ τῆς προσπαθείας συνεργασίας γονέων καὶ διδασκόντων, ἡ ὁποία γίνεται εἰς τὸ Α' Γυμνάσιον Πειραιῶς, προήλθε καὶ ἡ ἐν λόγῳ μελέτη, ἥτις ἀποτελεῖ ἐπεκταθεῖσαν εἰσηγήσιν τοῦ κ. Π. πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν.

Τὸ θέμα εἶναι καὶ σπουδαιότατον καὶ εὐρύτατον καὶ πολλὰ ἔχουν γραφῆ ἐπ' αὐτοῦ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη. Ἐδῶ ὁ κ. Π. δὲν προτίθεται φησικὰ νὰ παρουσιάσῃ σύγγραμμα πρωτότυπον, ἀλλὰ νὰ συγγενερώσῃ τὰ πορίσματα τῶν ἐν λόγῳ μελετῶν, διὰ νὰ δώσῃ μιὰν γενικὴν γραμμὴν ἐπὶ τῶν βασικῶν σημείων τῆς ἀγωγῆς, καὶ εἰς τοῦτο ἐπέτυχεν ἀξιολόγως.

Πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὰς ἀρετὰς τῆς συστηματικότητος εἰς τὴν πορείαν τῶν ἰδεῶν, τῆς πλήρους σαφηνείας τῶν λεγομένων, τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀντιμετώπιον τῶν προβλημάτων καὶ τοῦ ἐπαγωγικοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεως διὰ τῆς χρησιμοποίησεως παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἐκπαιδευτικῆς πείρας τοῦ σ. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἐργασία αὐτῆ τοῦ κ. Π.

εἶναι χρησιμωτάτη διὰ τοὺς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι συνήθως ἀγνοοῦντες βασικά σημεῖα τῆς ψυχολογίας περιπίπτουν εἰς λάθη μὲ συνεπείας ὄχι μικράς, ἀλλὰ ἴσως καὶ διὰ τοὺς γνωρίζοντας γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικούς ἢ διὰ τῆς συγγενερώσεως ὑπόμνησις θεμελιωδῶν σημείων τῆς ἀγωγῆς τοῦ χαρακτῆρος εἶναι χρήσιμος.

Γ.Μ.Χ.

ΟΚΤΩ ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

'Ο κ. 'Α λ έ ξ η ς Ζ α κ υ θ η ν ò ς με «Τὸ κακὸ πουλὶ» μᾶς ἔδωσε 19 ποιήματα γεμάτα στοχασμὸ καὶ ψυχικὴ ρωμαλεότητα. Ἡ ποίησή του, με τὴν πρωτοτυπία στὴ θεματογραφία, εἶναι μιὰ ἀρετὰ φρασμένη ποίηση. 'Ο στίχος καλοδουλεμένος, στιβαρὸς — ἀπὸ ἀπόψεως ἐσωτερικῆς δομῆς — θ' ἀντέξει στὸ χρόνον. Ἀντίθετα ἀπ' τὰ «Θοὰ τζάμια», ποὺ εἶχε κυκλοφορήσει στὰ 1954, στὸ «Κακὸ πουλὶ» ἀκολουθεῖ μᾶλλον μιὰ ἑκαθαρσμένη κοσμοθεωριακὴ γραμμὴ κι' αὐτὸ κάνει τὴ συλλογὴ μῆνυμα πνευματικῆς ὑγείας στὴν κουρασμένη καὶ πνευματικὰ καχεκτικὴ ἐποχὴ μας.

★

Μέσα στὴν ἀλήθι καὶ ἀπεριττὴ ἀνθολογία τοῦ Κ ὄ π ρ ο υ Χ ρ υ σ ἄ ν θ η, ποὺ κυκλοφόρησε στὴ Λευκωσία με τίτλο «'Ο θησαυρὸς, ἢ μάνα...», βλέπει κανεὶς ὀλοκάθαρη τὴν προσπάθεια τῆς νεώτερης κυπριακῆς ποίησης νὰ ἐμφανιστῆ τὴ μορφὴ τῆς σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Οἱ ἐμπνεύσεις εἶναι πηγαῖες καὶ οἱ στίχοι κυλᾶνε μουσικῶς με μιὰ ἄρτια ἐμφάνιση. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει ἰδιαίτερη ἐντύπωση, εἶναι ἡ Κυπρία μάνα στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἀναντίρρητα ἀντάξια Ἑλληνίδα.

Βέβαια, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Χ. μᾶλλον εἶναι μιὰ ἀπαρχή. Ἀπαρχὴ ὅμως ποὺ μπορεῖ νὰ φέρῃ μιὰ πολὺ καλὴ συνέχεια στὸ εὐρύτερο θέμα τῆς Ἑλληνίδας μάνας. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ἡ μικρὴ αὐτὴ συμβολὴ τῆς Κύπρου στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα εἶναι ἀξιόλογη.

★

Ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ὀλοξώντανι ἡ εἰκόνα τοῦ κυπριακοῦ ἔπους, εἶναι στίς «'Ὠδὲς τοῦ νότου» τοῦ Ξ ἄ ν θ ο υ Λ υ σ ι ῶ τ η, δοσμένη με ὅλη τὴν εὐγένεια καὶ ἀνωτερότητα τῆς ψυχῆς. Οἱ «'Ὠδὲς τοῦ νότου» εἶναι μιὰ καθαρὴ ποίηση, ποὺ ὁ ποιητὴς τοὺς ἀκολουθεῖ ὅλους τοὺς κανόνες τοῦ κλασσικοῦ στίχου με ἱκανοποιητικὴ ἐπιτυχία.

Δύσκολα βρίσκονται ποιήματα, ἐμπνευσμένα ἀπ' τοὺς νεώτερους ἀγῶνες τοῦ ἔθνους, ποὺ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ θερμαλισμὸ καὶ μεγαλοστομία. Ὅμως ὁ κ. Α. κατώρθωσε νὰ ξεπεράσῃ αὐτὲς τὶς ἀδυναμίες καὶ νὰ μᾶς δώσῃ ποιήματα με ἀνώτερη ἐμπνευση καὶ ἄρτια στιχογραφικὴ καὶ νὰ μᾶς μεταδώσῃ ὀλόκληρο τὸ ἱερὸ ρίγος ποὺ νιώθει ἡ ψυχὴ μπροστὰ σὲ τέτοιους ἀγῶνες:

Δόχο Ἱερὸ
σὲ νέο Γραβιάς χορὸ,
σὲ Θερμοπύλες,
Ζῆδρο Καπετάνιο σέρνεις,
— κερνάς γλυκὸ
σὲ θάνατου σπονδῆ,
ἀθάνατε, τὸ ἀθάνατο κραοί

(ἀπ' τὴ «Μπαλάντα τοῦ Γρηγόρη Αὔξεντιου»)

Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ στίς «Μυστικὲς στιγμὲς» τοῦ Μ ὄ σ χ ο υ Κ ε φ ἄ λ α, ποὺ κυκλοφόρησαν οἱ ἐκδόσεις «Νέα Ἀνατολή», εἶναι ἡ ἀνθρωπιὰ καὶ ἡ ἐλπίδα ποὺ κυριαρχοῦν παντοῦ. Με ἀγάπη πᾶνει τὰ θέματα τοῦ ὁ ποιητῆς καὶ με ἀγάπη μᾶς τὰ προσφέρει. Ἀπλὸς, σαφὴς ὁ στίχος, δίχως ἀρρωστημένους συναισθηματισμούς, μᾶς εἰσάγει στὸν ποιητικὸ χῶρο γιὰ νὰ μᾶς ἀνοίξῃ ὁ ποιητὴς τὴν καρδιά του με εὐλικρίνεια ἀλλὰ καὶ καλωσύνη. Τὸ ἴδιο ἀξιοπρόσεχτες εἶναι καὶ οἱ φιλοσοφικὲς του προθέσεις:

Ξέρω πὼς μόλις πατήσω
τὴν ἔξοδο τοῦ δεσμοτηρίου μου
θέλω θάρρος καὶ δύναμη
ν' ἀντιπαρέλθω τοὺς κινδύνους
τῆς ἐλευθερίας...

Γιατὶ οἱ κίνδυνοι τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι λίγοι. Ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ κάθε ἀνθρώπου — με πνευματικὲς βέβαια ἀναζητήσεις — τὸ ἐπιβεβαιώνει. Τὸ δύσκολο δὲν εἶναι νὰ βγῆ κανεὶς ἀπ' τὸ δεσμοτήριό του ἑαυτοῦ του, ὅσο νὰ κρατηθῆ ἔξω τοῦ δεσμοτηρίου.

Ἀναντίρρητα ὁ κ. Μόσχος Κεφάλας με τὶς «Μυστικὲς στιγμὲς» του, φέρνει κάποιο ἐπιδοφόρο μῆνυμα στὴν ἐποχὴ μας, τὴ γεμάτη με τὴσ ἀγωνία.

★

Ἀντίθετα ὁ κ. Γ. Σ. Π α τ ρ ι α ρ χ ἔ α ς με τὴ συλλογὴ του «Ἐν ἡμέραις ὀδύνης», μᾶς εἰσάγει σὲ μιὰ ποίηση ποὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης καὶ ὁ πῶς καλλιεργημένος ἀκόμα προσπαθεῖ με «λέξεις» νὰ δημιουργήῃ σὺμβολα. Ὅμως οἱ λέξεις, οἱ φράσεις «κολημένες» ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη, δημιουργοῦν μιὰ ἀποπνικτικὴ ἀτμόσφαιρα με τοὺς πληθωρικοὺς καπνοὺς τῆς ἀσάφειας ποὺ τὶς διακρίνει. Δὲν καταλαβαῖναι γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ παίξῃ με τὶς λέξεις. Ἡ ποίησή του, ὅπως τὴν ἐμφανίζει, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ:

Ἀχνοῦφαντες λέξεις.
Ὅμως τίποτα, τίποτα...

γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἴδιο του τὸ ποίημα ποὺ τὸ ἀφιερώνει στὴν Τέχνη. Δὲν εἶμαι ἐναντίον τοῦ συμβολισμοῦ σὰν ποιητικὸ εἶδος, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ δεχθῶ ὅτι ἡ ἀσάφεια, ἡ ἔστω ἡ καλοδουλεμένη ἀσάφεια, ἀποτελεῖ τέχνη. Καὶ δυστυχῶς αὐτὸ κάνει ὁ κ. Π. Καὶ ὅμως πολὺ θὰ εἶχε νὰ πῆ στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, ὅπως τοῦλάχιστον φαίνεται ἀπ' τὴ συλλογὴ του, ἂν τὸν πλησίαζε κάπως καὶ τοῦ μίλαγε τὴ γλώσσα τῆς ἀγάπης. Γιατὶ καὶ ἡ ποίηση ἔχει ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴ τὴ γλώσσα, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινή.

★

Δὲν εἶναι ἀπαλὸ τὸ τραγοῦδι ποὺ ἔκλεισε στὸ βιβλίον του «Τυφλοὶ δρόμοι» ὁ κ. Σ τ έ ρ γ ι -

ο ς Σ κ ι α δ ᾱ ς, οὔτε «ἐνα ἀνοιξιάντικο τραγούδι στην καρδιά μας» — γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὸν ἴδιο του τὸ στίχο — ἀλλὰ μιὰ ἐναγώνια κραυγὴ δόλοκληρῆς ἀνθρωπότητος. Δόκιμος ποιητὴς ὁ ἴδιος κατάφερε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν τραγικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος στὴν «ἄξενη χώρα» τῆς χιμαιρας. Ἐκεῖ ποὺ μᾶς ὠδήγησε ἡ θεληματικὴ μας ἄγνοια καὶ ἡ ἀρνηση τοῦ Πνεύματος:

Κύριε, Κύριε,
δὲν ξέραμε τίποτα καθὼς
κηδεύαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας.

Στιβαρὸς ὁ στίχος τοῦ κ. Σ., μᾶς ξυπνάει ἀπ' τὸν πνευματικὸ λήθαργο καί, μαζί μὲ τὴν τεχνικὴ ἀριότητα, μᾶς φέρνει «πέρα ἀπ' τὸν πόντο», ἐκεῖ ποὺ «ἐνας μεγάλος ἥλιος προβάλλει». Εἶναι «ὁ ἥλιος τῆς Ἀλήθειας». Καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος εἶναι «Μιὰ ἐλπίδα, ἡ τελευταία μας».

★

Τὸ ἴδιο μᾶς βεβαιώνει κ' ὁ κ. Μ α τ θ α ῖ ο ς Γ. Μ ο υ ν τ ῆ ς στὴν «Παρακαταθήκη» του — μιὰ καλίσθητη ποιητικὴ συλλογὴ μὲ δεκάξη ποιήματα:

Μονάχα νάνα πρῶο τὸ βλέμμα μας κ' ἄλλο
καὶ νάνα ξέχειλ' ἡ καρδιά μὲ ἀγάπη
γιὰ τὰ παιδιά, τ' ἀρνιά καὶ τοὺς κακούργους.
μονάχα τότε θὰ φτάσουμε

στὸ τέραμα ἐκεῖ, ποὺ ἡ νίκη τ' ἀγκαλιάζει.

Ἡ θεματογραφία του, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ Βίβλο, μᾶς ζωντανεῖν τὰ γεγονότα καὶ τὰ πρόσωπα μὲ ἱκανοποιητικὴ πρωτοτυπία.

Λυπᾶμαι ποὺ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ σημειώσω ὅτι ὁ ποιητὴς σὲ πολλὰ σημεία δὲν δοῦλεψε ὅσο ἔπρεπε τὸ στίχο του, ἔτσι ποὺ νὰ παρουσιάζῃ πλατυασμούς. Ἔπεσε στὸ ἴδιο σφάλμα ποὺ πέφτουν οἱ πιδ πολλοὶ ποὺ γράφουν θρησκευτικὴ ποίηση: προσέχουν περισσότερο τὴν οὐσία καὶ ξεχνᾶνε τὴν μορφή. Ἄλλὰ ἡ ἰσοζυγία ἀνάμεσα μορφῆς καὶ οὐσίας εἶναι ἀπαραίτητη. Καὶ εἶναι ἀπαράδεκτος ὁ ὁποιοσδήποτε κακόγουστος συναυθηματισμὸς στὴν ποίηση.

Ἄλλὰ αὐτὰ εἶναι γενικώτερα θέματα ποὺ τάχουμε πῆ καὶ ἄλλοτε.

N. APBANITHS

★

Ἄ. Κ ο τ ξ ι ᾱ: «Ὁ Ἐωσφόρος», μυθιστόρημα, Ἀθήνα 1959.

Ἔνας σχιζοφρενικὸς τύπος, ἄριστος φοιτητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ποὺ τὸν τσάκισε μιὰ ἀπροσδόκητη κακοτυχία, κατέχει τὴν κεντρικὴ θέσι ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα καὶ γύρω του, μὲ κέντρο τὸ σκηνικὸ παλιὸ ἀριστοκρατικοῦ, ποὺ ἡ γριὰ γιὰ γιὰ του, μοναδικὸς συγγενῆς, νοικιάζει κάμαρες γιὰ νὰ ζήσουν, κινδύνει οἱ παιδικὸι φίλοι, οἱ κατοπινοὶ γνώριμοι καὶ γνώριμες, καὶ ἡ γειτονιά τῶν καμαρῶν. Κι' ὅλα αὐτὰ συνθέτουν περιστατικά, σὲ κόσμο μὲ χω-

ρὶς ἰδανικά, μὲ κατωτερότητα σὲ σκέψι καὶ πράξι, μὲ χυδαιότητα ἀρεκτῆ, ποὺ καταλήγουν τελικὰ μὲ τὴν αὐτοκτονία τοῦ ἥρωα.

Τὸ βιβλίον εἶναι καλογραμμμένο, ὁ κ. Κ. ἀσφαλῶς κατορθώνει νὰ συγγιῆ καὶ αἰχμαλωτίξῃ, μόνο ποὺ ὁ τρόπος τῆς πορείας του γίνεται πολλὰς φορὰς δύσκολος γιὰ τὸν ἀναγνώστη, ποὺ ἀσφαλῶς ἔτσι τὸν προϋποθέτει ἀρεκτὰ ἀνεπτυγμένο.

Ἄν ὅμως ἔχῃ ἀναμφισβήτητες ἀρετὲς τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ σὰν γράμμα — πρέπει νὰ σημειώσωμε καὶ τὸ ἐπιτυχημένο ψυχολογικὸ ζωγραφισμα τῶν χαρακτήρων — ἀντιθέτως ὡς οὐσία ὑστερεῖ καταπληκτικά, σὲ σημείον ποὺ ὅταν γυρίσης καὶ τὴν 296 σελίδα καὶ βρεθῆς στὸ τέλος, κἀτι περιμένεις ἀκόμα, καὶ γι' αὐτὸ ἀναρωτιέσαι τί ἤθελε νὰ μᾶς πῆ μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ κ. Κ. Νὰ καταλήξωμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπλῶς θέλησε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἕνα ἀπὸ κομμάτι τῆς ζωῆς συγχρόνων ἀνθρώπων, νομίζομε πὼς ἀδικοῦμε τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος δὲν μοιάζει νὰ εἶναι ἀπλὸς φωτογράφος, ἀλλὰ διανοητῆς.

Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τοὺς «Δαιμονωμένους» τοῦ Ντοστογιεύσκου, ἀλλὰ σ' αὐτούς, πρὸ παντὸς πρὸς τὸ τέλος, ὁ Στεφάν Τροφίμοβιτς Βερχοβένσκη ἀνάθει ἐνα προβολέα ποὺ κατανυγάζει δόλοκληρο τὸ ἔργο καὶ ἔχεις ἔτσι τὸ νόημα του, ἄλλωστε ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν μόνο δαίμονες καὶ χοῖροι, ὑπάρχει καὶ ἐκεῖνος «ἀφ' οὗ ἐξεβλήθησαν τὰ δαιμόνια». Ἐνῶ ἐδῶ;... Ἐδῶ καὶ πάλι ἐπαναλαμβάνομε: Τί θέλει νὰ μᾶς πῆ ὁ κ. Κ.; Μήπως δὲν θέλει τίποτε; — Αὐτὸ θάταν ἕνα κριμα — ἢ θέλησε κἀτι νὰ μᾶς πῆ, ἀλλὰ παρεσύρθη καὶ δὲν μᾶς τῆπε, ὅπως θάπρεπε;

G.M.X.

★

C. v o n W e i z s ä c k e r: 1) Die Verantwortung der Wissenschaft im Atomzeitalter (Ἡ εὐθύνη τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν ἀτομικὸν αἰῶνα), Göttingen 1959, σ. 52, 2) Atomenergie und Atomzeitalter (Ἄτομικὴ ἐνέργεια καὶ ἀτομικὸς αἰὼν), Frankfurt a. M. 1958, σ. 164.

Τὰ δύο αὐτὰ βιβλία τοῦ διασήμου ἀστροφυσικοῦ, C. v. Weizsäcker, καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἄμβουργου, παρουσιάζουν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον, μάλιστα διὰ τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτινῶν». Εἶναι γραμμένα μὲ ἀκριβείαν, ἀλλότρια καὶ μὲ πνευματικὴν θεμελίωσιν, ἥτις διακρίνει καὶ τὸν συγγραφέα. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεὶς τὸν ἐπιστήμονα, τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀγωνιᾷ ἐμπρὸς εἰς τὰς συνεπείας ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἐπιστήμης. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει μίαν διάλεξιν του, ἕνα ἄρθρον καὶ μίαν διακήρυξιν μαζῆ μὲ 17 ἄλλους ἐπιστήμονας τοῦ διεθνoῦς πεδίου. Τὸ δεῦτερον περιλαμβάνει 12 μαθήματα τὰ ὁποῖα ἔδωσε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ

Πανεπιστήμιον τῆς Göttingen καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς διαλέξεις ἐν Ἀμβούργῳ. Αἰσθάνεται οὗτος «τὸ χρέος του ὡς ἀτομικὸς φυσικὸς πρὸς τοὺς συνανθρώπους του εἰς τὸν ἀτομικὸν αἰῶνα» τὸν ὅποιον ζῶμεν. Καὶ διατυπώνει τὰς σκέψεις του καὶ τὰς ἀνησυχίας του.

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ πρῶτον βιβλίον ἐντὸς διετίας ἐκυκλοφόρησεν εἰς 14.000, τὸ δὲ δευτέρον, πάλιν ἐντὸς τοῦ ἰδίου διαστήματος, εἰς 87.000 ἀντίτυπα, μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου. Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ κάμωμεν σύστασιν εἰς τοὺς δυναμένους νὰ μελετήσουν τὰς δύο αὐτὰς δημοσιεύσεις.

☆

C. E. M. Joad: «A first encounter with Philosophy» ('Ἡ πρώτη συνάντησις μετὰ τὴν Φιλοσοφίαν). James Blackwood Co Ltd London.

'Ο Cyril E. M. Joad, ὁ πρὸ τετραετίας ἀποβιώσας καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, γνωστὸς στοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» ὡς ὁ φιλόσοφος ἑκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὡδηγήθη ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν στὴν πίστι κατόπιν μιᾶς ἀπροκαταλήπτου ἐρεῦνης («Ἀκτίνες» 1940 σελ. 91, 155—156 σελ. 172), παρουσιάζει στὸ βιβλίον του αὐτὸ μιὰ σύντομη, γλαφυρὴ καὶ εὐληπτὴ ἔκθεσι τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἀποχρώσεων, προωρισμένη, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸν πρόλογόν του, γιὰ κείνους ποὺ κάμνουν τὴν πρώτην των γνωριμίαν μετὰ τὴν φιλοσοφίαν.

Στὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Joad τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα παρουσιάζονται μετὰ ἀπλότητα, σαφήνεια καὶ μετὰ τρόπον ποὺ γίνονται καταληπτὰ καὶ ἀπὸ τὸν πλέον ἀκαταπόπιστο σὲ φιλοσοφικὰ θέματα ἀναγνώστη. Εἶναι θαυμαστὴ ἡ ἀντικειμενικότης μετὰ τὴν ὁποία ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τὸ κάθε σύστημα, χωρὶς νὰ προκαταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν ποὺ τηρεῖ ὁ ἴδιος πρὸς αὐτό. 'Ο ὀλισμός, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ στὸ τέλος ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία ἐκτίθενται μετὰ τρόπον τίμιον καί, — τὸ ἐπαναλαμβάνομε — χωρὶς καμμιὰ προκατάληψιν μετὰ σκοπὸν μόνον τὴν ἀλήθειαν. 'Ο ἀναγνώστης ἀφίνεται μόνος νὰ κάμῃ τὴν κριτικὴν καὶ νὰ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος ποὺ θεωρεῖ ὀρθότερον. Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως δὲν ἐπιβάλλεται ἀλλὰ ἀναφέρεται μόνον ἐν εἴδει ψήφου ὑπὲρ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, «ἀποτελεῖ τὴν πλησιέστερον προσέγγισιν ποὺ οἱ φιλόσοφοι ἔκαμαν μετὰ τὸ ἀβοήθητον φῶς τοῦ ἰδικοῦ ταν ὡς πρὸς τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν ποὺ, κατὰ τὴν δικὴν μου ἀντίληψιν, εἶναι ἡ ἀληθινή».

Εἶναι γνωστὸν σὲ τί κρίσιμον σημεῖον βρισκεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἰδίως ὁ νέος ἢ ἡ νέα, ὅταν πρόκειται νὰ κάμουν τὸν κοσμοθεωριακὸν τους προσανατολισμὸν. Ἔνας ἐσφαλμένος ὁ-

πολογισμὸς, μιὰ — πολλὰς φορὰς ἐντέχνως διημιουργουμένη ἀπὸ διάφορα συγγράμματα — προκατάληψιν ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου φιλοσοφικοῦ συστήματος μορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ ἀρρωστημένην κοσμοθεωρίαν. Καὶ γιὰ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου αὐτοῦ τὸ βιβλίον τοῦ Joad ἀποτελεῖ, ἕνα πολύτιμον βοήθημα στὴν ὑπερησία ὄλων, προπάντων δὲ τῶν νέων μας.

☆

Γ. Α. Π.

Jean Z a l i o u p: «Ἡ ἐπιστήμη καὶ τὸ ἀνθρώπινον»*.

«'Ο παρὼν τόμος θὰ ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ τις ἀξίες καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τὸν τρόπον τῆς ὀλοκληρώσεώς του μέσα στὸ σύνολον μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως».

Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸ τὸ σκοπὸν ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει μιὰ σύντομη ἱστορίαν τῶν ἐπιστημῶν, μετὰ τις ἀνακαλύψεις, τις θεωρίας καὶ τὰ σπουδαιότερα ὄντομα. Κατόπιν ἐξετάζει τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης, γιὰ ν' ἀνασῶρῃ ἀπ' αὐτὴν τὰ στοιχεῖα μιᾶς φιλοσοφίας μετὰ τὴν εὐρεία σημασίαν τοῦ ὄρου. Ἡ θέσις τῆς ἐπιστήμης μέσα στὸ σύγχρονον πολιτισμὸν εἶναι μεγάλη καὶ μορεῖ νὰ συμβάλῃ στὴν μόρφωσιν τοῦ ἐπιστήμονος. Κι' ἀπὸ δῶ προκύπτει ἡ ἀνάγκη ἀναθεωρήσεως ὀρισμένων θέσεων ποὺ ἀφοροῦν τὴν μόρφωσιν τῶν νέων καὶ τῆς υἰοθετήσεως ὀρισμένων ἀρχῶν τῆς διανοίας ποὺ μοροῦν νὰ περιλάβουν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἀνθρώπινον.

'Ο ἀναγνώστης θὰ ἀγαπήσῃ τις σελίδας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ποὺ ἔχουν γραφῆ μετὰ ἰσχυρὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ θὰ εὐχρηθῇ νὰ μὴν ἀποτελέσουν ἀντικείμενον σκέψεως γιὰ τοὺς ὑπευθύνους τῆς παιδείας, μόνον, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκεῖνους ποὺ σκύβουν πάνω στὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ σύγχρονου οὐμανισμοῦ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ σχολῶν.

☆

Jean Villain: «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Καπιταλισμὸς»**.

Μέσα στὴ συλλογὴ «Ἐρωτήματα ἀπευθυνόμενα εἰς τοὺς Καθολικοὺς», ὅπου ἔχει ἦδη ἐκδοθῆ ἕνα βιβλίον τοῦ D. Busato πάνω στὴ λειτουργίαν, ὁ πατὴρ Jean Villain πρῶτον διευθυντῆς τῆς Λαϊκῆς Ἀράσεως, κατόπιν τῶν «Μελετῶν», ἀσχολεῖται μετὰ τὸν σαφῆ καθορισμὸν ὀρισμένων περιπλόκων ἐνοιῶν: τί εἶναι ἀκριβῶς ὁ καπιταλισμὸς, ἡ ἱστορία του τὸν XIX αἰῶνα, οἱ συνέπειές του, οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς, ἡ ἀντίδρασις τῆς Ἐκκλησίας στὶς διάφορες ζωῶρες, ἡ διδασκαλία τοῦ Λέοντος XIII, οἱ με-

*«La science et l'humain», éd. Casterman.

**«L' Eglise et le Capitalisme», éd. Privat à Toulouse.

ταρρυθμίσεις τοῦ καπιταλισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας, οἱ ἀπόψεις τοῦ Πίου XI καὶ τοῦ Πίου XII, οἱ ἀντιλήψεις τῶν σημερινῶν ἐπισκόπων, τέλος ὁ νεοφιλελευθερισμὸς ποὺ τελευταία ἔχει ἐκθεταθῆ ἀπὸ ὀρισμαμένους οἰκονομολόγους.

Ὅλο τὸ ἔργο εἶναι γραμμένο μὲ πραγματικὰ ἀξιόπεινη σαφήνεια καὶ διαύγεια ποὺ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀξιόλογης ἱστορικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐνημερότητος τοῦ συγγραφέως. Ἀποτελεῖ ἀρίστη εἰσαγωγὴ στὴν κοινωνικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

★

Pierre - Henri Simon: «Θέατρο καὶ εἰμαρμένη»*.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ μελέτες, ἀναφέρεται στὸ θέμα τῆς σπουδῆς ἀπὸ τὸ σύγχρονο θέατρο τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ εἰμαρμένης. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ ὡς τὸ 1920 περίπου, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν δοκιμῶν θεατρικῶν ἔργων στεροῦνται πυκνότητος καὶ ἀρκοῦνται ἢ στὸ μεγάλο ρεαλισμὸ ἢ στὸ κήρυγμα ἰδεῶν. Χρειάστηκε ἡ αἰσθησι τῶν τραγικῶν καρπῶν, ἡ αἰσθησι ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπίσης ἡ δράσι μεγάλων σκηνοθετῶν, ἀπὸ τὸν Coireau στὸν Jouvet, γιὰ νὰ ἐξυψώσουν τὴν ἐσωτερικὴ σπουδαιότητα τοῦ θεάτρου, γιὰ νὰ ξαναβροῦν τὴν ἔννοια τῆς ἀνησχίας καὶ τοῦ βάθους.

Ἀναμφίβολως ὁ P. H. Simon θὰ προτιμήσῃ τὸν Claudel μὲ τὸν πονεμένο κι' ὅμως αἰσιόδοξο χριστιανισμὸ του, ποὺ προσδίδει στὰ δράματά του μιὰν αἰξουσα μεγαλοπρέπεια. Ἡ τύχη τῶν ἠρώων τοῦ Claudel εἶναι δίχως ἀμφιβολία μοναδική, ἀλλὰ καὶ παγκόσμια ἀναφορικὰ μὲ τὴν πορεία τῆς πρὸς τὸ βασίλειο τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀντιμετώπισι τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἐπανάστασι ἢ τὴ θυσία. Ἡ δραματογραφία τοῦ Mauriac (ποὺ τὸν τραβοῦσε ἡ σκηνή, παραδεχόμενος τὴν κρίσι τοῦ μυθιστορημάτος καὶ λάτρευε τὸν Racine) ἀποτελεῖ παραδοξόγητα. Ἐδῶ ἔχομε ἀποτυχία τῆς ἀγάπης μέσα σ' ἓνα γιανσενικὸ κείμενο· ἀποτυχία τῆς ἀγάπης συναντῶμε καὶ στὸν Μοντερλάν, χωρὶς ὅμως ἀναφορὰ στὸν Θεό.

Γιὰ τὸν Giraudoux ὁ συγγραφεὺς κάνει μιὰ κρίσι μὲ ἀρκετὲς ἀποχρώσεις· μὲ σύνεσι χειρίζεται τὴν οἰκονομία τῶν ἔργων, μ' ἔκφρασι λαμπρὴν μιὰς πρωτότυπης σκέψης· καὶ ἐδῶ ψηλοῦ ποιητικοῦ δυναμισμού. «Ἄν ἐδῶ τὸ κακὸ περιορίζεται ἀπὸ ἓνα κόμπο ἀθωότητος, ὁ Ἄνουτγ δὲν παύει νὰ μαστιγώνει τοὺς ἠρώες του, ἀθῶους καὶ ἐνόχους. Ὁ πεσσιμισμὸς κερδίζει μὲ τὸν Ἄνουτγ, μὲ τὸν Salacrou καὶ τὸν ἀνήσυχο ἀθεϊσμὸ του· μὲ τὸν Camus καὶ τὸν Sartre ὁ ἀθεϊσμὸς γίνεται ἀπόλυτος· ὁ ἀθεϊσμὸς τοῦ πρώτου σχετίζεται μὲ τὴν δικαιοσύνη,

ἐνῶ τοῦ δευτέρου ἢ ἀρνησις γίνεται πὺ ἐπιθετικὴ.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀναλύσεις εἶναι πολὺ πλούσιες καὶ βαθειές. Δίνουν στὸν ἀναγνώστη νὰ καταλάβῃ πόσο νέο καὶ δυναμικὸ εἶναι τὸ σφρίγος ποὺ ζωογονεῖ τὸ σημερινὸ θέατρο καὶ πῶς ἐκεῖ παίζεται ἡ τύχη τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

★

Antoin (Gérald): «Οἱ πέντε μεγάλες ὁδὲς τοῦ Κλωντέλ»*.

Οἱ συγγραφεῖς ὄφρους, οἱ μελετηταὶ τῶν γραμμάτων, οἱ θαυμασταὶ τοῦ Κλωντέλ θὰ διαβάσουν μὲ ἐνδιαφέρον αὐτὴ τὴ μελέτη «τοῦ χειρισμοῦ τῆς γλώσσης», ὅπως ἀποκαλοῦσε ὁ Βαλερὺ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀναλύσεως. Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰδικὰ στὴν χρῆσι τῶν ἐπαναλήψεων στὸν Κλωντέλ, προσπαθεῖ νὰ φανερώσῃ τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο ποὺ γεννᾷ αὐτὴ τὴ τεχνολογία, τῆς ὁποίας γίνεται ἰδιαίτερη χρῆσι στὶς «Μεγάλες ὁδὲς», ποὺ μπορεῖ ὅμως κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Κλωντέλ ἀν' ἓνα μέσο ἐνισχύσεως τῆς σκέψεως. Ἐπανάληψι ἰδεῶν, λέξεις - θέματα καὶ ἐπανάληψι μορφῶν, ἐπανάληψι λέξεων, μουσικὰ καὶ ρυθμικὰ σχήματα, ὅλα αὐτὰ ὄφτανται λεπτομερῆ ἐξέτασι μὲ μιὰ πραγματικὴ ἀνατομία τοῦ κειμένου, ἔργο δελεαστικὸ γιὰ ὅποιον γνωρίζει καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸν συγγραφέα τῶν «Πέντε μεγάλων ὁδῶν».

Οἱ σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, περισσότερο ἀπὸ τὴ δουλειὰ ἐνὸς γραμματικοῦ ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνάλυσι τῶν μέσων τῆς ἐκφράσεως, φθάνουν στὴν καρδιά τῆς ἀξίας τῶν ἐκφραστικῶν τούτων μέσων, κι' ἔτσι ἀνακαλύπτει κανεὶς ταυτόχρονα τὴν ποίησι καὶ τὴν ποιητικὴ τοῦ Κλωντέλ, ποὺ δὲν εἶναι πάντα σκόπιμη, ἀλλὰ συχνὰ ἀκούσια.

(Ἀπόδοσις A. X.).

*«Les cinq grandes Odes de Claudel», éd. Lettres Modernes.

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

— Γεωργ. Θ. Ζώροα, καθηγητοῦ τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Ρώμης: «Περὶ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Ἀθῆναι 1959.

— Γ. Θ. Ζώροα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου: «Βιβλιογραφικὸν δελτίον νεοελληνικῆς φιλολογίας» Α' 1959. Ἀθῆναι 1960.

— Σπυρ. Μ. Καλλιφά, καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς: «Ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις ὁρμῶν καὶ πνεύματος εἶναι θεμελιώδης ὄρος ψυχικῆς ὑγείας». Ἀθῆναι 1960.

*«Théâtre et destin», Ed. A. Colin.

— Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμους: «Εορταστικά». Θεσσαλονίκη 1960.

— Μητροπολίτου Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονυσίου: «Εἰσήγησις πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν ἔτει 1958).

— Βασ. Λαοῦρδα: «Φωτίου ὁμιλία» (Ἐκδόσεις κειμένου, εἰσαγωγή, σχόλια) Θεσσαλονίκη 1959.

— Ἰωάννου Θ. Κολιτσάρα: «Ὁ ἄπειρος Θεός». Ἐκδόσεις «Ζωή». Ἀθήναι 1960.

— Τοῦ Ἰδίου: «Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς» ἔκδοσις Χ.Ε.Ε.Α. Ἀθήναι 1960.

— Γ. Ι. Κιτσοπανίδου, Δρος γεωπόνου: «Ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῆς ροδακινέας ἐν τῇ περιοχῇ Βερμίου». Θεσσαλονίκη 1959.

— Ι. Σ. Κυριαξικίδου — Γ. Β. Κυριαξοπούλου: «Στοιχεῖα στατιστικῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς». Ἀθήναι 1960.

— Π. Α. Γαννακοπούλου: «Ἐρευναι ἐπὶ τῆς ἀμέσου καὶ ὀλιγῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἐν Ἀθήναις». Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ. Ἀθήναι 1959.

— Ἰω. Ν. Ξηροτόρη, διευθυντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Δύο ὁμιλίαι γιὰ τὴ μάνα». Θεσσαλονίκη 1960.

— Ἀθ. Δ. Χατζηδάκη: «Ἀπὸ τὰ θαυμάσια τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως». Ἀθήναι 1958.

— Ἀλ. Σ. Καρανικόλα, διευθυντοῦ τοῦ Α' Προτύπου Γυμνασίου Ἄρρ. Πειραιῶς:

«Τὰ ἐξωσχολικὰ Ἐφηβικὰ ἀναγνώσματα». Ἀθήναι 1960.

— Γ. Κ. Μαυρικάκη, καθηγητοῦ μαθηματικῶν: «Ἐξέλιξις γαλαξιακῶν σημερινῶν». Ἀθήναι 1960.

— Π. Ν. Ἀντίπα, καθηγητοῦ Φιλολογίας: «Ἡ θαυματουργικὴ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἐν Ναζαρέτ», Συμβολὴ εἰς τὴν ἀπολογητικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀθήναι 1960.

«Ἀντικρούζοντας τὴ Ζωή». Ἐκδόσεις «Ζωῆς τοῦ Παιδιοῦ». Ἀθήναι 1960.

— Ἀνδρ. Ν. Μιτσίδου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας: «Ἡ ἑβδομάς τοῦ πάθους». Λευκωσία 1959.

— Παναγιώτου Χ. Παπαχριστοπούλου, καθηγητοῦ. «Ὁ Βυζαντινὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Μπουριανῶν εἰς Φιλιατρά». Ἀθήναι 1960.

— Ι. Χ. Κωνσταντινίδου, π. θ. «Ὀπτάτος ὁ Μιλθῆς». Ἀθήναι 1959.

— Ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Κυράτσοῦ «Ἡ τριάς τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν», Ἐδεσσα 1960.

— Γιάννης Β. Ἰωαννίδης: «Φλογισμένα ράσα». Ἀθήναι 1960.

— Θεοδ. Κιρκασίου. «Τὸ Δαμασκηνὸν ἢ Σαδωικὸν ἔγγραφο καὶ ἡ αἴρεσις τῆς Νέας Διαθήκης». Ἀθήναι 1960.

— Δ. Σαλαμάγκα. «Ὁ ἁγ. Γιάννης τῆς Μπουνίλας», (ἱστοριοδιφικὰ - λαογραφικά). Γιάνναινα 1960.

— Δ. Φερούση. «Ἡ πνευματικὴ ἀποστολὴ τῆς ραδιοφωνίας». Ἀθήναι 1959.

— Δημ. Α. Σταθόπουλου: «Τὰ ἐπιφάνεια» (ποιήματα). Ἀθήναι 1960.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).— Θεσ/κης: Ἀγ. Σοφίας 38.— Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.— Ἰππεύθουνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1).— Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3.— Πρωτοσ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλῃ 176.— Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.